T.C.

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE RESMİ İLANLARIN BASIN İLAN KURUMU YA DA VALİLİKLER ARACILIĞIYLA DAĞITIMININ GAZETELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (KASTAMONU-ÇANKIRI ÖRNEĞİ)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ÖZGÜR ALANTOR

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ERSOY SOYDAN

KASTAMONU 2021

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE RESMİ İLANLARIN BASIN İLAN KURUMU YA DA VALİLİKLER ARACILIĞIYLA DAĞITIMININ GAZETELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (KASTAMONU- ÇANKIRI ÖRNEĞİ)

ÖZGÜR ALANTOR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOÇ. DR ERSOY SOYDAN

ARALIK - 2021
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

ÖZGÜR ALANTOR

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE'DE RESMİ İLANLARIN BASIN İLAN KURUMU YA DA VALİLİKLER ARACILIĞIYLA DAĞITIMININ GAZETELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (KASTAMONU- ÇANKIRI ÖRNEĞİ)

Özgür ALANTOR

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Ana bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ersoy SOYDAN

Dördüncü güç olarak kabul edilen basına yön verme çabası, aslında tarihsel olarak basın kavramının ortaya çıktığı günden beri vardır. Osmanlı topraklarında çıkan ilk gazeteden itibaren devlet desteğiyle yol alan basın sektörü zaman zaman "besleme, naylon ve yandaş basın" ithamlarına maruz kalmıştır. Gazetelerin bu kavramlarla eleştirilmesinin altında yatan en büyük nedenlerden biri ücreti devlet hazinesinden karşılanan resmî ilanlardır.

Osmanlı'dan bu yana birçok kez evrimleşerek günümüze ulaşan resmî ilan dağıtım görevinin büyük bölümü Basın İlan Kurumu (BİK) tarafından yapılırken bazı illerde de valilikler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de resmî ilan gelirleri gazetelerin finansmanında önemli bir yere sahiptir. Özellikle ilan gelirlerinin valilikler aracılığıyla dağıtıldığı bir sistemde paradoksal bir durum karşımıza çıkmaktadır. Asli görevlerinden biri, bulunduğu bölgede devlet kurumlarını kamu adına denetlemek olan yerel basın, bir yandan da resmî ilan gibi yaşamsal bir geliri valilikler aracılığıyla alarak karmaşık bir ekonomik destekle karşı karşıya kalmaktadır. Kamu adına valilik ve bağlı kurumları denetleyen basın, bir yandan da valilik tarafından denetlenmektedir. Bu araştırma BİK'in şubesi bulunan Kastamonu ile şubesi bulunmayan Çankırı illerinde resmi ilan gelirlerinin valilikler ya da BİK tarafından dağıtımının gazeteler üzerine etkisini ortaya koymaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında Türk basın sektörünün tarihsel gelişimine kısaca yer verdikten sonra Kastamonu ve Çankırı'da basının gelişim süreci anlatılmıştır. İki kentteki gazetelerin imtiyaz sahipleri, yazı işleri müdürleri ve muhabirleriyle yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Basın İlan Kurumu, Resmî İlan, Yerel Gazete, Valilik, Reklam, Çankırı, Kastamonu

2021, 110

Bilim Kodu

ABSTRACT

Özgür ALANTOR

THE EFFECT OF DISTRIBUTION OF OFFICIAL ANNOUNCEMENTS THROUGH PRESS ADVERTİSİNG AGENCY (PAI) OR GOVERNORATES, IN TURKEY ON NEWSPAPERS (A CASE STUDY OF KASTAMONU AND ÇANKIRI)

Kastamonu University
Institure for Social Sciences
Department of Journalism
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ersoy Soydan

In fact there has been an effort for givining drection to press that is accepted as a fourth power since the begining of press concept historical. The press sectur which has proceeded with the governmet support from the first press appeared in Ottoman lands. Was exposed as “handmaid, nylun and partisan press from time to time.

One of the biggest reasonwhy the journals are criticized with these concepts (Word) is the official add that is paid by state treasury. The big part of the duty of delivening official adds that has been evolved many times from Ottoman time to today is done by Press Advertising Agency, in some citiyes, it,is done through governorates. İn Turkey official Adds incomes have a big importance in journals’s finance. A paradoxical situation appears especially in the system of delivering the incomes of adds by the governorates. Local pres whose the original duty is isnpecting government agency for puplic. Local press inspects government agency for puplic as one of its original duties, also faces complicated economical support by taking its vital official adds incomes through governorates. The press inspects government and its dependent institutions in the name of public, but it s also inspected by governorates.

The Research sh ows the effects of delivering adds incomes by governments or Press Advertising Agency between Kastamonu (has a BİK branch) and Çankırı (hasn’t a BİK branch) cities. İn the scope of the research, historical process off Turkish press sector has been mentioned briefly and then the press development pediod of Kastamonu and Çankırı, has been described. Semi strucfured interviews has been done with the journals’s concessionaires, editurs and reporters in these two cities (Kastamonu &Çankırı)

KEY WORDS: Press, Press Advertising Agency, Çankırı, Kastamonu

2021, 110

TEŞEKKÜR

Çalışmamın hazırlanmasında, desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ersoy Soydan'a, iki küçük yavrumuz olmasına rağmen, araştırma ve tez yazım döneminde onların yükünü bana hissettirmemek için elinden gelen fedakârlığı yapan sevgili eşim Sakine Alantor'a, zaman zaman "Baba, artık oyun oynayalım." demelerine rağmen, tezimi bir an önce bitirmem için küçücük bedenleri ile ellerinden gelen anlayışı gösteren evlatlarım Elif Öykü ve Ata'ya, yürekten teşekkür ederim.

Tez yazım döneminde verdiği destekle sürecin hızlanmasına katkı sunan sınıf arkadaşım Gülistan Şıra'ya, Kastamonu ve Çankırı'da yaptığım görüşmelerde sektördeki deneyimlerini samimi bir şekilde bana aktaran meslektaşlarıma, çalışmam sırasında yanımda duran sınıf ve iş arkadaşım Bilal Kahyaoğlu'na, ayrıca sık sık "Tezin ne oldu?" diye sorarak beni bu konuda motive eden babam Bayram Alantor'a teşekkürlerimi sunarım.

Özgür ALANTOR

Kastamonu, Aralık, 2021

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI ..... **ii**
TAAHHÜTNAME ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
TEŞEKKÜR ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **ix**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **x**
1. GİRİŞ **1**
2. DEMOKRASİ VE BASIN İLİŞKİSİ **5**
2.1 Demokrasi 5
2.2 Demokrasi ve Basın 7
2.3 Basın Özgürlüğü 9
2.4 Basın Sermaye İlişkisi 10
2.5 Basının Doğuşu ve Dördüncü Güç Oluşu 13
2.6 Yeni İletişim Teknolojileri, Yakınsama ve Hibrit Gazete 17
3. TÜRKİYE'DE BASININ FİNANSMANI VE İLANLAR **21**
3.1 Reklam ve İlan 21
3.2 Osmanlı'da İlan ve Reklam 23
3.3 Cumhuriyetin İlk Yıllarında İlan ve Reklam (Serbest dönem) 25
3.4 Maarif Cemiyeti Dönemi 26
3.5 Basın Birliği Dönemi 27
3.6 TBB Resmî İlanlar Limited Ortaklığı Dönemi 28
3.7 Demokrat Parti Dönemi 29
4. METODOLOJİ **36**
4.1 Araştırmanın Amacı 36
4.2 Araştırmanın Önemi 36
4.3 Araştırmanın Sınırlılıkları 37
4.4 Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi 37
4.5 Verilerin Analizi 37
5. BASIN İLAN KURUMUNUN KURULUŞU VE ELEŞTİRİLER **38**
5.1 Basın İlan Kurumunun Kuruluşu 38
5.2 Dokuz Gazete Patronunun Direnişi 40
5.3 BİK'in Çalışmalarına Başlaması 42
5.4 Pollak ve Reverdin Raporu 43
5.5 Basın İlan Kurumu ve İlan Politikalarına Yönelik Eleştiriler 45
6. YEREL BASIN **50**
6.1 Kavram Olarak Yerel Basın 50
6.2 Vilayet Gazeteleri ve Yerel Basının Doğuşu 52
6.3 Kurtuluş Savaşı'nda Yerel Basın ve Mütareke Basını 54
6.4 Yerel Basının Önemi 56
6.5 Yerel Basının Sorunları 58
6.6 Çankırı'da Yerel Basının Doğuşu ve Gelişimi 59

6.6.1 Kengırı Gazetesi 59
6.6.2 Necat Gazetesi 61
6.6.3 Halk Yolu Mecmuası 62
6.6.4 Duygu Gazetesi 63
6.6.5 Çok Partili Dönem 63
6.6.6 Dünden Bugüne Çankırı Basını 66
6.7 Kastamonu'da Yerel Basının Doğuşu ve Gelişimi 69
6.7.1 Açıksöz Gazetesi 70
6.7.2 Cumhuriyet Dönemi'nde Kastamonu Basını 72
6.7.3 Dünden Bugüne Kastamonu Basını 74
7. RESMİ İLANLARIN DAĞITIM YÖNTEMİNİN GAZETELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 76
7.1 Çankırı'daki Gazetecilerle Yapılan Görüşmeler 77
7.2 Kastamonu'daki Gazetecilerle Yapılan Görüşmeler 85
8. SONUÇ VE ÖNERİLER 93
KAYNAKLAR 100
EKLER 108
EK A 109

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. Çankırı'da yayımlanan gazete ve dergiler ……. 67

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AA : Anadolu Ajansı

BİK : Basın İlan Kurumu

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

DP : Demokrat Parti

TDK : Türk Dil Kurumu

TMC : Türkiye Maarif Cemiyetinin

TBB : Türk Basın Birliğine

MBK : Millî Birlik Komitesi

QR : Quick Response Code

1. GİRİŞ

Gazetelerin ortaya çıkıp, toplumları etkileyebilecek duruma geldiği günden beri basın-siyaset ilişkisi tartışma konusu olmuştur. Yasama, yürütme ve yargının ardından artık dördüncü güç olarak tanımlanan basın, bir yandan da kontrol altına alınması gereken bir alan olarak görülmeye başlanmıştır. Geniş bir kesimi kısa süre içinde etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olan basını kontrol altına alınmaya çalışan güç odakları, tarihin her döneminde bunu yapabilmek için farklı yöntemler kullanmışlardır.

İlk Türkçe gazete olan "Takvim-i Vekayi" ile ülkemizde 1831 yılında başlayan süreç, basın-siyaset ilişkisi açısından dünya ile paralel bir çizgide seyretmiştir. Bu topraklarda kurulan ilk Türkçe gazetenin yayımlandığı tarihten itibaren devlet neredeyse her dönem sektörün bir şekilde içerisinde olmuştur. Devlet kurumları tarafından üretilen resmî ilan ve reklamlar, Osmanlı'dan beri bir yandan basını desteklemiş bir yandan da onu kontrol altına alma aracı olarak kullanılmıştır.

Eşit şekilde gazetelere pay edilmediği öne sürülerek neredeyse her dönem, muhalefet partileri ile iktidar partisi arasında büyük tartışmalara neden olan resmî ilan konusu, basınla ilgili birçok olumsuz eleştirinin çıkmasına da neden olmuştur. Gazetelerle ilgili "güdümlü basın", "besleme basın" ve "naylon basın" gibi olumsuz eleştirilerin altında yatan en büyük neden ilan gelirlerinin eşit dağıtılmadığı iddiası ve basın-siyaset ilişkisidir.

Bu tartışmalara son vermek amacıyla 1961 yılında, 195 sayılı Kanun ile kurulan Basın İlan Kurumu (BİK), resmî ilan dağıtımında yetkili olmuştur. Kurumun şubesi ve personelinin bulunduğu yerlerde ilan dağıtım görevini BİK yaparken, şubesinin bulunmadığı yerlerde bu görev valilikler aracılığıyla yürütülmektedir. 2020 yılı ağustos ayı itibarıyla Türkiye genelinde elli iki ilde BİK ilan dağıtımını üstlenmiştir. Bu illerde resmî ilan yayımlama hakkında haiz gazetelerin toplam sayısı 760 olup bunların yirmi dokuzu yaygın süreli, dokuzu bölgesel, yedi yüz yirmi ikisi yereldir. Kurum aracılığıyla 2019 yılında yayımlatılan resmî ilan ve reklam tutarı 415 milyon 718 bin 804 lira 10 kuruştur. Valiliklerin sorumlu olduğu illerde ise 391 gazete

bulunmaktadır. 2019 yılında valilik görev alanında bulunan gazetelerde yayımlatılan resmî ilan tutarının toplamı ise 51 milyon 322 bin 276 liradır.

Bu araştırmanın temel amacı, Basın İlan Kurumunun şubesi bulunan iller ile şubesi bulunmayan illerde resmi ilan gelirlerinin valilik veya BİK tarafından dağıtımının gazeteler üzerine etkisini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, resmî ilan hususunun bugüne kadar geçirdiği süreçler ele alınarak günümüzde hangi yöntemlerle sürdürüldüğü ortaya konulmaya çalışılmıştır. BİK'in şubesinin bulunduğu Kastamonu ve şubesinin bulunmadığı Çankırı illeri ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında olasılıklı olmayan örneklem türlerinden amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış, Kastamonu ve Çankırı illeri bu kapsamda belirlenmiştir. Amaçlı örneklem yöntemi araştırmacının belirli bir bölgeyi ya da mekânı kendi araştırma sorusu çerçevesinde seçmesidir. Bu yöntem ile araştırmacı, kuramsal bilgisiyle ya da daha önceki deneyimiyle araştırma sorusuna en uygun vakaları ya da denekleri bulmaya ve araştırmasına dahil etmeye çalışır. Çalışma gazetelerin ilanları valilikten almasının sıkıntılı bir durum olduğu varsayımından hareket etmektedir. Asli görevi bulunduğu ilde kamu adına valilik ve valiliğe bağlı kurumları denetlemek olan yerel gazetelerin, bir yandan da valilikler aracılığıyla denetlenip resmî ilan gelirlerini valilikten alması sorunlu bir durumdur.

Valiliğin görev alanındaki Çankırı'da 2019 yılında yayımlatılan resmî ilan tutarı 834 bin 654 lira 10 kuruştur. BİK'in şubesinin bulunduğu Kastamonu'da ise 2019 yılında gazetelerde yayımlatılan resmî ilan ve reklam tutarı ise 2 milyon 274 bin 392 lira 30 kuruştur (BİK, resmî başvuru, 21. 07. 2020).

Türkiye'de gazetelerin finansmanı noktasında resmî ilanlar çok önemli bir yere sahiptir. Kastamonu ve Çankırı gibi gazetelerin gelirlerinin yaklaşık yüzde seksenini karşılayan resmî ilanların, bu illerdeki gazeteler açısından ne kadar önemli olduğu ortadadır. Ekonomik güçlükler içerisinde yayın hayatını sürdürmeye çalışan gazeteler, çoğu zaman devlet kurumlarından gelen resmî ilanlarla personelinin maaşını ödeyip yayın hayatını sürdürmektedir.

Devletin BİK gibi bir kurum aracılığıyla basın kuruluşlarına finansman sağlaması tarihsel olarak tartışmalı bir konudur. BİK'in varlığı bile tartışmalı bir konuyken devletin basının finansmanını yapısı itibarıyla yerelde daha fazla taraf olan valilikler aracılığıyla yapması, tartışmanın daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Basının valiliği, valiliğin de basını denetlemesi gazetelerin asli görevini yaparken resmî ilan gibi yaşamsal bir kaynak nedeniyle zaman zaman ürkek bir yayın politikası izlemesine neden olabilmektedir. Bu durum gazetecilerin denetim görevini yerine getirmelerini engelleyebileceği gibi zaman zaman da farkında bile olmadan öz denetim geliştirmelerine sebep olabilmektedir. Valilik ve basının karşılıklı olarak birbirini denetleme sürecinin basın özgürlüğü üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı bu araştırmanın ana konusudur. Bu amaçla Basın İlan Kurumunun temsilciliği bulunan Kastamonu ile ilan dağıtımının valilik aracılığıyla gerçekleştirildiği Çankırı merkezde şu anda faaliyette bulunan gazetelerin imtiyaz sahipleri, yazı işleri müdürleri ve birer muhabiriyle yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır. Çalışma sınırlılığı 2019 ve 2020 yıllarını kapsamaktadır.

Basın İlan Kurumunun Türkiye'deki basın üzerine etkilerini ortaya koymaya çalışan araştırmalar bulunmaktadır. İlan gelirlerinin gazeteler üzerinde vesayet rejimi oluşturup oluşturmadığına dair akademik çalışmalar yapılmıştır. Basın İlan Kurumunun bulunmadığı illerde resmî ilan dağıtım görevini üstlenen valiliklerin, bu görevi yerine getirirken gazeteler ve gazeteciler üzerine etkilerini ortaya koymaya çalışan bir çalışma bulunmamaktadır. Alanında yapılan ilk çalışma olması nedeniyle araştırma önemlidir.

Çalışmada, resmî ilan gibi çok önemli bir gelirden gazetelerin mahrum kalmaması için gazetecilerin ne gibi davranışlar geliştirdiği, gazetelerin ilan yoluyla belirli bir kalıba sokulmaya çalışılıp çalışılmadığı, yapılan haberlerde valilik ya da bağlı kuruluşlar tarafından eleştirilirken ilan gelirlerinin hatırlatılıp hatırlatılmadığı, valilik veya BİK tarafından yapılan denetimlerde eleştirel haberlerin göz önüne alınıp alınmadığı soruları üzerinde durularak süreç incelenmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmada, giriş bölümünün ardından gelen ikinci bölümde demokrasi-basın ilişkisi hakkında bilgiler verilmiş, demokrasi, basın ve basın özgürlüğü kavramlarının

tanımları yapılıp tarihsel arka planları hakkında görüşler aktarıldıktan sonra kavramların günümüzde nasıl kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Uygarlığın gelişimiyle paralellik gösteren basının hangi aşamalardan geçerek dördüncü güç hâline geldiği anlatılmıştır.

Türkiye'de ilan ve basının finansmanı hakkında bilgi verilmeye çalışıldığı üçüncü bölümde reklam ve ilan kavramlarının tanımı yapıldıktan sonra Osmanlı'daki ilk ilan ve reklamlar hakkında bilgiler verilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren resmî ilan ve reklamların hangi yöntemlerle dağıtıldığına dair tarihsel sürecin anlatılmasının ardından Demokrat Parti dönemi hakkında görüşler aktarılmıştır.

Araştırmanın metodolojinin aktarıldığı dördüncü bölümde, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları, yöntemi ve örneklemi hakkında bilgiler verildikten sonra veri analizi yapılmıştır.

Beşinci bölümde, resmî ilan dağıtımıyla ilgili yaşanan aksaklıklar ve BİK'in kuruluşuna giden süreçte yaşanan tartışmalara yer verilmiştir. Yeni çıkarılan basın kanununun yanı sıra BİK'in kuruluşu sırasında dokuz patronun direnişi ve bu direniş karşısında basın emekçilerinin verdiği mücadelenin anlatıldığı bu bölümde, BİK'in faaliyetlerine başlamasına yer verilmektedir.

Yerel basın kavramının anlatıldığı altıncı bölümde vilayet gazeteleri ve yerel basının doğuşu incelenmiştir. Yerel basının önemi ve sorunları hakkında bilgiler verdikten sonra Çankırı ve Kastamonu'daki yerel basının doğuşu ve gelişimi aktarılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nda çıkartılan Açıkgöz gazetesinin Kastamonu'da Millî Mücadele bilincinin oluşumuna katkısı, Çankırı'da çıkartılan gazete ve dergilerin kentteki sanat ve edebiyatın gelişimdeki etkilerine de çalışmada yer verilmiştir.

Çalışmanın yedinci bölümünde Çankırı ve Kastamonu basınında görüşme yapılan kişiler hakkında bilgiler verildikten sonra gazetelerin resmî ilanları BİK ya da valilikler aracılığıyla almasının herhangi bir farkı olup olmadığı yönündeki sorular yöneltilmiştir. Gazetecilerin resmî ilan alım sürecinin kendilerine nasıl yansıdığı konusundaki görüşlerine yer verilmiştir.

2. DEMOKRASİ-BASIN İLİŞKİSİ

2.1. Demokrasi

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirdiğimizde gazete, televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçları bulundukları ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel hayatlarına ilişkin izler taşımaktadır. Basın kuruluşlarının ve bu kuruluşların siyaset ile ilişkisini içeren akademik araştırmalar yapmak hem bulundukları ülkeler hakkında fikir sahibi olmamız hem de ülkelerin demokrasi serüvenini anlamamız açısından önemlidir.

Tanımının dahi günümüzde hala tartışıldığı demokrasi kavramı, Antik Yunan'da "halk" anlamında kullanılan "demos" kelimesiyle "otorite" anlamında kullanılan "kratos" kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. İlk olarak Herodotosia tarafından kullanıldığı bilinen demokrasi kavramının kısa tanımına baktığımızda ise halk iktidarı, halk yönetimi gibi anlamlara geldiği görülmektedir (Heywood, 2014:102). Fransızca "démocratie" sözcüğünden dilimize geçen demokrasi kavramı Türk Dil Kurumu tarafından "Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi." olarak tanımlamaktadır (tkdk.gov.tr). Eşitlik, özgürlük ve çoğunluğun yönetme hakkı demokrasinin temel koşulları olarak gösterilmekle birlikte burada özgürlükten kastedilen herkesin yasalar çerçevesinde başkalarının özgürlüğünü engellemeden istediği gibi yaşama hakkıdır.

"Tarih içerisinde koruyucuları değiştikçe ilkeleri farklı biçimlerde yorumlanmış olsa da demokrasi kavramı sonsuza dek esnek bir kavram değildir. Ne var ki keyfimizin istediği anlamı vereceğimiz bir kelime de olamaz." (Keane, 2010:156). İşte tam da bu nedenle özgür düşünceye ket vurmak isteyen bir sistemin demokratik olduğundan söz edilemeyeceği gibi, basın üzerine baskı ve vesayet oluşturmak isteyen bir sistemin demokratik olduğundan söz etmek de mümkün değildir. Çünkü demokrasilerde düşünce özgürlüğü kadar basın özgürlüğü de çok önemlidir. Basın özgürlüğü düşünce ve ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Modern demokrasilerde basın özgürlüğü anayasal güvence altına alınmıştır.

Egemenliğin kullanılışı açısından demokrasinin uygulanma biçimleri doğrudan, yarı doğrudan ve temsili demokrasi olarak üç sınıfa ayrılmıştır (Gözler, 2004: 115). İlk olarak Yunan site devletlerinde doğduğu kabul edilen demokrasi, günümüzle kıyaslandığında farklılıklar göstermektedir. Doğrudan demokrasinin uygulandığı bu kentlerde özgür vatandaşlar Halk Meclislerinde düzenli olarak toplanır, ülkeyi idare edecek kişilerin seçiminin yanı sıra yönetime ilişkin önemli kararlar alırdı. Ülke nüfusunun az oluşu doğrudan demokrasinin uygulanabilirliğini kolaylaştırırken Atina demokrasilerinin en büyük sıkıntılarından biri oy kullanma hakkının sadece özgür vatandaşlara ait olmasıydı. Medeni birçok haktan yoksun olan köleler, oy kullanma gibi siyasi haklardan da mahrumlardı. Aynı şekilde Atina'da sayıları bir hayli fazla olduğu bilinen yabancıların da oy kullanma hakkı yoktu. Atina şehir demokrasilerinin gerçek anlamda demokrasi olup olmadığını sorgulamamıza neden olan ikinci durum da kadınların oy haklarının bulunmamasıydı. Toplumun neredeyse yarısını oluşturan kadınlar, Atina'da erkekler kadar ülke yönetiminde hak sahibi değillerdi. Yarı doğrudan demokrasi ise halkın temsil yetkisi vereceği kişileri seçimle yönetime getirdiği, bu temsilcilerin aldıkları kararların hazırladıkları yasaların halkın oyuna sunulduğu ve halkın bu yasa tekliflerini veto etme hakkına sahip olduğu demokrasi biçimidir. Temsili demokrasi ise günümüzde benimsenen demokrasi pratiğidir. Halkın egemenliğini temsil yoluyla kullanarak yönetim erkini kendi seçtiği yöneticilere devrettiği demokrasi biçimidir. Demokrasi kavramı çağımızda, azınlıktakilerin haklarına saygı göstererek bir gün çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulduğu, özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi olarak da tanımlanmaktadır (Kışlalı, 200: 238).

İngiliz John Locke, insanların eşit ve özgür olduğu durumdan birlikte sürdürecekleri yaşama, güvenli bir ortam oluşturabilmek amacıyla geçmişlerdir. İnsanoğlu özgürlüğünü koruyabilmek için güvenlik ve cezalandırma gibi haklarını, toplumu idare edecek olanlara devretmişlerdir. Siyasal yöneticiler, korumak yerine vatandaşların doğal haklarını çiğnerse bu durumda devrim hakkı doğacağı, yasama gücü ile yürütme gücünün ayrı ellerde oluşunun yurttaşlar için bir güvence oluşturduğu görüşüne Locke'da rastlanmaktadır (Kışlalı, 1991: 101).

Karl Marx gibi sosyalist fikri savunan düşünürler parlamenter sistemi biçimsel demokrasi olarak nitelendirirken savundukları proletarya diktatörlüğü açısından

güçler ayrılığının bir anlam taşımadığı düşüncesini öne sürmüşlerdir (Melen: 1997: 22-23). Küreselleşen dünyada demokrasiye halkın katılımı niteliğinin yanında başka özellikler de eklenmektedir. Farklı ideolojilere, toplumsal koşullara ve kültürlere göre eklenen nitelikler de farklılıklar göstermektedir.

Mc Luhan'ın da işaret ettiği gibi "küresel köy" haline dönüşen dünyada demokrasiye halkın katılımın yanı sıra yeni şeyler de katmak gerekmektedir (Mutlu, 2008: 203). Dünyanın fiziki büyüklüğünde değişen bir şey olmamasına rağmen gündelik deneyimlerimiz ve teknolojiyle olan bağımız küresel köy kavramını daha anlaşılır hâle getirmektedir. İşte bu noktada insanların iktidarlara daha kolay ulaşabilmesi ve derdini daha hızlı anlatabilmesi açısından basına çok önemli görevler düşmektedir.

2.2. Demokrasi ve Basın

Türk Dil Kurumu tarafından basın "Gazete ve dergiler gibi belirli aralıklarla basılan yazılı yayımların bütünü, matbuat ise basım yoluyla çoğaltılarak belirli zamanda çıkan basmalar." şeklinde tanımlanmakla birlikte ülkemizde televizyon ve radyo gibi diğer kitle iletişim araçları da basın kavramı altında değerlendirilmektedir. Hatta son zamanlarda yeni medya kavramı da zaman zaman bu tanıma dahil edilmektedir (tdk.gov.tr).

Basının kamuya karşı görevinin "denetlemek, haber vermek, bilgilendirmek, eleştirmek, yöneticilerle halk arasında diyalog ortamı oluşturarak kamuoyunu oluşmasına katkı sunmak ve oluşan kamuoyunu sürecini açıklamak." olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle basın, kamuoyunu oluşturan değil kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunan araçların en önemlilerinden biridir (Girgin, 2005: 266).

*"*Çağdaş demokrasilerde yasama, yürütme ve yargının ardından dördüncü güç olan basın, üstlendiği kamu görevinin yanında demokrasi ve özgürlüklerin korunmasında diğer güçlerin en büyük destekçisi olmaktadır." (Perin, 1974: 13). Demokrasilerin en önemli özelliklerinden biri de iktidarların denetlenebilir olmasıdır. Dördüncü güç olarak nitelendirilen gazete, televizyon, radyo gibi kitle iletişim araçları demokrasilerde denetimin en önemli araçlarından biridir.

Kitle iletişim araçlarının iktidarları denetlemesi, hatta onlara "akıl" vermesi neredeyse hiçbir iktidar sahibi tarafından geçmişte olduğu gibi günümüzde de hoş karşılanır bir durum değildir. Demokratik ya da otoriter olsun tüm iktidarlar basın üzerinde vesayet kurarak bu denetimi hafifletmek için çalışmaktadır. Denetleme ve yol gösterme gibi halk adına önemli kamu görevini yerine getiren kitle iletişim araçları ile iktidarlar arasındaki bu mücadele zaman zaman sert çatışmalara neden olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Bu kadar hayati bir role sahip olan kitle iletişim araçlarının özgürlüğü de bir o kadar önemlidir. Basının çağdaş demokrasiler için olmazsa olmaz bu görevlerini yerine getirebilmesi için her açıdan bağımsız bir yapıya sahip olması gerekir. Robert Southey'nin 19. yüzyılda söylediği gibi "Modern devletlerin ayakta durmasında kalemlerin önemi süngülerden az değildir." (Keane, 2010: 98). Medyada yaşanan bu gelişmeleri bağlamından kopartarak değerlendirmek doğru olmayacaktır. Basının özgürlüğe giden süreçte sık sık yolunun kesilmesinin en büyük nedeni de aslında elindeki bu güçtür.

Birçok alanda olduğu gibi basında da vesayet kavramı karşımıza çıkmaktadır. Basının iktidarlar üzerine vesayet girişimleri olduğu gibi iktidarların da basın üzerine vesayet girişimleri çoğu zaman karşılaşılan bir olgudur. İktidarların basın üzerine vesayet oluşturma girişimlerinin aslında bu çalışmanın ana konularından biri olan ve resmî ilanlar aracılığıyla yapılanıdır. Vesayet konusunda oldukça yetenekli ve eli kuvvetli olan iktidarlar, kanunlar, yaptırımlar, kamu ihaleleri ve sansürler aracılığıyla basın üzerindeki etkilerini arttırmaktadır. Görgülü'nün de belirttiği gibi, "Kâr amacına yönelik olarak çalışan basın ve diğer kitle iletişim araçları, aynı zamanda kurulan düzenin sürdürülmesi, kamuoyunun yönlendirilmesi ve gerektiğinde manipüle edilmesi için siyasi ve ekonomik iktidarın elindeki en büyük silahlardan biridir." (1991: 103).

Günümüzde bilindiği anlamda ilk kez Antik Yunan'da kullanılmaya başlanan demokrasi, o günden beri çeşitli evrelerden geçerek günümüze gelmiştir. Süreç içerisinde basın demokrasinin tam manasıyla hem anlaşılmasına hem de gerçek

manada oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Basın ve demokrasi aslında hem birbirini tamamlayan hem de diğerini yaşatan önemli iki kavram olmuştur.

2.3. Basın Özgürlüğü

Basının gelişimi uygarlığın gelişimiyle önemli bir paralellik göstermektedir. Bir ülkedeki basın, aslında o ülkenin siyasal rejimiyle aynı çizgide ilerlemektedir. Bir ülkenin geçirdiği sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve teknik ilerlemeler aslında basına da yön veren süreçlerdir. Neredeyse gazetelerin tarihiyle eşit olan basın özgürlüğü tartışmaları, zaman içerisinde yeni kitle iletişim araçlarının katılmasıyla artarak devam etmektedir.

Basın özgürlüğü haber ve düşünceleri çoğaltıcı araçlarla serbestçe açıklayabilme özgürlüğü olarak tanımlanmakta; haber, bilgi ve düşünceleri serbestçe toplayıp yorumlayarak ve eleştirerek basmak, çoğaltmak ve serbest olarak yayımlayıp dağıtmak haklarını bünyesinde barındırmaktadır (Dönmezer ve Bayraktar, 2016: 49). "Öte yandan basın özgürlüğü haber, düşünce ve kanıların, gazete, radyo ve televizyon ve sinema gibi kitle iletişim araçları ile serbestçe alınması ve yayılması anlamına gelmektedir." (İçel, 1985: 18).

Basın özgürlüğü çağdaş demokrasilerin temel unsurlarından biridir. Vatandaşların, gazeteler, televizyonlar ve radyo yoluyla hatta son dönemde sosyal medya aracılığıyla siyasal yaşamı etkileme çabası, basını önemli bir noktaya getirmiştir. Bu hızlı değişim, basını dönüştürürken bir yandan da önemini daha da artırmaktadır. Bu sürecin basını nereye taşıyacağını kestirmek şu anda oldukça zordur.

Çağdaş demokrasilerde basın yurttaşların gözü, kulağı, sesidir. Basının kamuoyu için çok önemli olan bu üç görevi yerine getirmesi için özgür olması gerekmektedir. Kamuoyuna içinde bulunduğu durum hakkında bilgiler vermesi gereken basının, yurttaşları adına hükümeti denetlemenin yanı sıra bilinçli bir halk oluşturma görevi de vardır. Özgür bir basının her zaman işine karışacağını düşünen iktidarlar basın özgürlüğünden daima rahatsız olmuşlardır. Dünyada olduğu gibi Türk basın tarihinde de bunun örneklerine bolca rastlanmaktadır.

Basının gerçek anlamda özgür olabilmesi için aslında çok önemli iki şeye ihtiyaç vardır. Özkorkut'un da vurguladığı gibi basının öncelikle kendi içerisinde ve iktidar karşısındaki bağımsızlığı onun özgürlüğünden bahsetmemizin önündeki en önemli engeli ortadan kaldırmaktadır (2002: 66). Özel sektör tekeli ya da devletin baskısı altında olan bir basının özgürlüğünden söz etmek çok mümkün değildir. Devlet sansürü altında yaşanılanlara at gözlüğü ile bakan basın, tekelleşme ile de tek bir düşüncenin neferi haline gelmiş demektir. Farklı görüş, düşünce ve fikirlere yer vermeyen kitle iletişim araçlarında basın özgürlüğünden söz etmek çok mümkün değildir.

İtalya 1. Kanal'ın Genel Müdürü Brungo Vespa konu hakkında "Televizyonun verdiği güç, devletin elindeki güçten üstündür çünkü yalnız siyasi değişim değil, zihniyet değişimi de oluşturuyor. Zevkleri, yaşam tarzını, tüm değerleri ve ülkeyi baştan sona değiştiriyor. Bu nedenle özel televizyon kanallarının bir kişinin elinde kalmaması ve mümkün olduğu kadar çoğulcu bir yapıya oturtulması şart." demiştir (Kuyucu, 2012: 23). Bu kadar güçlü bir etkiye sahip olduğu hem profesyoneller hem de iktidar sahipleri tarafından kabul edilen basının kendi başına bırakılması geçmişte olduğu gibi günümüzde de zor gözükmektedir. Basın özgürlüğünün olmadığı bir coğrafyada seçimlerin olması tek başına anlam ifade etmediği gibi, demokrasinin tam anlamıyla işlediği anlamına da gelmez. Çünkü özgür basının olmadığı bir yerde seçmenlerin isteklerini sağlıklı bir şekilde sandığa yansıttığı söylenemez.

Burada basın emekçilerine de önemli görevler düşmektedir. Habere ulaşmayı hak olarak gören basın çalışanları edindiği bilgiyi halk ile paylaşmayı da görev olarak görmelidir. Tıpkı iktidarlar ve kitle iletişim araçlarının sahipleri gibi basın meslek ilkelerinin ön planda tutan çalışanların objektif ve adil davranması basın özgürlüğü açısından önemli bir unsurdur.

2.4. Basın Sermaye İlişkisi

Bir bölümü Arapça yayınlanmış olması nedeniyle tartışmalı bir konu olmasına rağmen Osmanlı topraklarında yayımlanan ilk Türkçe gazetenin Mısır Valisi tarafından çıkarılan Vekâyi-i Mısriyye olduğu kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin merkezi idaresi tarafından çıkarılan ilk gazete ise Takvim-i Vekayi'dir

(Girgin, 1997: 5). Bu iki gazete sermaye yapısı açısından devlet imkanlarından yararlanarak yayım hayatını sürdürmüştür. Bunların ardından yarı resmî gazete olarak değerlendirilen Ceride-i Havadis ile ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval'in yayımlanması, bu topraklarda gazetelerin sermaye ilişkilerine dair yeni bir süreci başlatmıştır. Bu dönemde özel çaba ve sermaye ile çıkarılan bu iki gazete ile başlayan basın sermaye ilişkisi zamanla daha da artarak karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Bazen siyaset kendi başına, bazen sermayeyi kullanarak bazen de sermaye direkt olarak basın üzerinde hakimiyet oluşturmaya çalışmıştır. Çoğu zaman siyaset ve sermaye arasında bir yere konumlanmaya çalışan basın sektörü, bu güçler arasında bulunduğu konum nedeniyle tarafsızlık ya da objektiflik, bazen de gerçekleri ifade etmede yetersiz kalabilmektedir.

Bazı özel durumlar dışında her basın kuruluşu aslında tarafsızlık, eşitlik ve objektiflik gibi kavramlarla yayım politikasını tanımlar. Okur kitlesinin de basından beklediği, doğru haberi sonuçlarıyla kendisine ulaştırmasıdır. Oysa basın kuruluşlarının sermaye yapısı ve siyasal iktidarla olan ilişkisi nedeniyle okuyucunun bu isteği ya hiç karşılanmaz ya da sınırlı bir şekilde karşılanmaktadır.

Yerel gazetecilikte durum biraz daha farklı olsa da ülkemizde ulusal basın organları, işi sadece gazetecilik olmayan, farklı sektörlerden işleri de içinde barındıran holdinglerin elinde tekelleşmektedir ya da zaman zaman iktidarların hegemonyası altına girmektedir. Bu holdingler, zaman zaman farklı hesaplar, ihaleler ve iş takipleri için gazetelerinin yazı işlerini iktidarların parti merkezlerine taşımışlar ya da başka hesaplardan dolayı herhangi bir siyasi partinin arka bahçesi haline getirmişlerdir.

Basının özgür ve bağımsız olması ideali devam ettirilmeye çalışılıyormuş gibi görünse de aslında basın alanında faaliyet gösterme, daha büyük sermaye gerektiren bir sanayi dalında faaliyet göstermeye dönüşmüştür. Bununla birlikte sektörde faaliyet gösteren işletmeler kârlılığını artırmaya dönük arayışlar içerisine girmişlerdir. Bu da liberalizmin reddettiği yoğunlaşma ve tekelleşmeyi beraberinde getirmiştir (Kaya, 2009: 101).

Türk basın tarihine baktığımızda genelde küçük sermaye işletmeleri şeklinde çıkan gazetelerin çok partili hayata geçişle birlikte ticari yapılarında da değişmeler gözlemlenmiştir. Basının ekonomik ilişkilerindeki bu değişiklik önce holdingleşmeyi ardından da tekelleşmeyi getirmiştir. Atilla Özsever 'in "Tekelci Medya da Örgütsüz Gazeteci" isimli kitabında sermayenin basın alanındaki etkinliğini artırmasını sağlayan faktörler şöyle sıralanmaktadır:

1- "Dördüncü güç olan medyanın paylaşımı.
2- Siyasi çevrelerce itibar görme isteği ve bu "silah" ile korkutma çabası.
3- Böylece diğer sektörlerde yatırım yapma ve etkinliklerini artırma isteği.
4- Devletin vermiş olduğu teşviklerden ve rantlardan faydalanmak.
5- Elde edilen medya kuruluşunun, sahip olunan diğer kuruluşların reklamının yapılmasında kullanmak.
6- Medya organı kanalıyla pazarlama faaliyetlerini artırmak.
7- Sahip olunan banka ve finans kuruluşları için önem atfeden güven ve itibar olgularının medya aracılığıyla sağlanması." Atilla Özsever (2004: 122).

Türk basınının en temel taşlarından bir olan Bâb-ı Âli'ye baktığımızda gazete sahiplerinin gazetecilikten gelen kişiler olduğu görülmektedir. Birçok alanda olduğu gibi basın sektöründe de dönüşen dünya ve Türkiye ile birlikte gazeteci patron kavramından medya holdinglerine bağlı plaza gazeteciliğine evrilen bir süreç yaşanmıştır. Farklı sektörlerde yatırımları bulunan iş adamlarının medya alanına girmeleri ve bu alanda birden fazla yayım organına sahip holdingler bulunmaktadır. Farklı alanlardaki tekelleşmelerle birlikte çapraz tekelleşmelerin yaşandığı sektörde dikey tekelleşmelerin örneklerine de rastlanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından özellikle yaygın basını etkisi altına almaya başlayan bu süreç artık yerel basında da gözlemlenmektedir (Görgülü, 1991: 28-32). Eskiden çoğunlukla aile şirketi olan ve genelde babadan çocuklara geçen gazeteler, son dönemde müteahhitlerin, tüccarların, fabrikatörlerin hatta zaman zaman da siyasilerin sahipliğinde yayım hayatını sürdürmektedir.

Küreselleşen dünya, kapitalizmin her geçen gün ülkemizi biraz daha içerisine çekmesi, daha pahalı hâle gelen iletişim teknolojileri, yerel basının sermaye açısından yeni arayışlara itmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte yaygın basının yaşadığı sermaye değişimi, son yıllarda yerel basını da etkisi altına almıştır.

İster ulusal olsun isterse yerel basın, Türkiye'deki basın sektörünün sahipliği meselesi siyasetin çok fazla içerisine girdiği ve müdahale ettiği bir alana dönüşmüştür. Tıpkı ulusal basında olduğu gibi yerel basında da yerel siyasetçilerin aktif olarak müdahil olmaya çalıştığı bilinmektedir. Yaşanan bu süreçler basının tarafsızlığı ve doğru haberi ulaştırma konusundaki objektifliği noktasında soru işaretlerine neden olmaktadır.

Sonuç olarak birçok tanımı bulunan haberin tanımlarının çoğunda en fazla vurgulanan özelliği ve hatta olmazsa olmazı doğruluk, objektiflik ve tarafsızlık olarak gösterilmektedir. Yukarıda saydığımız ilişkiler ve nedenlerden dolayı genelde haberin en çok tartışılan noktaları da yine doğruluğu, objektifliği ve tarafsızlığıdır.

2.5. Basının Doğuşu ve Dördüncü Güç Oluşu

İnsanlık tarihinin köşe başlarından biri olarak kabul edilen yazının icadı, matbaanın icadıyla birleştiğinde insanoğlunu öncesinde belki de hayal bile edemeyeceği yeni bir noktaya taşıdı. Yazının icadından önce insanoğlunun geçirdiği gelişme, yazının icadından sonraki süreçle karşılaştırıldığında aslında aradaki farkın ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Yazının keşfi insanı zaman içerisinde adeta ışınlarken matbaanın icadı da siyasal, sosyal, kültürel ve bilimsel anlamda insanlığın gelişmesine çok büyük katkılar sunmuştur.

Matbaanın icadından çok daha önce bazı medeniyetler tarafından "gazete benzeri şeylerin" hazırlandığı ya da mektup tarzında, insanların haber alması için çeşitli araçların kullanıldığı bilinmektedir. Dünyanın en eski gazetesinin Çin'in Pekin kentinde 911 yılında kurulan King Pao gazetesi olduğu öteden beri savunulurken aslında gazeteyi mümkün kılan şeyin matbaa olduğu fikrinden yola çıkarsak bunlara gazete denilmesi zordur (İnuğur, 2005: 38).

Yazı ve matbaa derken, çoklu basım anlamında gazetelerin kurulmaya başlaması bu gelişim sürecinin bir adım daha yukarıya taşınmasını sağlamıştır. Matbaanın icadından sonra Avrupa başta olmak üzere dünyanın birçok noktasında hızlı bir şekilde gazeteler yayımlanmaya başlamıştır.

Avrupa'da yaşayan insanlar; bilim, sanat ve ticaret alanında olup bitenlerden haberdar olma arzusu içerisindedir. Bu talep ve gereksinimler haber mektupları başta olmak üzere farklı ve zamanına göre modern fikirlerin doğmasının önünü açmıştır. Batı'da basın tarihinin başlangıcı 13. yüzyılda bugünkü manada bildiğimizden çok farklı olarak elden ele dolaştırılan haber mektuplarının ortaya çıkışı ile olmuştur. Bu bakımdan haber mektupları aslında gazetelerin öncüleri olarak görülmektedir. Günün şartlarına göre daha çok ekonomik ve siyasi haberlerin bulunduğu mektuplar süreç içerisinde ilgi alanlarının genişleterek skandallar, fıkralar, zaman zaman da hava raporlarına bile yer vermişlerdir. Matbaanın icadı aslında bir süre sonra sonunu getireceği haber mektuplarının kısa bir zaman da olsa hızla yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu süreç bir süre sonra yerini gazetelere bırakmasına engel olamamıştır (İnuğur, 2005: 40).

Matbaa Gutenberg tarafından düzgün ve sürekli olarak çalıştırılmaya başlandığı dönem 15. yüzyılın ortalarıdır. "Matbaanın kullanılmaya başlaması, çok kısa bir süre içerisinden siyasetten, ekonomiye, sosyal ve kültürel yapıya kadar birçok alanda değişim rüzgârları estirmiştir. Matbaanın icadıyla başlayan baskı teknolojilerindeki bu hızlı değişim, aslında birçok alana kelebek etkisi yaparak ilerlemelerine katkı sağlamıştır." (Kabacalı, 2000:4).

Matbaanın sunduğu çoklu baskı imkânı ile hızla gelişen gazetecilik yeni problem ve sorunlara gebe bir toplum yapısı ortaya koymuştur. Gelişen düşünce yapısı ile birlikte, o güne kadar sorgulanmayan ekonomik sistemlerden siyasi süreçlere kadar birçok olgu sorgulanmaya başlandı. Basının değiştirme ve yeniden yaratma gücünü kısa sürede fark eden burjuvazi, toplumsal yapı içerisinde ekonomiden siyasal alana kadar kendi yaşam alanını genişletmek için bundan faydalandı. Yazılı basının geliştiği dönemde Avrupa ülkelerinde siyasi yapılar da şekillenmeye başlar. Avrupa kıtasında basın özgürlüğü oluşturulması için başlatılan uzun ve çekişmeli mücadele ilk ve en canlı şekilde İngiltere'de sahneye çıktı. Oradan da hızlı bir şekilde Amerika ve kıta Avrupası'na yayıldı (Keane, 2010:32). Bunlara rağmen devletlerin ve yönetici kesimin basın özgürlüğüne karşı direnç göstermesi uzun yıllar devam etmiştir.

Bir yandan basın özgürlüğü için mücadele verilirken karşı cephe de bu mücadeleyi bastırmak için uğraşmıştır. Yasaları kullanarak vergi ve sansür silahını kullanan yöneticiler basını istedikleri gibi şekillendirme mücadelelerini sürdürdüler. Diğer birçok ülkede olduğu gibi İngiltere'de basın özellikle ağır vergilere tabi tutulmuştur. 19. yüzyılın ortalarına kadar basılı malzemelerin maliyeti ağır pul vergileri maliyeti nedeniyle aşırı derecede yüksekti. Bu vergilerin kökeni 1712'ye dayanıyordu. "Kraliçe Anne'nin muhafazakâr bakanları gelirleri artırmak ve muhalif basına bir darbe indirmek amacıyla gazete, risale ve ilanlara ağır vergiler koymayı uygun görmüştü." (Keane, 2010:52).

Monarşiye karşı basın özgürlüğünün yanında duran burjuvazi, monarşinin yıkılıp burjuva demokrasilerinin kurulmasının ardından kısa sürede basın özgürlüğü konusunda saf değiştirmiştir. Demokrasinin beşiği olarak görülen İngiltere'de bile bu durum çok kısa sürede belirgin olarak ortaya çıktı. Bazen hükümet üyelerinin yasa dışı attığı adımlarla ilgili yapılan haberler devlet sırrı olarak görülürken bunu haber yapan gazetecide devlet sırrını ifşa etmekten yargılanmıştır. İngiltere'de resmî sırlar yasasına göre savunma ve uluslararası ilişkilere zarar verecek bir açıklama yapmak suç hâline getirildi. Başta istihbarat servisinde çalışanlar için çıkartılan bu yasa daha sonra basın mensupları ve memurları da kapsayacak şekilde genişletildi. Tam bu noktada çarpıcı bir paradoks ortaya çıkmıştır. Pazar liberallerinin birçoğu sansürsüz bir özgür iletişim pazarından söz etmeyi çok seviyorlar ama konu bu yönelimleri eleştirmeye gelince hemen geri adım atıyorlar. Yurttaşların hukuk devletini genişletme siyasi erkin keyfiliğine ve gizliliğine set çekme çabalarına karşı antipati dolu hatta düşmanca bir tutum takınıyorlar. Basının belki de gücünü en etkili olarak gösterdiği yer Fransız Devrimi'ydi. Fransa'da monarşinin olduğu kadar ülkede önemli bir yere sahip olan filozoflar da basına karşıydı. Ülkedeki düşünürler tarafından küçümsenen gazete ve gazeteciler, Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesi için tarihî bir görev üstlenmişti. Batı dünyasının tarihinde ilk kez siyaset sahnesindeki önemli aktörlerin çoğunluğunu gazeteciler oluşturuyordu. Bazı basın adamları bu süreçte öncü figürler oldular (Jeanneney, 2009: 59).

Basın özgürlüğünün elde edilmesi 19. yüzyıl boyunca farklı batı ülkelerinde değişken ritimlerde kendini gösterir. 18. ve 19. yüzyılda devlete karşı verilen bu mücadelenin

amacı basın özgürlüğüydü. Basın özgürlüğü için verilen mücadele süreci liberalizmle aynı döneme rastlar. Bu özgürlük ise devlete karşı elde edilmesi gereken ve onu eleştirmeye olanak sağlayacak bir özgürlüktü. Mücadelede iki taraf vardı. Bir tarafta basının desteklediği ve giderek güçlenen liberalizm, diğer tarafta da gerileyen otoriter devletin varlığını korumaya çalışan iktidarı 19. yüzyılın sonuna dek süren mücadele o dönemde monarşinin devrilmesiyle birlikte basın lehine sonuçlanmış olsa da bu mücadele yeni rakipler karşısında sürmeye devam etti. Yaşanan mücadeleler, demokrasi adına elde edilen kazanımlar zaman içerisinde basını dördüncü güç hâline getiren süreçtir (Danışman, 1982: 2).

Basının dördüncü güç olması ile ilgili tartışmalar 18. yüzyılda başlamış, 19. yüzyılda gelişmiş ve günümüzde de devam etmektedir. Bu kavram "estates of the realm" kavramından türetilmiştir. Jean- Noel Jeanneney basının dördüncü güç olduğunu ilk olarak kullananın 18. yüzyılın sonlarına doğru İngiliz politika yazarı Edmund Burke olduğunu söylemiştir (Jeanneney, 2009: 38).

Demokrasinin bir parçası hâline gelen ve dördüncü güç olarak tanımlanmaya çalışılan medya kavramı, özünde medya ve hitap ettiği izleyici kitlesi arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Bu ilişki iki modelle açıklanmaya çalışılmıştır. Burada ilk olarak karşımıza çıkan "Eğitici Model" ise medyayı, parlamento benzeri kamusal alan olarak incelemiştir. Başka bir anlatımla, siyasal tartışmaların yaşandığı parlamentolarda konuşulan kamusal problemler, gazetelerin sayfalarında yeniden ortaya çıkarak daha geniş kitlelere ulaşan siyasal oluşum içinde kendine yer bulmuştur. "Temsili Model"de ise izler kitlenin siyaset alanına katılmasına odaklanırken izler kitlenin kitlesel olarak bir kamusal alanla bütünleşmesine daha az oranda odaklanmıştır. Temsili modele göre medya, izler kitlenin ve siyasetçilerin önemli sorunları vurguladıkları bir siyasal tartışmaya olanak sağlamaktan ziyade, izler kitlenin çıkarlarını yansıtmıştır. Daha da önemlisi medya, yolsuzlukları ya da skandalları halka duyurarak demokratik hükümetin yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamıştır (Hampton 2010: 4). Zaman içerisinde demokrasi ile temel hak ve özgürlüklerin olmazsa olmazı haline gelen dördüncü güç medyanın, hükümet ve iş dünyası başta olmak üzere kendisini kısıtlamaya çalışan tüm engellerden bağımsız

olması gerekmektedir. Medya, hükümet veya sermaye tarafından kontrol edilmeye başlandığında dördüncü güç olmaktan çıkarak güdümlü basına dönüşmektedir.

2.6. Yeni İletişim Teknolojileri, Yakınsama ve Hibrit Gazete

İnsanoğlunun medeniyetin başlangıcından beri iletişim kurma arzusu, teknolojik yetersizlikler nedeniyle uzun süre zaman-mekân kısıtlamalara maruz kalmıştır. Duman, maraton, haberci güvercinleri gibi çok çeşitli yöntemlerle iletişim kurmayı başaran insanoğlu, sanayi devrimi ile birlikte daha etkin ve yeni yöntemlerle, mekân ve zaman problemini aşmayı başarmıştır. Alandaki değişim iletişimin temel amacından ziyade iletişim araçları ve biçimlerinde yaşanmıştır. Medeniyet kadar eski olan iletişim sürecine dijitalleşme, mobilite, yakınsama, hibrit gazete, etkileşim, küreselleşme ve ağlaşma kavramlarının dâhil olmasıyla iletişim şekilleri, araçları ve enformasyon miktarında değişimler olmuştur.

Günümüzün en önemli iletişim aracı olan internetin dünya genelinde hızla yaygınlaşması geleneksel medyanın toplumdaki konumunu sarstı. Geleneksel medya olarak görülen ve kullanım biçimleri açısından birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılan televizyon, radyo ve gazeteler, internet ve yeni telekomünikasyon sistemleri sayesinde iç içe geçti. Eski medyada ses, görüntü, video ve metin gibi içerikler farklı ve kendilerine has alt yapılar kullanılarak aktarılırken, internet üzerinden görüntü, ses, video, metin ve animasyon ister birlikte istenirse de ayrı ayrı aktarılabilir hâle geldi. İster gazete ister radyo ister televizyon olsun, aklımıza gelebilecek tüm iletişim araçlarını tek bir medya olarak paketleyen ve bir araya getiren internet kısa sürede yaygınlaştı (Atabek, 2005: 74).

İnternet, geleneksel medya olarak kabul edilen birbirlerinden kesin çizgiler ile ayrılan televizyon, radyo ve gazetenin iç içe geçmesini sağlayarak telekomünikasyon sistemleri ile bütünleştirdi. İletişim teknolojilerindeki bu değişim yeni ve eski iletişim araçlarını ayıran özelliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geleneksel modellerde kitle ile kurulan bağda, tek yönlü bir akış söz konusu iken yeni medyada durum değişerek etkileşimli bir iletişim biçimi ortaya çıkmıştır (Çaycı: 2015, 56). Bu etkileşim özelliği geleneksel medyadan çok farklı olarak kullanıcıyla içeriğe

müdahale etme fırsatı dahi tanımıştır. Bu özelliği ile geleneksel medyadan ayrılan yeni medya aynı zamanda onun önüne geçme fırsatını da elde etmiştir.

Gazete, iletişim teknolojilerindeki bu baş döndürücü değişimden en çok etkilenen medya oldu. Geleneksel gazeteyi en fazla tehdit eden süreç e-okuyucuların hızla yaygınlaşmasıdır. Gazete tirajlarının günden güne düşmesi, gazetelerin önemli gelir kaynağı olan reklam gelirlerinde azalmalara neden olmuştur. İnternet kullanımının toplumun geneline yayılmasının hemen ardından, toplumun medya tüketim alışkanlıklarının da değişmesine neden oldu. Dijitalleşme ve dijital okuyucuların artarak çoğalması, yazılı basının elbet bir gün sonunu getirecektir ama geleneksel basın dediğimiz yazılı basın bu süreci uzatmak için farklı argümanları kullanmaya devam etmektedir. Gazetelerin bu süreçte en çok başvurduğu yöntemlerden biri hibrit teknoloji diyebileceğimiz gazeteler; sosyal medya, internet siteleri gibi dijital mecralar aracılığıyla okuyucularıyla farklı yöntemlerle buluşmaya devam etmesidir. Mevcut ortam içerisinde varlığını korumaya çalışan gazeteler, alışkanlıkları değişen farklı araçlarla bilgiye ulaşmaya çalışan okuyucunun taleplerini karşılamak için yeni bir gazete deneyimi sunma çabasına girmiştir.

İnternet teknolojisinin gelişmesinin ardından dünyanın birçok yerinde geleneksel gazeteler QR (Quick Response Code)) kodunu kullanarak okuyucularına yeni bir gazete okuma deneyimi sunmaya başlamıştır. QR kodu kullanımı ile gazete sayfaları ile mobil web sayfaları arasında bir köprü kurulmuştur. Gazete sayfasındaki haberler QR kodu aracılığıyla dijital ortamla ilişkilendirilebilmektedir. Okurlar, böylece mobil web sayfaları ile gazete arasında bir bağlantı kurarak içeriğe ilişkin daha detaylı bilgiye ulaşabilmektedir. Dijital ve analog iletişim teknolojilerini beraberce kullanılabilen okuyucular, yeni bir iletişim aracını kullanabilme olanağı elde etmiştir. Gazete sayfalarına yerleştirilen QR kodlarını akıllı telefonları ile tarayan okuyucular, bu sayede haberin videosunu veya habere ilişkin yeni gelişmeleri anlık takip etme fırsatı bulmuştur.

Yeni iletişim teknolojilerinde klasik medyaya nazaran gönderici ile alıcı arasındaki o keskin çizgi ortadan kalkmış, zaman zaman alıcının gönderici, göndericinin de alıcı olduğu bir sürecin önü açılmıştır. Bu süreç iletişim teknolojilerinde hibritleşme

kavramını karşımıza çıkarmıştır. Herhangi bir mesajı alan alıcı mesajı okurken onu yeninden üreterek gönderici hâline gelmekte, bu süreç de iletişimdeki hibritleşmenin önünü açmaktadır. Gazetelerde QR kodu kullanımı ile beraber geleneksel gazeteler dönüşüm geçirerek hibrit bir iletişim aracına dönüşmüştür. Gazeteler bu teknoloji ile hem yazılı olarak hem de görsel olarak okuyucusuna ulaşmaya devam etmektedir. Gazetede haberini okuyan okuyucu, akıllı telefonuna QR kodu taratarak dijital ortamdan videosunu izleme ya da anlık bilgi alma fırsatını elde etmiştir.

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte gelişen iletişim teknolojileri ve ortaya koyduğu yenilikler, alanda karşımıza yeni kavramların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Medya yakınsaması da bunlardan biridir. Medya yakınsaması, televizyon yayınlarının tabletler veya akıllı telefonlar aracılığıyla izlenilebilirken aynı zamanda radyo dinlenebilmesi, internet bağlantısı oluşturulup ses ve veri iletişimin gerçekleştirilebilmesidir (Çaycı, 2015: 40).

İnternet sayesinde tek bir alt yapı ve tek bir cihaz üzerinden tüm bu işlemlerin gerçekleştirilmesi medya yakınsamasına verilebilecek en kapsamlı örneklerdendir. Bu noktada kablosuz internetin mobil iletişim araçlarıyla yakınsaması, iletişimsel devrimin ve gelecek teknolojilerin dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu süreçte, gelişen teknolojiler ile birlikte tek bir cihaz üzerinden gerçekleştirilen çoklu işlemler farklı cihazlar üzerinden de sağlanmaktadır. Örneğin giyilebilir teknolojiler olarak adlandırılan gözlük ve saatler artık çoklu medya uygulamalarını gerçekleştirebilecek kapasitededir. E-mail gönderip alma, radyo dinleyip video izleme veya kaydetme, internete bağlanma ve fotoğraf çekme gibi özellikler ile artık farklı iletişimsel uygulamalar dijital çağın içerisinde tek bir cihazdan gerçekleştirilebilmektedir. Bu sayede artık teknolojik cihazlar ne sadece telefon ne sadece bilgisayar ne de saat veya gözlüktür. Medya yakınsaması neticesinde, bünyesinde farklı iletişimsel süreçleri gerçekleştiren gelişmiş birer iletişim teknolojileridir (Çaycı, 2015: 50).

İnternetin çok hızlı şekilde yaygınlaşmasının ardından birçok uzmanın yazılı basının biteceği yönündeki öngörüsü hibrit teknolojilerin basın sektöründe kullanılmaya başlamasının ardından geçerliliğini bir süre daha kaybetmiş gibi görünmektedir. Okuyucuların dijital ortama kaymasının ardından birçok gazete kâğıt baskıyı

bırakarak dijital yayıncılığa geçiş yapmıştır. Bu süreçte ayakta kalmayı başaran gazeteler için can suyu olarak değerlendirilebilecek hibrit teknolojileri, farkında olarak ya da olmadan gazeteler için yeni bir alanın kapılarını açmıştır.

3. TÜRKİYE'DE BASININ FİNANSMANI VE İLANLAR

3.1. Reklam ve İlan

Tıpkı basın konusunda olduğu gibi reklam ve ilan kavramlarıyla ilgili de farklı ama özde birbirleriyle benzer anlamlara gelen tanımlarla karşılaşmaktayız. Türk Dil Kurumu reklam kelimesini "Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için denenen her türlü yol." olarak ilan ise "duyuru, açıkça bildirme, açıkça duyurma" ifadeleriyle tanımlamaktadır (tdk.gov.tr).

Araştırmanın asıl konusu olan resmî ilanlar ise Basın İlan Kurumu tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

> "Kanun, tüzük ve yönetmeliklerle yayımlanması mecburi olan (Özel dernekler hariç) veya Genel ve katma bütçeli dairelerle il özel idareleri, belediyeler, köyler ve iktisadi devlet teşekkülleri ve sermayesinin yarısından fazlası, kamu hukuku tüzel kişilerine ait bulunan teşekküllerin verdikleri, reklâm mahiyetini taşımayan ilânlar, resmî ilân sayılır." (bik.gov.tr).

"Resmî ilan" kavramından kanun gereği yayımlanması zorunlu olan ve bedeli devlet tarafından ödenen ilanlar anlaşılmalıdır. Hususi ilan ve reklam kavramları ise yine 195 sayılı Kanun'un 40. maddesinde şu tarif kullanılmıştır: "Resmî ilan sayılmayan ve gerçek ve tüzel kişiler tarafından dergi ve gazete ve yayımlanmak üzere verilip de reklam mahiyetinde bulunmayan ilanlar, hususi ilan sayılır." Buradan da anlaşılacağı üzere resmî ilan bedeli devlet tarafından ödenen, yayımlanması zorunlu duyurulardır. Basın İlan Kurumu Teşkiline Dair 195 sayılı Kanun'un 40. maddesinde Hususi İlan ve Reklamlarla ilgili "Resmî ilan sayılmayan ve gerçek ve tüzel kişiler tarafından gazete ve dergilerde yayımlanmak üzere verilip de reklâm mahiyetinde bulunmayan ilânlar, hususî ilan sayılır." denilmiştir (bik.gov.tr).

İlan ve reklamların tarihsel bir geçmişi vardır. Gazetelerde 17. yüzyıldan itibaren reklam ve ilanlar yavaş yavaş yer bulmaya başlamıştır. Gazetelerde reklamı icat ederek öncülük yapan İngiliz basını olmuştur. Böylece okuyucularının olduğu kadar hükümetlerin de karşısında daha fazla bağımsızlık elde etmeyi hedefliyorlardı. Önce tüccarların ilanları yayımlanmaya başlandı. Doğal olarak ilk ilanlar basımevi sahiplerinin kendilerine aitti. Basımevi sahipleri kendi tanıtımlarını yapmak için en

son çıkan yayımlarını tanıtıyorlardı. Sonra müşteri çekmek isteyen mağaza sahiplerinin reklamları kabul edilmeye başlandı. Ardından da başka türlü ilanlar geldi (Jeanneney, 2009: 33).

Bundan yüz yıl önce çok az mali ve teknik olanaklarla bir gazete çıkarmak mümkünken günümüzde gazete, karmaşık bir endüstri işletme hâline gelmiştir. Teknolojik girdilerin yüksekliği ve diğer harcamaların artması gazetelerin sadece satış gelirleriyle hayatlarını sürdürmelerini neredeyse imkânsız hâle getirmiştir. Gazeteler bu açığı reklam ve ilan gelirleriyle kapatmak için büyük bir rekabete girmiştir.

Zaman içerisinde artan maliyetler, gazetelerin yapısında da önemli değişikliklere neden olmuştur. İngiltere'de 1837'de kâr edebilecek bir haftalık gazetenin maliyeti bin sterlinin altındayken 1867 Londra gazetesinin maliyeti elli bin sterlin olmuştur. Bir süre sonra maliyetler nedeniyle küçük gazete yayımcılıkları dahi büyük bir iş hâline gelirken önemli miktarlarda nakit parası olmayan insanların hiç girişemeyeceği bir sektöre dönüşmüştür (Herman ve Chomsky, 2017: 74).

Gazetelerin maliyet ve kârlılık hesabı reklamların gazetelerde kullanılmaya başladıktan sonra farklı bir sürece evrilmiştir. Reklamcılık günümüzdeki anlamıyla bu boyutta önemli olmadan önce bir gazetenin satış fiyatının maliyeti karşılaması gerekiyordu. Reklam sektörünün gelişmesiyle birlikte gazetenin üretim maliyetinin çok altında satılmaya başlandı. Gazeteler bu açığı reklamlarla doldurma yoluna gitmeye başladı. Bu durum yeterince reklam çekemeyen yayın kuruluşlarını dezavantajlı duruma soktu. Reklamcılığın sektöre girdiği andan itibaren serbest piyasa artık nihai satın alıcının seçiminin belirleyici olduğu tarafsız bir sistemi ortadan kaldırır. Reklamların yoğun bir şekilde gazetelerde kullanılmaya başlamasıyla birlikte reklam veren kuruluşların tercihleri medyanın duruşunu etkilemeye başlamıştır (Herman ve Chomsky, 2017: 84).

Zaman içerisinde basının bu dönüşümü ülkemizde de benzer bir tabloyu karşımıza çıkarmaktadır. Başlarda kendi yağıyla kavrulmaya çalışan gazeteler, zamanla devletten gelen destek ve resmî ilanlar ile özel sektörden alınan reklamlar olmadan

yaşayamaz hâle gelmiştir. Bu değişim sektörün yapısında yeni bir sürecin başlamasının da önünü açmıştır.

Çok partili dönemin sonlarına kadar büyük oranda sektörden gelen kişilerin bir araya gelerek küçük sermayelerle sürdürmeye çalıştıkları gazetecilik artık daha büyük sermaye gruplarının sektöre girmesiyle farklı bir yöne doğru evrimleşmeye başladı. Gazete okuma alışkanlığı çok fazla olmayan bir kültürde, devasa teknolojik yatırımlar yapılması, gazeteleri yeni ekonomik çıkmazlarla karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye'de de reklam ve ilanın gazetelerin yaşamındaki önemini 1965 yılında gazetelerin maliyetiyle ilgili olarak yapılan bir araştırma yeterince belirtmektedir. Yirmi bin tirajlı ve sekiz sayfa olarak İstanbul'da çıkan küçük bir gazetenin maliyet fiyatı şöyle olmuştur:

> "Kâğıt 11.40 kuruş; maliyetin %41,16'sı, personel 8.33; %30'2, diğer genel masraflar 8.00; %28,84'ü.Bu küçük gazetede çıplak maliyet 27.75 kuruş tuttuğundan, nüsha başına 10 kuruş zarar söz konusudur. Bu fazla zararın nedeni şudur: Maliyet unsurlarında gazetenin tirajı düşse de sabit masraflarda bir değişiklik olmamaktadır. Aynı gazetenin genel gelirleri de şöyle bir dağılım göstermektedir: Satış gelirleri %37, İlân %59 (%80 resmî ve %20 özel ilân), diğer gelirler %4. Birincisi, bir gazete çıplak maliyet masraflarıyla zarar etmekte, ilan gelirleriyle hem zararını kapatmakta hem de kar edebilmektedir." (Danışman, 1982:150).

Uzun süre satış gelirleri ve resmî ilanlarla hayatını sürdürmeye çalışan gazeteler için 1980'li yıllardan itibaren reklam çok daha önemli bir gelir kaynağı hâline dönüştü. Serbest piyasa ekonomisinin yoğun bir şekilde görülmeye başladığı tarihlerden itibaren gazeteler özel reklam kapma yarışına girişti. Bu yarış, gazetelerin değişimini hızlandıran bir sürece dönüştü.

3.2. Osmanlı'da İlan ve Reklam

Okuryazar oranının azlığına bağlı olarak gerek satış rakamlarının düşük olması gerekse girdi fiyatlarının yüksekliği nedeniyle basın kendi kendine yetebilen bir yapıda neredeyse hiçbir dönem olamamıştır. Diğer birçok sektörden farklı olarak toplumsal yapıyı şekillendirme, yönlendirme ve kanaat oluşturma gibi çok önemli vasıfları bulunan basın, yöneticiler tarafından kendi başına bırakılamayacak kadar önemli bir alan olarak görüldü. Hem bu kadar önemli olması hem de ekonomik olarak kendi kendine yetmemesi onu dış etkenlerin müdahalesine açık hâle getirdi. Bu

yüzden Osmanlı topraklarında ilk resmî gazetenin kurulduğu günden itibaren devletin bir eli her zaman gazetelerin (basının) üzerinde oldu.

Bu bölümde Osmanlı topraklarında gazetecilik faaliyetlerinin başlamasından cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılına kadar ilan ve reklamcılığın geçirdiği aşamalar ele alınmıştır. Osmanlı topraklarında insanların gazetecilik faaliyetleriyle tanışması birçok Avrupa ülkesine nazaran oldukça geç olmuştur. Ekonomik olarak matbaa ya da gazete kurabilecek güce sahip olan Osmanlı'da, bazı güncel tartışmalar bu sürecin gecikmesinde oldukça etkili olmuştur.

Gayrimüslimlerin daha önceki yıllarda çıkardığı gazeteler ve Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da 1828 yılında yayımladığı Vekâyi-i Mısriyye'yi bir kenara koyarsak Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanmış ilk resmî gazete 1831 yılında yayımlanan Takvim-i Vekayi'dir. Bu ilk girişimden dokuz yıl sonra Osmanlı toprakları Ceride-i Havadis isimli yeni bir gazete ile tanışmıştır (Girgin, 1997: 6).

Gazetecilik ve onunla birlikte gelişen resmî ilan ve reklamcılık Osmanlı'nın son döneminde gelişen bir sektör olmuştur. İlk resmî ilanı alan gazete Takvim-i Vekayi olurken ilk ölüm ilanı yayımlayan gazete de Ceride-i Havadis'tir. 1840 yılında Ceride-i Havadis'in "ilanat" başlığını taşıyan sütunlarında ölümlere ilişkin bilgiler taşıyan ve bir o kadar da ilgi uyandıran ilanlar, zamanla dönemin diğer gazetelerinde de yer bulmaya başlıyor. Okuyucunun bu ilgisi, daha sonra satılık gayrimenkul, yeni çıkan kitap, araba ve at ilanlarının gazetelerin sütunlarında kendine yer bulmasına neden olmuştur. Bu dönemde gazeteler, hükümetten gelen talepler doğrultusunda resmî ilan (resmî duyuru) olarak nitelendirilebilecek yazıları da okuyucularına ulaştırdı (bik.gov.tr).

İlan kavramının içini tam olarak dolduracak sürecin başlangıcı ise bir İngiliz firmasının mağazasında sattığı ürünlerin reklamını yaptırmaya başlamasıyla olmuştur. İngiliz şirketi Loton Ciznel'e ait mağazada satılan ürünlerin Tercüman-ı Ahval Gazetesi'nde 1864 yılında yayımlanan tanıtımı, "ilan" kavramının içini doldurabilecek ilk özel ilanlar olarak değerlendirilmektedir. İlk ticari ilan olarak değerlendirilen bu

ilanın ardından gazeteler, dikiş makineleri, ilaç ve doktor ilanlarına da sütunlarında yer vermeye başlamıştır (bik.gov.tr).

Gazete sütunlarında ilanlar yavaş yavaş yer almaya başlarken buralarda ürün tanıtımı yapmak isteyenlerin ciddi bir ücret ödemesi gerekiyordu. Ücreti nedeniyle gazetelerde ilan yayımlatmak o kadar da kolay değildi. Gazetelerin nüshası üç- üç buçuk kuruşa satılırken bir ilanın satır fiyatı on kuruşa kadar çıkıyordu (bik.gov.tr). İlan fiyatlarındaki bu artış ilanların sektörün finansmanında ne kadar önemli bir hâl aldığını göstermektedir.

Resmî ilanlara ilişkin Osmanlı'da ilk düzenlemeye 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi'nde yer verildi. 8. madde de Dersaadet'te Matbuat Müdürlüğü tarafından ve taşralarda hükümet-i mahalliyye canibinden gazetelere irsal olunan Muharrerat-ı Resmîyye'yi gazeteci ilk ve ikinci defa çıkaracağı gazetesini bilâ-ücret derc etmeye mecbur olacaktır (Türk, 2021: 9). Gazetelerin resmî ilanları ücretsiz yayımlamasını zorunlu kılan bu düzenleme, 1877 Matbuat Nizamnamesi yürürlüğe girmemesi nedeniyle her ne kadar 1877 yılında kanunda yapılan değişiklikte ortadan kaldırılmış gibi gözükse de uygulama 1909'da çıkan Matbuat Kanunu ile sona erdi ve resmî ilanlar ücretleri karşılığında yayımlanmaya başladı. Bu dönemde hükümetin resmî ilanlarının gazetelere dağıtılması görevini 1862 yılında kurulan Matbuat Müdürlüğü üstlendi. Matbuat Müdürlüğünün herhangi bir kurala bağlı kalmaksızın istediği gazetede resmî ilanı yayımlatma uygulaması, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar sürdü. Bundan sonraki dönemde de bu uygulama, çeşitli kurumlar aracılığıyla devam ettirildi. Uzun yıllar süren bu "keyfilik", özellikle parlamentoda zaman zaman sert tartışmalara neden oldu. Resmî ilan gelirleri, Osmanlı'dan miras alınan gelenekle, bir gazetenin yaşam kaynakları arasında en önemli yere sahipti. O günlerden bu yana Türk basınının ilan yapısının pek değişmeden sürmesi ilan alma oranın gazetenin muhalifliğine göre artıp eksilmesi, en dikkate değer noktalardan bir tanesidir (Görgülü, 1991: 24).

3.3. Cumhuriyetin İlk Yıllarında İlan ve Reklam (Serbest dönem)

Osmanlı'nın son, Cumhuriyetin ise ilk yıllarını kapsayan bu sürece "serbest dönem" denilmesinin sebebi yönetenlerin herhangi bir kurala bağlı kalmadan istediği gazeteye

istediği ilanı vermesidir. 1931 yılına kadar devam eden bu süreçte yöneticiler doğrudan gazetelere pazarlık usulüyle ilanları yayımlattıkları gibi simsarları da zaman zaman kullanmışlardır. Şu an resmî ilan statüsünde değerlendirilen devlete ait birçok ilan yukarıda belirtilen tarihe kadar adeta özel ilan gibi yayımlatılmıştır (bik.gov.tr).

Serbest dönemin sonuna doğru özel ilan ve reklamların önemi daha iyi kavranırken gazetelerde daha fazla yer almasının önü açılmıştır. Bu dönem bir Alman firması olan Bayer ilaç firmasının 1926 yılında yayımlattığı ilan çok dikkat çekicidir. Firma ağrılı hastalıklara iyi geldiğini öne sürerek, "Heroin" ismini verdiği eroin ilanlarını dönemin birçok gazetesinde yayımlatmıştır (Özmen, 2009: 4). Bu ilan aslında reklam sektörünün o dönemde gazeteler üzerindeki etkisini görmemiz açısından çok çarpıcı bir örnektir.

Serbest dönemde zaman zaman bazı kurumların ilan dağıtım sürecinde ismi ön plana çıkmıştır. Kanunen bir imtiyazı bulunmamasına rağmen Anadolu Ajansı, anonim şirketi hâline getirildikten sonra gelir sorununu çözmek için reklamcılık işine girmiştir. Piyasadaki bu alanda faaliyet gösteren şirketlerle mücadele edemeyeceğini anlayan kurum, resmî ilan dağıtım işiyle yetinmek zorunda kalmıştı. Bu dönemde özellikle Yahudi asıllı iş insanlarının kurduğu reklam şirketlerinin sektörde söz sahibi olması uzun süre eleştirilere sebep olmuştur. Birçok gazete bu konuya dikkat çekerek hükümet yetkililerinin millî ekonomi uygulamalarını bu alanda da aktif şekilde yerine getirmesini istemiştir (Selek, 1965: 37). İlan ve reklam dağıtımındaki bu tartışmalar 1931 yılına kadar sürmüştür.

3.4. Maarif Cemiyeti Dönemi

Yukarıda detaylarıyla anlattığımız serbest dönem Türkiye Maarif Cemiyetinin (TMC) gelirlerinin artırılması amacıyla İstanbul, Ankara ve İzmir'de yayımlatılacak resmî ilanların "aracılık hakkı"nı 1931'de devralmasıyla sona ermiştir. Maarif Cemiyetince kurulan şirket, bedeli hazineden ödenen resmî ilanların dağıtımını 1943 yılına kadar devam ettirdi (bik.gov.tr).

Çok katmanlı bir yapıya sahip olan bu şirketin ortaya çıkışı sektördeki birçok kuruluşun bir araya gelmesiyle olmuştur. Milliyet, Akşam, Vakit ve Cumhuriyet

gazetelerinin sahipleri ile o dönem sektörün neredeyse dörtte üçünü elinde bulunduran Hoffer, Samanon, ve Houli İlânat Şirketi'nin ortaklarının resmî ilan dağıtımına aracılık edecek bir şirket kurma girişiminde bulunduğunu haber alan Türk Maarif Cemiyeti (TMC) yöneticileri kendileri için bir gelir olacağı beklentisiyle girişimde bulundular. TMC İdare Heyeti, ardından resmî ilan dağıtım imtiyazının TMC'ye verilmesi için Başbakanlığa başvurmuştur. Bu başvuru olumlu sonuçlanmış ve TMC, 20 Temmuz 1931 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile resmî ilan dağıtım imtiyazına sahip olmuştur (Üstün, 2010: 26). Bakanlar Kurulu kararıyla böyle bir imtiyazın verilmesi devletin bu konuda yeni bir düzenlemeye gittiğini göstermektedir. Bu adım günümüzde devlet adına Basın İlan Kurumu tarafından gerçekleştirilen sürecin kaynağını teşkil etmiştir.

İlan gelirlerini eğitim harcamalarında kullanacağını duyuran cemiyet, teknik ve ekonomik alt yapılarının yetersizliği nedeniyle ilan dağıtım imtiyazını kullanmanın aslında umdukları kadar kolay olmadığını fark ettiler. Bunun üzerine bir grup gazeteci tarafından kurulan Resmî İlanlar Türk Limited Şirketine belli bir para karşılığı bu imtiyazlarını devretti. Bu süreç bir süre sonra TMC ile Türk Limited Şirketi arasında çıkan anlaşmazlıkla sallantıya girmiştir. Anlaşmazlık yargıya intikal etmiştir ama resmî ilan dağıtım yetkisinin Türk Basın Birliğine (TBB) devriyle sona ermiştir (Ballar, 2004: 136).

3.5. Basın Birliği Dönemi

TBB, 1938 yılında çıkarılan 3511 sayılı Basın Birliği Kanunu'na göre 35 maddeden oluşan meslek örgütü olarak kurulmuştur. Kanunun birinci maddesinde meslek örgütünün yapısı hakkında "Türkiye'de çıkan gazete ve diğer yayımların sahipleriyle bunların ve Türk haber ajanslarının yazı, haber, resim, fotoğraf ve tashih işlerinde ücretle, devamlı ve muntazam surette çalışarak bu işi kendine meslek edinen kimselerden mürekkep olmak ve hükmi şahsiyeti haiz bulunmak üzere kurulmuştur" denilmektedir (Altun, 1995: 75).

Mesleklerini yerine getirebilmeleri için gazetecilerin birliğe üye olmasını birinci koşul kabul eden Basın Birliği Kanunu, gazete sahipleri ile çalışanları arasındaki ilişkileri de düzenliyordu. Örneğin çalışanla çalıştıran arasında yazılı sözleşme,

çalışanlar için tazminat ve yıllık izin öngörüyordu. Kanuna göre gazetecilik mesleğini sürdürebilmek için sarı basın kartı sahibi olmak, bunun için de Basın Birliğine üye olmak gerekiyordu.

Serbest dönemin ardından TMC, bedeli Hazine'den karşılanan ilanlara aracılık etmeye başlamıştır. Ardından bu görev, 1943 yılında yürürlüğe giren yasal düzenlemeyle Türk Basın Birliğine devredilmiştir. Bugünkü anlamda gazeteci cemiyetlerine benzer bir konumda olan Türk Basın Birliği, kendi girişimi olan TBB ve Ortakları Resmî İlânlar Şirketi aracılığıyla süreci uzun yıllar devam ettirdi. Tıpkı TMC'nin son dönemlerinde olduğu gibi TBB de bu görevi yerine getirirken başarısız olduğu yönünde sık sık eleştirilere maruz kaldı ama kurum özellikle yayımlanan ilanların ücretlerinin tahsilatı konusunda sık sık sorunlar yaşadı (Eşidir, 2016: 135).

3.6. TBB Resmî İlanlar Limited Ortaklığı Dönemi

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gündemden düşmeyen ilanların hangi yol ve usulle dağıtılacağı konusu uzun süre gazeteler ve iktidar arasında tartışmalara neden oldu. Gazete sahipleri 1931'de ilan dağıtım sürecinde söz sahibi olmak için ortak bir şirket kurmuştur. Tek partili dönemde başlayan bu süreç çok partili döneme geçtikten sonra da devam etti. TBB ve Ortakları Resmî İlânlar Kolektif Şirketinin bütün haklarını üzerine alan TBB Resmî İlânlar Limited Ortaklığı, iktidarın resmî ilanlarla ilgili düzenlemesine uygun bir yapılanmaya gitti.1957 yılında ticari ilanların da resmî ilan kararnamesine dâhil edilmesi sonrasında TBB Resmî ve Ticari İlanlar Limited Ortaklığı ismini almıştır. 1961'de Basın İlan Kurumunun kurulmasına rağmen şirket 1975 yılına kadar ticari hayatını sürdürmüştür (Selek, 1965: 37).

Sürece ilişkin 1957 yılında yapılan düzenlemeyle reklam ve özel ilanların da Resmî İlanlar Şirketi üzerinden gazetelere ulaştırılması mecburi olmuştur. Düzenlemeyle Türk Basın Birliği aracılığıyla yayınlatılan reklam ve ilanlar için alınacak komisyon oranı yüzde on olarak belirlenmiştir (Yücel, 1995: 11). Bu düzenleme ile ilan ve reklamların yayımlatılacağı gazete ve dergilerin ödev ve vasıflarına ilişkin kriterler, resmî ilan dağıtım usul ve esaslarına göre düzenlenmiştir.

3.7. Demokrat Parti Dönemi

Tek partili dönemdeki Türkiye'nin ekonomik, sosyal, siyasal durumu ve Cumhuriyet Halk Partisi ile ilişkileri Demokrat Parti'nin basın konusunda nasıl bir politika izleyeceğini belirlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından DP ve basın, toplumsal hoşnutsuzlukların kanalize edildiği iki ayrı alan olmuştur. DP ve basın daha demokratik bir hayat ideali çerçevesinde ortaklık kurmuştur (Çizmeli, 2007: 121).

DP basını kullanarak özgürlük idealini tanımlamış; yurttaşlara duyurmuş, somut bir varlık hâline getirmiş, demokrasi fikrini aşılamış, demokrasi olmadan yaşamayı anlamsız olarak yeniden üretmiş, basını "bir yanda kendi farkını, demokrasi sunumunu halka iletmek üzere kullanırken öte yandan CHP'nin politikalarını eleştirmek ve muhalefet etmek için" kullanmıştır. Özellikle özgürlüklerle ilgili söylemleri ile basını kısa sürede yanına çeken DP, basını kamu hizmetlerinin "fahri denetçisi" olarak tanımlamış, gazetelerin bu görevini yerine getirmesi için uygun ekonomik ve özgürlük alanları oluşturulması gerektiğini savunmuştur (İşler, 2007: 24).

DP'yi iktidara taşıyan 1950 seçimleri o güne kadar ülkenin pek bilmediği bir sürecin de başlangıcı olmuştur. Kurucu parti olarak tarihe geçen CHP, onu iktidardan uzaklaştıran bu seçimlerle iktidarı DP'ye bırakıp mecliste bir köşeye çekilmiştir. O güne kadar basının büyük bölümü Demokrat Parti'yi desteklemiştir. Demokrat Parti basının büyük ümitler bağladığı bir parti haline gelmiştir (Topuz, 2012:192).

Böyle bir havada iktidara gelen DP, ilk olarak 1950'de liberal bir Basın Kanunu çıkarmıştır. "1931 kanunu ve sonrasındaki değişikliklerle kurulan güdümlü rejim yıkılmış ve hükümetin basın üzerindeki denetimleri hemen hemen yıkılmıştır." (Topuz, 2012: 193). Fakat başlardaki bu özgürlük ortamı çok sürmemiştir. Demokrat Parti'nin başlardaki özgürlükçü söylemine rağmen, on yıllık iktidarı boyunca basındaki sorunları çözmek amacıyla ortaya koyduğu formüllerin kendi yayım organlarının desteklemekten öteye gidemediği eleştirilerine maruz kalmaktadır. Dönemin muhalif gazeteleri ve muhalefet partileri, iktidar partisini devletin imkanlarını kullanarak ilan gelirleriyle "besleme basın" yaratmakla suçlamıştır. 1960

ihtilalinden sonra Basın İlan Kurumunun kuruluş sürecinde de özellikle bu suçlamalara yer verilmiştir.

22 Mayıs 1950'de iktidara gelen DP, çok kısa bir süre sonra Bakanlar Kurulunda alınan kararla basınla ilgili bundan sonra nasıl bir süreç yaşanacağının da ipuçlarını vermiş oldu. DP, iktidarının yirminci gününde 11330 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile devlet merkezindeki Ulus gazetesini Zafer olarak değiştirdi. İktidar partisi bir süre sonra bunun hata olduğunu düşünerek bu karardan geri adım atmıştır (Erer, 1963: 72-76).

Bu kararnameye göre, bedeli on beş bin lirayı aşan eksiltme ve arttırma, pazarlıklara ait ilânlar; Ankara merkezi için "mahalli gazete" olarak Resmî Gazete 'de, "devlet merkezinde çıkan gazete" olarak Zafer gazetesinde ve İstanbul veya İzmir'de çıkan gazetelerden biriyle, İstanbul iliyle ilgili işlerde mahalli bir gazeteden başka "Devlet merkezinde çıkan Zafer" ve İzmir'de çıkan gazetelerden biriyle; Türkiye'deki diğer illerle ilgili işlerde mahalli bir gazeteden başka "Devlet merkezinde çıkan Zafer" ve İstanbul'da çıkan gazetelerden biriyle yayımlamak zorundadır (Üstün, 2010: 50). 3 Eylül 1950'de alınan 11793 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın en dikkat çekici yanı ilan tanımı yapılmasıdır:

> "Genel, katma ve özel bütçelerle idare edilen daire ve Belediyelerle sermayesinin tamamı devlete veya Belediye veya özel idarelere ait daire ve müesseseler ve 3460 sayılı kanun hükümlerine tabi iktisadi devlet teşekkülleri ve bu teşekküller tarafından sermayesinin yarısından fazlasına iştirak suretiyle kurulan ortaklıklar ve bunların aynı nispette iştirakleriyle vücut bulan kurumlar ve Ticaret ve Sanayi Odaları, Borsalar veya satın alınıp Belediyelere bağlanan müesseselere ait olup, ücreti hazinece veya o daire veya müesseselerce ödenmesi lazım gelsin veya gelmesin, bütün ilân veya reklâmlarla şahıslar tarafından yapılması bir kanun veya Tüzük veya yönetmelik icabı olan ilânlar" (Resmî Gazete, 20 Eylül 1950, 7613).

Kararın ikinci maddede ilan ve reklamların, Ankara, İstanbul ve İzmir'deki gazete sahipleri tarafından bu işlerin idaresi için kurulmuş olan Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmî İlanlar Kolektif Ortaklığı tarafından verilir, üçüncü maddede bu ilan ve reklamların İstanbul'da yayımlanan Türkçe gazeteler için eşit külfet ve eşit ücret prensibince TBB tarafından gazete ismi tayin edilmeksizin verilir denilmiştir. İstanbul dışındaki yerlerde bu durum geçerli değildir. Dördüncü maddede resmî ilan ve reklamları yayımlayacak gazetenin gündelik olması, siyasi olması, rotatifte basılması, en az 50 x 37,5 cm ebadında dört sayfadan oluşması, çıktığı vakitlerde yayıma arz

edilir olması, altı ay muntazam yayımlanmış olması gibi şartlar konulmuştur. İlan konusunda süreci tamamen kontrolü altına almak isteyen DP iktidarı 4 Temmuz 1951 tarihli 13294 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yeni tartışmaların önünü açmıştır. Kararın üçüncü maddesinde gazetelerden hangilerinin resmî ilan alacağının tayini Başbakanlığa bırakılmıştır. Bu kararla birlikte hükümet resmî ilanların dağıtımını kontrol altına almış, bundan sonra hangi gazeteye resmî ilan verileceği, hangilerine verilmeyeceğini tayin etmiştir. Aynı kararın dördüncü maddesinde ilan ve reklamların yarısının üçüncü maddeye uygun olarak belirlenen gazetelere eşit oranda dağıtılacağı belirtilirken ikinci yarısının dağıtım hakkını başbakanlığın takdirine bırakılmıştır. Bu kararla başbakanlık ilan dağıtımının %50'sini eline geçirmiştir. Kararname TBB ve Ortakları Resmî İlânlar Şirketinin şubesi bulunmayan yerlerdeki gazete ve dergileri yine Başbakanlığın tayin edeceği söylenmektedir. Bu kararname ile hükümet ilan dağıtımı sürecinde etkinliğini iyice artırarak basın üzerindeki vesayetini güçlendirmeye başlamıştır.

Bakanlar Kurulu Kararı'nın yürürlüğe girmesinin ardından ilan almakta sorun yaşayan bazı gazete sahipleri, Başbakan Adnan Menderes'e mektup yazarak kendilerinin Demokrat Parti'ye gönülden bağlı olduklarını ve ilan almayı hak etmelerine rağmen muhalefet partisini destekleyen gazetelerin ve gayrimüslimlere ait gazetelerin ilan aldığını savunmuşlardır. Alınan kararın ardından Başbakan'a yazılan mektuplar ve o dönem kaleme alınan bazı yazılar iktidara biat etmenin ilan alım sürecinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Bu süreç, büyük bir sermaye yapısını arkasında bulundurmayan gazeteler için özel reklamının da çok az olduğu bu dönemde resmî ilanların ne kadar hayati olduğunu göstermektedir. Bu uygulama iktidarın resmî ilanlar konusunda izleyeceği politikanın sürekli "keyfi" olarak değişeceğinin ilk işaretleri olmuştur. Dönem içerisinde iktidar gazetesi Zafer'e verilen ilanlar ile CHP gazetesi Ulus'a verilen ilanların oranı iktidar ile muhalefet arasında sürekli çekişme konusu olmuştur. Dönemin tartışmalı konularından biri olan iktidar tarafından gazetelere verilen resmî ilanlar muhalefet tarafından verilen bir soru önergesiyle 7 Şubat 1951'de ilk kez meclis gündemine taşınmıştır (Deniş, 2019: 145). İlanların iktidar tarafından "keyfi" bir şekilde paylaştırıldığını öne süren muhalefet aynı yıl içinde defalarca konuyu meclis gündemine taşımıştır.

Sürecin anlaşılması açısından verilen önergeden burada bahsetmekte fayda var. CHP Kars Milletvekili Sırrı Atalay'ın önergesinde resmî ilanların Ankara ve İzmir'de ayrı İstanbul'da ayrı usulle bağlanması ile İzmir ve Ankara'da çıkan gazetelere 22 Mayıs-31 Aralık 1950 tarihleri arasında verilen resmî ilanların ücreti sorulmaktadır. Önergeyi cevaplayan Devlet Bakanı Samet Ağaoğlu ilk soruya "İstanbul'daki gazeteler için konulan rotatif basılmış olma koşulunun başka yerlerde aranmaması, buralarda rotatif basılan gazete sayısının az olduğu içindir. Amacımız bu yolla adaletli davranmak ve ileri gazeteciliği teşviktir." yanıtını vermiştir. İkinci soruyu ilan gelirlerini altışar aylık iki parçaya bölerek yanıtlayan devlet bakanı, şunları kaydetmiştir:

> "Ankara'da çıkan Ulus: 185.219, Zafer: 33.647 ve Kudret: 19.601 lira ilan geliri alırken ikinci altı ayda Ulus sabit kalmasına rağmen Zafer gelirini 264.544 liraya, Kudret ise 97.187 liraya yükseltmiştir. Yıl toplamında Ulus 370 bin 751, Zafer 298 bin 192, Kudret ise 116 bin 789 lira ilan geliri elde etmiştir (Tutanak Dergisi,20 Eylül 1951: 59).

CHP Milletvekili Ferit Melen ve arkadaşları verdikleri önergede, Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmî İlanlar Kolektif Şirketi eliyle dağıtılan ve yıllık tutarı 3.5 milyon lirayı bulan resmî ilan dağıtımında şirketin hükümetten gelen direktifler doğrultusunda yarım milyon lirayı büyük gazetelere verirken geri kalan bölümü iktidara yakın olan ya da iktidar lehine yayım yapmayı garanti eden gazete ve mecmualara verdiği iddia edilmesi nedeniyle basından sorumlu Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu hakkında soruşturma açılmasını istendi. Ağaoğlu ve diğer iktidar milletvekilleri bunun söylentiden öteye gitmediğini savunarak önergeyi reddetti (Tutanak Dergisi, 30 Mayıs 1952).

İlan dağıtım sürecinin tayinini büyük oranda başbakana bırakan kararname 1953 yılında çıkarılan yeni bir kararname ile yürürlükten kaldırılmıştır. Reklam gelirlerinin düşük olduğu ve gazetecilerin büyük sermaye sahipleri değil de daha çok meslekten gelen küçük sermaye sahipleri olduğu bir dönemde basını kontrol altında tutmanın yöntemleri belliydi ve bu, siyasi iktidar sahipleri tarafından çok iyi biliniyordu. Basını kontrol altında tutmak için dönemin koşullarında en etkili yöntem olan resmî ilan ve reklamların siyasi iktidar tarafından dağıtılması uygulaması sürmüştür. Demokrat Parti iktidarı resmî ilan ve reklamların verilmesinde yeni ilkeler belirlediği

kararnameyi 12 Kasım 1953'te Resmî Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe soktu. Kararnamede resmî ilan kapsamı hakkında bilgi yer alıyordu (Üstün, 2010: 53).

İlan dağıtım süreciyle ilgili DP iktidarı tarafından alınan bir diğer karar ise 1957 yılında Bakanlar Kurulunun 9714 sayılı "bilumum ilan ve reklamların gazete ve dergilerde neşri sureti" kararnamesidir. Kararname ile resmî ilan ve resmî reklamlar, Türk Basın Birliği Resmî İlânlar Limited Ortaklığı'nın teşkilatlanmasının bulunduğu yerlerde, bu yapı tarafından dergi ve gazetelere pay edilmeye başlandı. Gazeteler açısından yeni bir gelir kapısı olarak resmî reklamlar da bu kararla resmî ilanlarla aynı şekilde gazetelere tahsis edilmeye başlandı. Bu kararnamenin bir diğer özelliği ise resmî ilan ve reklamların türlerinin yanı sıra hangi kurum ve kuruluşların vereceği konusunda bir düzenleme getirmiş olmasıdır (Resmî Gazete, 2957:4).

DP iktidarı ilan dağıtım sürecine ilişkin son kararını 1959 yılında aldı. İcra Vekilleri Heyetinin aldığı bu karar 3 Ağustos 1959'da tarihinde yürürlüğe girmişti. Üç büyük şehir olan İstanbul, Ankara ve İzmir'de ilan ve verilecek gazetelerin istenen vasıfları yerine getirmesi istenmiştir. Gazetelerin mesleki ve siyasi yayımlar yapıyor olması istenen kararnamede, sabah ve akşam gazetelerinin 0,57 x 0,41 metre ebadında altı sayfa çıkması ya da 0,50 x 0,37 metre ebadında sekiz sayfa olarak rulo kâğıda; mesleki gazetelerin 0,57 x 0,41 metre ebadında dört sayfa olarak basılmış olması istenmektedir. Günde en az on bin baskı yapması istenen sabah gazetelerinin bunun yedi bin beş yüz nüshasını satması, en fazla %25'ini geri kabul etmesi istenmektedir. Akşam ve meslek gazetelerinde ise en az bin beş yüz baskı ve bin yüz yirmi beş satış, en fazla yüzde yirmi beş kabul etmesi istenmektedir. İstenen şartların kontrolüyle ilgili Basın-Yayın ve Turizm Vekaletinde bir büro kuruldu, bu büronun masraflarının Türk Basın Birliği Resmî ve Ticari İlânlar Ltd. Şti tarafından ödenmesine karar verilmiştir.

Ankara, İstanbul ve İzmir'in dışındaki ilerde resmî ilan ve reklam konusunda yetki valiliklere verilmiştir. Bu uygulama günümüzde de sürdürülüyor. Basın İlan Kurumunun şube veya temsilciliklerinin bulunmadığı illerde bu görevi valilikler yürütülmüştür. 1959 yılında çıkartılan bu kararnamenin bazı bölümleri daha sonra

Basın İlan Kurumunun kuruluş kanununda da yer alacaktır. Kararnamenin birinci maddesinde şu şart koşulmuştur:

> "Gazetelerin siyasi mahiyette iç ve dış olaylara dair objektif haberler vermek için kadrolarında mütehassıs ve kifayetli bir yazı işleri müdürü, kalifiye muhabir, muharrir, mütercim, musahhih, ressam ve foto muhabirleri çalıştırma, bu kişilerin ücretlerini Basın İş Kanunu'na uygun olarak ödeme yapma ve yapılan ödemeleri muhtasar beyannameleriyle belgelemek çalışanlarla sözleşme yapma mecburiyeti getiren kararname ayrıca vasıflı gazetelerin kendi muharrirlerinin fikir yazılarına da yer verilmesini"

Demokrat Parti döneminde üzerinde en çok tartışılan konuların başında basın gelmektedir. Kararnameler ve kanunlarla basınla ilgili sık sık kararlar alınmıştır. Resmî ilan ve reklam konusu iktidarın bu dönemde üzerinde en fazla durduğu konulardan biri olmuştur. Korkmaz Alemdar'ın 1950-1960 yıllarında gazetelerin aldığı ilan rakamlarını ortaya koyduğu bir çalışması durumu aslında açık bir şekilde ortaya koymaktadır (2009:172). Bu tarihler arasında Zafer gazetesi 7 milyon 114 bin 336 lira ilan geliri elde ederken gelir açısından en yakın rakibi olan Cumhuriyet 2 milyon 653 bin 704 liralık ilan almıştır. Tek Partili dönemde CHP'nin resmî gazetesi olan Ulus ise DP'nin 10 yıllık iktidarında dokuz yüz otuz bin lira resmî ilan almıştır. Bu tablo, DP'nin ilan ve reklamların dağıtımında eşitlikten uzak uygulamalara imza attığı eleştirilerine sebep olmuştur. Burada dikkat çekici bir diğer konu ise DP'nin sözcüsü olarak nitelendirilen Zafer gazetesini çıkaran Güneş A.Ş'nin yönetim kurulu üyesi olan Mükerrem Sarol'un aynı zamanda basından sorumlu devlet bakanı olmasıdır. Topuz'un da belirttiği gibi Menderes'in başbakan olduğu dönem boyunca özenle izlediği politikalardan birinin iktidarı hakkında kötü bir şey yazılmasını önlemek amacıyla gazete patronları ile iyi ilişkiler kurma çalışması olduğu iddia edilmiştir (2003: 195). Menderes'in ilanların dağıtımında ortaya koyduğu uygulamalarla basını yola getirmeye çalışırken bir yandan da yasal düzenlemelerle gazetecilere çeki düzen vermeye çalıştığı öne sürülmüştür.

Bu dönem basın ve iktidar arasında yaşananlar nedeniyle oldukça gerilimli geçmiştir. Muhalefet de bu dönemde ilan, kâğıt ve basın özgürlüğü konularını sık sık Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine taşımıştır. Konuyu sık sık meclis gündemine taşıyan CHP, "besleme basın" kavramının DP iktidarı ile özdeşleşmesini sağlamıştır. Bu kadar yoğun bir şekilde tartışılması ve gündemde tutulması nedeniyle 1960

ihtilalinden sonra iktidarı ele geçiren ordunun öncelikli icraatları arasında basının olduğu gözlemlenmiştir.

4. METODOLOJİ

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı yerel gazetelerin, ilan ve reklam gelirini elde edebilmek için yerine getirmek zorunda oldukları vasıfların yerel basın kuruluşlarının ve yerel basın çalışanlarının nicel ve niteliksel yönlerine olan etkilerini, yerel gazete çalışanlarının görüş ve düşüncelerine dayanarak saptamaktır. Valilik ve basının karşılıklı olarak birbirini denetleme sürecinin basın özgürlüğü üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı bu araştırmanın ana konusudur.

Ayrı illerde farklı valilik ve BİK gibi iki kurum tarafından ilanların gazetelere servis edilmesinin, çalışanlar ve gazetelerin yayın politikalarına etkisi, yerel basın çalışanlarının nicel ve niteliksel yönlerine olan etkilerini, yerel gazete çalışanlarının görüş ve düşüncelerine dayanarak saptamaktır.

4.2. Araştırmanın Önemi

Basın İlan Kurumunun ilan dağıtım sürecindeki rolü tartışmalı bir konudur. BİK'in bu durumu dahi tartışmalı bir konuyken ilan dağıtımının yerelde daha etkili olan valilikler aracılığıyla yapması tartışmayı daha da derinleştirmektedir. Basının valiliği, valiliğin de basını denetlemesi gazetelerin asli görevini yaparken resmî ilan gibi yaşamsal bir kaynak nedeniyle zaman zaman çekingen bir yayın politikası izlemesine neden olabilmektedir. Bu durum gazetecilerin denetim görevini yerine getirmelerini engelleyebileceği gibi zaman zaman da farkında bile olmadan öz denetim geliştirmelerine sebep olabilmektedir.

Basın İlan Kurumunun Türkiye'deki basın üzerine etkilerini ortaya koymaya çalışan araştırmalar bulunmaktadır. İlan gelirlerinin gazeteler üzerinde vesayet rejimi oluşturup oluşturmadığına dair akademik çalışmalar yapılmıştır. Basın İlan Kurumunun bulunmadığı illerde resmî ilan dağıtım görevini üstlenen valiliklerin, bu görevi yerine getirirken gazeteler ve gazeteciler üzerine etkilerini ortaya koymaya çalışan bir çalışma bulunmamaktadır. Alanında yapılan ilk çalışma olması nedeniyle bu araştırma önemlidir.

Kastamonu ve Çankırı basınında çalışanların görüşleri bugüne kadar bilimsel olarak ele alınıp incelenmediği görülmektedir. Alandaki bu boşluğun doldurulmasının yanı sıra benzer illerle ilgili ışık tutucu sonuçların elde edileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada elde edilecek sonuçların literatüre katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışma, yerel basın sorunlarını ortaya koyması açısından da önemlidir.

4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Araştırma Kasım 2019- Eylül 2020 tarihleri ile sınırlıdır.
- Çalışma kapsamında olasılıklı olmayan örneklem türlerinden amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış, Kastamonu ve Çankırı illeri bu kapsamda belirlenmiştir.
- Araştırma, açık uçlu sorulara cevap veren katılımcılarla sınırlıdır.

4.4. Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak mülakat uygulaması kullanılmıştır. Alınan yanıtların değerlendirilmesinde ise nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında olasılıklı olmayan örneklem türlerinden amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış, Kastamonu ve Çankırı illeri bu kapsamda belirlenmiştir. Amaçlı örneklem yöntemi araştırmacının belirli bir mekân ya da bölgeyi kendi araştırma sorusu çerçevesinde seçmesidir. Bu yöntem ile araştırmacı, kuramsal bilgisiyle ya da daha önceki deneyimiyle araştırma sorusuna en uygun vakaları ya da denekleri bulmaya ve araştırmasına dâhil etmeye çalışır. Çalışma gazetelerin ilanları valilikten almasının sıkıntılı bir durum olduğu varsayımından hareket etmektedir. Asli görevi bulunduğu ilde kamu adına valilik ve valiliğe bağlı kurumları denetlemek olan yerel gazetelerin, bir yandan da valilikler aracılığıyla denetlenip resmî ilan gelirlerini valilikten alması sorunlu bir durumdur.

4.5.Verilerin Analizi

Elde edilen bilgiler eleştirel bakış açısı ve bilimsel bilgiler ışığında yorumlanmaya çalışılmıştır. Görüşmelerden ve içerik analizinden elde edilecek veriler basın özgürlüğü, basın sermaye ilişkisi bağlamında irdelenerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

5. BASIN İLAN KURUMUNUN KURULUŞU VE ELEŞTİRİLER

5.1. Basın İlan Kurumunun Kuruluşu

Çok partili hayata geçilmesinin ardından başlayan Demokrat Parti'nin on yıl süren iktidarı 27 Mayıs 1960'ta yaşanan askerî darbeyle sona ermiştir. Millî Birlik Komitesi (MBK) adı verilen cunta grubunu oluşturan otuz sekiz subay Kara Kuvvetleri Komutanı Korgeneral Cemal Gürsel'in başkanlığında yönetimi ele geçirmiştir.

MBK, iktidarı ele geçirdikten sonra diğer birçok alanda olduğu gibi basın alanında da bazı düzenlemelere gitmiştir. MBK'nin iktidarının ilk yılında hayata geçirdiği fikir işçileri kanunu ve ispat hakkının tanınması kararları basın sektörüne ilişkin nasıl bir yol izleneceği konusunda fikir vermişti. Demokrat Parti döneminde ilanların dağıtımındaki eşitsizlikle özdeşleşen "besleme basın" kavramını oluşturulacak yeni bir kurumla ortadan kaldırmak isteyen Millî Birlik Komitesi, resmî ilanların gazetelere dağıtım süreciyle ilgili bir düzenlemeye gitme kararı almıştır. Bu dönem ilanların dağıtımının nasıl olması gerektiğine ilişkin özellikle basın camiasından farklı sesler yükselmiştir. Bir grup reklamcı mevcut durumun devam etmesini isterken İstanbul Gazeteciler Sendikası, resmî ilanların besleme basını ortaya çıkardığını öne sürerek bu ilanların hükümetçe basılacak bir gazetede yayımlanması yönündedir. Basın İlan Kurumuyla ilgili bugün de devam eden benzer tartışmaların temellerinin aslında kuruluş aşamasında atıldığı görülmektedir (Milliyet, 16 Haziran 1960: 3).

İhtilalden bir süre sonra çağrılara cevap vermek için bir açıklama yapan Devlet Bakanı Cemal Gürsel şunları söylemiştir:

> "Matbuatın yolu ve nefesini kesen baskı, tazyik gibi menfur usulleri ebediyen yok edeceğiz. Resmî ilanların, hükümet tarafından çıkarılacak bir gazetede yayımlanması suretiyle 20 milyon liranın tasarrufu mümkündür. Yalnız bunun büyük mahzuru şudur: Kendi imkanları ile memleketimizde ancak 5–6 gazete resmî ilan almadan yaşayabilir. Bu ise fikir hayatımızın bir darbeye maruz kalması demektir. Biz ilan işini besleme gazeteler yaratmak için değil, bir eşitlik dahilinde dağıtarak gazetelerin yaşama faktörü olarak idame ettirmek istiyoruz." demiştir (Milliyet, 24 Haziran1960: 1).

Gürsel'in bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere birkaçı dışında gazeteler hâlâ devletten gelecek yardımla ayakta duruyordu. Gürsel'in ortaya koyduğu bu tablonun karşısında

duranlardan biri olan Bülent Ecevit, Ulus gazetesinde kaleme aldığı makalesinde tenkit eder. "Türk Basınında Hastalık Yuvaları" başlığıyla yayınladığı makalesinde, bazı gazetelerin DP iktidarından kalma hastalık yuvaları olarak tanımlayan Ecevit, bu gazetelerin devlet hazinesinden finansa edilmeye devam edilmesi durumunda basının kendi iç temizliğini yapamayacağını, ilan dağıtımının ne kadar adil olursa olsun Türk basını için zararlı bir unsur olmaya devam edeceğini savunur. Hazineden aldıkları paralar nedeniyle geçmişte Demokrat Parti'nin sözcülüğünü yapan bu gazetelerin bu durumun Basın İlan Kurumu aracılığıyla devam etmesi hâlinde yeni dönemde de Millî Birlik Komitesinin yayım kuruluşu olacaklarını öne sürmüştür (Ulus, 12 Temmuz 1960: 5). Bu dönem özellikle İstanbul basınında Ecevit gibi düşünen çok sayıda gazeteci vardı. İlan paralarıyla ayakta duran, mesleğin gerekliğini yerine getirmeyen, yeterli personel çalıştırmayan bu gazetelerin bir an önce ortadan kalması gerektiğini düşünüyorlardı.

Basın İlan Kurumunun kuruluş süreci ve alınan kararlar bazı gazete ve gazetecilerin tepkisine neden olsa da Millî Birlik Komitesi (MBK) üyesi ve Basın Yayın Umum Müdürü Ahmet Yıldız tarafından MBK'ye gönderilen teklifte çalışmanın reklamlar aracılığıyla siyasiler ve sermaye gruplarının basın üzerinde kuracağı etkiyi ortadan kaldırmak için hazırladığını belirtmiştir. Demokratik idarenin en önemli görevlerinden birinin özgür bir basın ortamı oluşturmak olduğunu vurgulayan Yıldız, teklifte şunlara yer vermiştir:

> "BİK Kanun tasarısı hazırlanmak üzere çalışmalara başlayanlar, Türkiye'de basın üzerinde tesir vasıtası olabilen ilân ve reklâmların resmî ilânlarla resmî sektörden verilen reklâmlar gibi yine kamu menfaati ile ilgili diğer bazı ilân ve reklâmlardan ibaret olduğunu tespit etmişlerdir. Bu nedenle, resmî ilânların yayımlanma amacının gerçekleştirilmesi ve basın üzerinde bir baskı vasıtası olarak kullanılmasını önlenmek için, tasarıda resmî ilânları dağıtma işi, ne siyasi iktidara ne de ortakları basın mensupları olan hususi bir ortaklık yerine bütün bağımsız bir kurula bırakılmıştır. Üçte biri basın, üçte biri hükümet ve geri kalan üçte biri de üniversite gibi tarafsız kurumların temsilcilerinden oluşacak bu kurul, hangi vasıflara haiz gazetelere ne gibi esaslar dâhilinde resmî ilânların dağıtılacağını tespit edecek ve ilân ve reklâm işlerinde en yetkili merci olacaktır." (Topuz, 2012: 229).

Tasarının MBK Genel Kurulunda görüşülmesi Kurucu Meclisin açılmasından bir süre önce olmuştur. Bazı gazete sahiplerinin gerek mektupla gerekse gazete sayfalarında kaleme aldıkları yazılarla Basın İlan Kurumunun kuruluşunun Kurucu Meclise bırakılması talebi kabul görmemiştir. Basın İlan Kurumu, Millî Birlik Hükümeti

döneminde, resmî ilan dağıtımının düzene sokulması ve "besleme basını"nın yok edilmesi amacıyla 2 Ocak 1961'de kabul edilen 195 sayılı yasayla kurulmuş özerk bir kurumdur (Topuz, 2012: 229).

BİK kanununa yönelik eleştirileri hafifletmek için bir açıklama yapan Yıldız, bu kanunun iktidarın basın üzerindeki etkisi azaltmak amacıyla çıkarıldığını belirterek eski iktidarlar döneminde hükümeti tutan ve tutmayan gazeteler farklı muamele gördüğü ilanlar yoluyla baskılar yapıldığı, en çok şikâyet konusu olan durumlardan birinin bu olduğunu, bazı dönelerde kâğıt ve mürekkebin bile baskı aracı olduğu, bu durumun ortadan kaldırılması için BİK'in kurulduğunu belirtmiştir (Ulus, 13.01.1961: 5).

Gazetelerin bu topraklarda çıktığı günden beri neredeyse her dönem farklı açılardan eleştirilen resmî ilan ve reklam konusu, bu tartışmalara bir son vereceği düşünülerek oluşturulmaya çalışılan BİK'in kuruluş aşamasında da sert tartışmalara neden olmuştur. Konunun taraflarınca yapılan tartışmalar altında kurulan BİK, ilan konusunda tek yetkili kurum olmuştur.

5.2. Dokuz Gazete Patronunun Direnişi

Fikir İşçileri Kanunu ve Basın İlan Kurumunun kurulması bazı gazete sahiplerinin tepkisiyle karşılaşmıştır. Patronlar bu kanunları protesto etmek için 10 Ocak 1961'de yayımladıkları ortak bildiriyle üç gün gazete çıkarmayacaklarını ilan ettiler. Bildirinin altında;Dünya, Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Tercüman, Yeni Sabah, Yeni İstanbul ve Vatan gazetelerinin imzası vardır. Gazetelerin bildirisi kısaca şu şekildedir:

> "Milli Birlik Komitesi'nin yasama yetkisini Kurucular Meclisi vasıtasıyla milletin diğer temsilcileriyle paylaşmış olmasını Türk Silahlı Kuvvetlerinin insanlık tarihine armağan ettiği bir 'hak ve hürriyet zaferi' örneği olarak karşılamış bulunuyoruz. Ancak Kurucular Meclisinin faaliyete geçtiği günün ikinci akşamı Milli Birlik Komitesi tarafından ilân edilen basınla ilgili kanunlar milletçe girilen bu aydınlık devirde basını emsali görülmemiş bir tehlikenin içine atmıştır. Halk efkârına öncelikle şunu arz etmek isteriz ki ilk bakışta sadece basını ilgilendirir gibi görünen bu hadise aslında doğrudan doğruya temel hak ve hürriyetlerimizi kısıntıya sokabilecek bir mahiyet taşımaktadır. Basına devlet elinin karıştığı bir vasilik sisteminin Türk demokrasisinde açtığı yaraları pek yakın bir geçmişte milletçe müşahede etmiş bulunuyoruz. Bizler, tam manasıyla hür basının devletin her türlü kontrolünün ve vesayetinin dışında kalmak suretiyle amme görebileceğine inancındayız. Kaldı ki, şikâyet ettiğimiz kanunlar, Temsilciler Meclisinin açılışı arifesinde hiçbir açık tartışmaya imkân bırakılmadan ve sebebi anlaşılmayan bir

> acele ile çıkartılmıştır. Tasarılar milletin belli başlı siyasi parti ve meslek teşekküllerinin temsilcilerini toplayan Kurucu Mecliste açık görüşme ve tartışma yoluyla millet önünde ele alınabilirdi. Türk Silahlı Kuvvetlerinin desteğiyle saflarında yer almak mücadelesini yaptığımız Hür Dünya Cephesi basınının hiçbirisinde emsali görülmemiş ve görülemeyecek olan bir kontrol sisteminin Türk Basınının üzerine konulmak istenmesi karşısındaki müracaatlarımız neticesiz kaldığından, biz, aşağıdaki gazeteler, yarından itibaren 3 gün çıkmayacağımızı sayın halk efkarına üzüntü ile bildiririz." (Ulus, 11 Temmuz 1961: 5).

Patronların bu girişimi karşısında gazetecilerin verdiği tepki ise basın tarihindeki en önemli olaylardan biri olmuştur. Bir araya gelen gazeteciler, patronların bu tutumunu protesto etmek için gösteri yürüyüşü yapmaya karar verdiler. 10 Ocak'ta yapılan gösteriye bütün gazeteciler katıldı. Gösteri sırasında gazetecilerin ellerindeki pankartlarda çalışan gazetecilerin patronların gazete çıkarmama kararına katılmadığı belirtilerek "Menderes'e boyun eğenler, hürriyete başkaldırıyorlar. Çalışan gazeteciler bugüne dek simit ve ümitle yaşadı, patronlar paralarını biz hayatımızı koyduk, çalışan gazeteciler patronla değil Millî Birlik Komitesiyle beraber." ifadelerine yer verdiler. O gün gazeteciler ortak bir basın gazetesi çıkarmaya karar verdi. Her gazeteci kendi olanakları ölçüsünde bu gazetenin çıkmasına katkıda bulundu. 11,12,13 Ocak tarihlerinde çıkan bu gazete bir bayrak gibiydi (Topuz, 2012: 231).

Bir süre sonra gazete patronları yazdıkları köşe yazılarından da anlaşılacağı üzere asıl protesto ettikleri şeyin Basın İlan Kurumu gibi bir yapının varlığı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Patronlar, BİK'e verilen özel ilan dağıtım yetkisinin gazetelerin özgürlüğüne etki edeceği inancıdır. Milliyet gazetesi yazarı Ercüment Karacan bir yazısında, BİK Kanunu'nun Türk basının geleceği ve özgürlüğü açısından kendilerini ağır bir yükümlülük altına soktuğunu, kanunun basını kötü niyetli bir iktidarın kölesi hâline getirebileceğini öne sürmüştür. Bu tartışmalar altında kurulan BİK, faaliyetlerine başladı (Milliyet, 14 Ocak 1963: 1).

1960 darbesi Türkiye'de basın iktidar ilişkisine yeni bir boyut kazandırırken iktidarın aldığı bazı kararlar gazete patronları tarafından tepkiye neden olmuştur. Patronların aldığı yayın durdurma kararı fikir işçilerinin tepkisiyle karşılık bulmuştur. Fikir işçilerini bir araya getiren yaşananlar, patronların yayın durdurma kararına karşı, gazetecilerin "Basın" isimli bir gazete çıkarmalarına neden olmuştur.

5.3. BİK'in Çalışmalarına Başlaması

Kanunun yayımlanmasının ardından kuruluş işlemleri başlatılan BİK'in geçici kurulu Adalet ve Maliye Bakanlıklarından gelecek temsilcilerin yanı sıra Basın – Yayım Genel Müdürlüğü personeli ile iki gazeteciden oluşturulmaktaydı. Mart ayında yapılan ilk toplantıda görevi sona eren geçici kurul, kurumun ilk etapta yapılması gereken bazı işlemlerini tamamladı. İlk toplantıda oluşturulan komisyonlara görev dağılımı yapılarak bir tüzük tasarı taslağı da hazırlanmıştır.

İlan konusu Türk basın ve siyasi hayatı açısından önemli tecrübelerin yaşandığı ve derslerin çıkarıldığı bir mevzu olmuştur. Bu kötü tecrübelerin bir daha yaşanmaması amacıyla kurulan BİK'in yeni dönemde tekrar benzer hatalara düşülmemesi açısından atacağı adımlar çok önemliydi. Siyasetten uzak özerk bir yapıda faaliyetlerini sürdürmesi açısından BİK'in örgütsel yapısında tarafların hepsinin temsil edilmesi olmazsa olmazlardan biriydi.

BİK Genel Kuruluna seçilecek üyelerin dağılımı şöyledir:

1. Kurumun idaresine iştiraki kabul eden Ankara, İstanbul, İzmir gazete ve dergi sahiplerinin kendi aralarından seçecekleri, İstanbul'dan 3, Ankara'dan 2, İzmir'den 1 olmak üzere 6 ve kamu hizmetlerine yararlı olduğu Bakanlar Kurulunca kabul edilen Gazeteciler Derneklerinden 3, TGSF'den 4, İstanbul Ticaret siciline kayıtlı reklâm ajanslarının kendi aralarından seçecekleri 2 temsilci.
2. Hükümetçe görevlendirilecek 7 kişi.
3. İ.Ü. Hukuk, İktisat ve Edebiyat Fakültelerinden bireri Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden bir öğretim üyesi, İ.Ü. Gazetecilik Enstitüsünden, gazeteci olmayan 1 öğretim üyesi, İstanbul Barosu, Ticaret ve Sanayi Odalarından birer temsilci ve en kıdemli İstanbul noteri. Hükümetçe görevlendirilecek temsilciler Adalet, Milli Savunma, İçişleri, Maliye, Bayındırlık, Ticaret ve Sanayi, Basın-Yayım ve Turizm Bakanlıklarından birer kişi olarak tespit ve tayin edilir (Resmî Gazete, 19.02.1979/19555).

BİK'in Genel Kurulunda ilk dikkati çeken noktalardan biri fikir işçilerine yer verilmemesidir. Bu süreç 1979 yılında BİK Kanunu'na ilişkin yapılan düzenlemeye kadar böyle gitmiştir. 19555 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Anadolu gazete sahiplerine ve fikir işçilerinin temsili sağlanmıştır. Türkiye Gazeteciler Sendikasının 6 olan temsilci sayısı 1984 yılında yapılan değişiklikle 3'e düşürülürken Hazine ve

Dış Ticaret Müsteşarlığı Hükümet temsilcileri listesine eklendi. 1988 yılında yapılan bir başka değişiklikle Cumhurbaşkanlığı Hükümet temsilcileri listede yer aldı.

Genel Kurul şu şekilde oluşmaktadır:

a) "Basın temsilcileri: Kurumun idaresine katılmayı kabul eden gazete ve dergi sahiplerinin kendi aralarında seçecekleri; satışı 100 binin üzerinde olanlardan 1, satışı 99.999 - 50 bin arasında olanlardan 1, satışı 49.999 - 10 bin arasında olanlardan 1, satışı 10 binin altında olanlardan 1, İstanbul, Ankara, İzmir dışında kalan Anadolu gazete sahiplerinden 3, en çok üyeye sahip gazeteciler sendikasından 2, İstanbul, Ankara ve İzmir'deki en fazla sarı basın kartlı üyeye sahip gazeteci derneklerinden 1'er olmak üzere toplam olarak 12 temsilci."

b) "Cumhurbaşkanınca görevlendirilecek 12 temsilci."

c) "Ankara, İstanbul ve Ege Üniversiteleri Hukuk Fakülteleri ile Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden birer, Ankara, İstanbul ve Ege Üniversitelerinden Basın Yayımla ilgili eğitim yapan yüksekokul ya da enstitülerden 1'er öğretim üyesi, ticaret siciline kayıtlı ilan prodüktörlerinden 1, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinden 1, Türkiye Barolar Birliğinden 1, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğünden 1, Anadolu Ajansı'ndan 1, olmak üzere toplam 12 temsilci."

Böylece genel Kurul 36 üyeden oluşur (BİK, 20.07.2020).

Kurumun görevlerinin çerçevesi şu şekilde belirtilmiştir:

> "Basın İlan Kurumu, resmî ilanlar ile kamu kurum kuruluşlarına ait reklamların, gazete ve dergilerde yayımlanmasına aracılık etmektedir. Şubelerimizin bulunmadığı yerlerde valilikler bu görevi üstlenmektedir. Gazete ve dergileri, dönemsel veya şikâyete bağlı olarak mevzuat ve Basın Ahlak Esasları kapsamında denetlemektedir. Kurumumuz, gazete ve dergiler ile basın dernek ve sendikalarına beş yıla kadar kredi açmakta; basında fikir ve beden işçisi olarak çalışanlara vadesi iki yılı geçmemek üzere borç para vermektedir. Ayrıca Kurumumuz, yardıma muhtaç basın mensupları ile vefat edenlerinin ihtiyaç sahibi ailelerine de maddi yardımda bulunmaktadır" (BİK, 20.07.2020).

5.4. Pollak ve Reverdin Raporu

Basın İlan Kurumunun kuruluşunun ardından özellikle gazete sahiplerinin başını çektiği eleştiriler Millî Birlik Komitesinin yerini seçilmiş bir hükümete bırakmasının

ardından da devam etmiştir. BİK'in varlığının basın özgürlüğü açısından sorunlu olduğu ve sadece ilan gelirleriyle hayatta kalan vasıfsız gazetelerin doğuşuna neden olduğu yönündeki eleştiriler hükümetin dikkatinden kaçmadı.

Başbakan İsmet İnönü, 1963 yılında konunun bir üst perdeden değerlendirilmesi için Milletlerarası Basın Enstitüsüne başvurdu. Enstitü tarafından görevlendirilen Oscar Pollak ve Oliver Reverdin'in hazırladığı rapora dönemin anlaşılması açısından burada yer vermek istenmiştir.

Raporda otuz milyon kişiden oluşan ve nüfusunun yüzde altmışının okuma yazma bilmeyen Türkiye'de dört yüz günlük gazete yayım hayatını sürdürmekte, bu gazetelerin tiraj toplamı ise yaklaşık bir buçuk milyondur. Yayım hayatını sürdüren dört yüz gazetenin sadece ellisi modern anlayışa göre gazete vasfı taşımakta olup bunlardan yirmi dördü İstanbul'da, on ikisi ise Ankara'da yayımlanmaktadır ve dört veya beş günlük gazete ile iki veya üç derginin tirajı yüz binin üstünde seyretmektedir. En yüksek baskı sayısı üç yüz elli bin ile apolitik bir haber gazetesi olarak nitelendirilen Hürriyet gazetesine aittir. Raporda bunun dışında gazete makinelerinin zayıflığından ve gazetelerin mali durumlarının kötülüğünden bahsedilmektedir (Pollak ve Reverdin Raporu, 2009: 187-188).

Raporda, Türkiye'deki gazetelerin birçoğunun suni olduğu vurgulandıktan sonra ilan sistemi eleştirilerek resmî ilan sistemi dolayısıyla parazit oldukları eleştirisinde bulunmuşlardır. Asalak olarak tanımlanan gazetelerin yayım hayatına son vermesinin basının gelişmesinin önünü açacağı belirtilmiştir. Raportörler açısından resmî ilan sistemi anlaşılmaz ve hayret verici olarak değerlendirilirken hiçbir ülkede buna benzer bir sistemin olmasının mümkün olmadığı kaydedilerek "Büyük şehirlerde resmî ilan dağıtımının açık sonucu: Gelişmeyen ve içeriği tatminkâr bir seviyeye erişemeyen çok sayıda günlük gazetenin mevcudiyetidir. Resmî ilanların, bu gazetelerin sahiplerine gelir sağlamaktan başka hiçbir fonksiyonları yoktur." denilmiştir (Pollak ve Reverdin Raporu, 2009: 187-188).

Oscar Pollak ve Oliver Reverdin'in raporu karşısında Basın İlan Kurumu İstanbul Üniversitesinden Prof. Lütfü Duran'a yeni bir rapor hazırlatmıştır. Duran, raporunda

ilan sisteminin kaldırılmasıyla birçok gazetenin kapatılacağını; bunun da sosyal, kültürel ve ekonomik olarak olumsuz sonuçları olacağını belirtmiştir (BİK, 1964: 73-74).

Kamuoyu oluşmasına yardım etmek gibi bir görevi bulunan basının bu görevlerini yerine getirmesi için yayım hayatına devam etmesi gerektiğini anlatan Duran, raporunda çok tartışmalı bir konuya parmak basarak şu ifadelere yer vermiştir:

> "Dünyanın her yerinde olduğu gibi, yayım kuruluşlarının menfaat gruplarından gizli yardımlar alarak onların sözcülüğünü ve savunuculuğunu yapacaklarını ya da normal ve açık yollardan sağladıkları resmî ilân ve reklam gelirleriyle bağımsızlıklarını ve tarafsızlıklarını muhafaza ederler. Mevzuat nedeniyle yayımlanması zorunlu olan metinler bulunduğundan, devletin bu yayım muamelesini, basını zararlı ve tehlikeli yollara sapmaktan alıkoymak için bir araç olarak kullanmasından daha tabi ve normal bir şey olamayacaktır." (BİK, 1964: 73-74).

Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkelerdeki gazetelerin de zaman zaman mali güçlüklerle karşı karşıya kaldığını, bunların da göz önünde bulundurulduğunda ülkedeki okuyucunun kültür seviyesini geliştirmek amacıyla fikir gazetelerinin varlığını sürdürmesi gerektiğini anlatan Duran, raporunda resmî ilanın basın özgürlüğünün korunması sürecinde önemli bir yöntem olarak kullanılması gerektiğini belirtmiştir.

5.5. Basın İlan Kurumu ve İlan Politikalarına Yönelik Eleştiriler

Basın İlan Kurumunun kuruluşuyla sonuçlanan süreç "besleme basın" kavramıyla tanımlanan bir dönemdir. Fikir hayatı açısından yaşamsal bir öneme sahip olan basın üzerinde benzer baskıların yaşanmaması amacıyla Basın İlan Kurumu kurulmuş ama tartışmalar bu sefer başka boyutlarda devam etmiştir. BİK öncesindeki besleme basın tartışmaları BİK'in kuruluşunun ardından yeni bir süreci beraberinde getirmiştir.

Bu tartışmalar iki zıt görüşte yoğunlaşıyordu. Birinci görüş, ilan gelirlerinin ekonomik olarak güçsüz olan gazetelerin kapanmasını durdurarak sektördeki tekelleşmeyi önlediği yönündeydi. Bu sayede fikir özgürlüğü devam edecek ve demokrasi açısından çok seslilik sekteye uğramayacaktı. İkinci görüş ise bu görüşün zıttı yönündeydi. BİK'in kuruluş aşamasında kısa da olsa bahsedildiği gibi düşün hayatına hiçbir katkı sunmamasına rağmen vasıfsız gazeteler ilanlar sayesinde ayakta kalıp bu

işi hakkıyla yapan diğer gazetelerin büyümesini engellediği yönündeydi. Basın İlan Kurumuna ilişkin tartışmalar büyük oranda bu iki görüş üzerinden devam etti.

Bundan yüz yıl önce çok az mali ve teknik olanaklarla bir gazete çıkarmak mümkündü. Çünkü gazete çıkaran kişiler gazetecilikten gelen ve bu işi daha çok bir aile geleneği gibi görüyor ya da meslek olarak yapıyorlardı. Oysa bugün bu süreç daha paradoksal bir hâl alarak karmaşık bir endüstri hâline dönüştü. Bütün bu nedenlerden ötürü basının ekonomik sorunları diğer birçok sorunu geride bırakarak en önemli gündemi hâline dönüştü.

Bir gazetenin gerçekten özgür olabilmesi için kimseye minnet etmeden, borçlu olmadan, kendi ayakları üzerinde durabilmesi, kendi gelir kaynakları ile yetinebilmesi gerekmektedir. Teknolojinin dev adımlarıyla basını da etkilediği bir dönemde böyle ideal bir gazetenin yaşamasına hemen hemen olanak yoktur. Zira, yüksek tirajlı gazetelerin gelir kaynaklarının ancak %35'i satıştan %65'i ilan ve reklamlardan sağlanmaktadır. Bu oran bazen %80'i bulmaktadır (Perin, 1974: 136).

Yaşanan yeni ekonomik süreç, yıllar içerisinde tekelleşme tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Türkiye'de basın sektöründe ekonomik bağımlılığın yıllar boyunca artmasında ve sonuçta tekelleşmenin büyük bir hızla ortaya çıkmasındaki en temel nedenlerden bir tanesi hızlı bir şekilde artan maliyetler olmuştur. Ekonomik paradoks basını zaman zaman iktidarın zaman zaman da büyük sermaye gruplarının etkisi altına girmeye zorladı. Resmî ilanlar hükümetin, özellikle 1980'den sonra artan özel reklamlar da sermayenin basın üzerinde etkisini artırdı. Liberalizmin ülkemizde etkisini daha çok hissettirdiği 1980'lerden sonra geleneksel basın yapısı büyük oranda değişerek büyük holdinglerin bünyesinde faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.

Taşrada; okuyucu sayısının azlığı nedeniyle düşük olan satış gelirleri, nüfusa göre gazete sayısının fazlalığı, girdilerin yüksekliği, özellikle yerel basının en büyük çıkmazlarından biri hâline dönüşmüştür. BİK'in şubesi bulunan illerde direkt olarak kendisinin dağıttığı, bulunmadığı illerde de valilikler aracılığıyla dağıtılan resmî ilanlar son dönemde yerel basın için can suyu olarak görülmeye başlandı.

Bu görüşe göre ekonomik zorluklar nedeniyle birçok gazetenin kapanmaya yüz tuttuğu bir dönemde, resmî ilan gelirlerinin gazeteleri ayakta tutarak fikir hayatındaki çok sesliliğin sürmesinde en büyük dayanak olarak değerlendirilmektedir.

Basın, siyasal özgürlüğünün yanı sıra ekonomik özgürlüğünü de güvence altına alacak yeni bir statüye kavuşmadıkça veya lehine bazı önemli ekonomik önlemler alınmadıkça kurumun kaldırılması tekelleşmeyi hızlandıracak ve çoğulcu bir basını ortadan kaldıracaktır. Kaldı ki devletin kurum kanalıyla basına verdiği bu sübvansiyon bir "lütuf" değil, bir "görev"dir. Devlet, anayasamızın 22. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen bir gereği, söz konusu görevi yerine getirmekle kısmen gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Kısacası, resmî ilanlar olmadan bugünkü koşullar içinde çoğulcu basının yaşaması hemen hemen olanaksızdır (Danışman, 1982: 159).

Danışman'ın da vurguladığı gibi belki resmî ilanlar olmadan taşra basınının ayakta kalması zordur ama önemli olan basının ilan ve reklamlar başta olmak üzere devlet yardımını basının tek gelir kaynağı olarak görmemesidir. Bunun için de basın gerçek işlevine yönelmelidir. Unutmamak gerekir ki ilan ve reklamlara fazla bağlanmanın iki büyük sakıncası vardır. Birincisi, ilan ve reklam verenlerin gazetenin tutumuna müdahaleyle basın özgürlüğünü zedelemeleri tehlikesi. İkincisi de ekonomik kriz dönemlerinde ilan ve reklamların azalması sonucu basın işletmelerinin kapanma tehlikesiyle karşı karşıya gelmesi. Basın kendisi için öngörülmeyen bir hukuki ortamda yaşamak zorunda bırakılmıştır. Ekonomik güçlükler bu hukuki yapıdan ileri gelmektedir. Başka bir söyleyişle, basının güçlükleri ekonomik değil, yapısaldır. Yapılması gereken de basını çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek, gerçek görevine yöneltecek yeni bir statüye kavuşturmaktır. Şu hâlde sorun hukuki, çözüm yolu ise siyasaldır. Oysa siyasal iktidarlar basını -daha doğrusu, basında sermaye sahibi olanları- karşılarında bulurlar korkusuyla kökene inmek yerine, sorunu geçici bazı yan önlemlerle -sınırlandırmalar, devlet yardımı- geçiştirmektedirler (Danışman, 1982: 202).

Yukarıda rakamsal olarak anlatıldığı gibi bir gazetenin reklam ve ilan geliri olmadan ayakta durması oldukça zordur. On yedi milyon satışıyla dünyanın en yüksek tirajlı dergisi olan Reader's Digest'in bile otuz üç yıl reklam yayımlamamak hususuna

direndikten sonra 1955 yılında reklam şirketlerine boyun eğmiştir. Derginin ilk sayısında yayımladığı reklamların toplamı altmış iki milyon dolardır (Perin, 1974: 138).

Reklam ve ilan gelirlerinin bir basın kuruluşu için olmazsa olmaz olduğu yönündeki görüşleri bir kenara bırakırsak kökleri BİK'in kuruluşuna kadar giden bir diğer eleştiri ise iktidarın keyfi hareketlerine son vermek ve besleme basını kaldırmak için kurulan Basın İlan Kurumu, bu sefer de "naylon basını" yarattığı yönündeydi. Naylon basın, gazetecilik yapmadığı halde bu işin bazı nimetlerinden yararlanmak için zorunlu kadroda basın kanununa göre çalıştırılan naylon çalışanlar, resmî ilan almak için abartılan sayfalar, abartılmış puntolar, kendi muhabiri bulunmadığı için diğer basın kuruluşlarından alınan haberlerin gazetede kullanılması naylon basının en önemli göstergeleridir.

"Naylon basın" gazetede ya da herhangi bir yayım basmadan basmış gibi görünen, zorunlu kadroyu doldurmak için çalıştırmadan insan çalıştırmış gibi görünen, gazetelerin dağıtımını yapmadan faturalandırarak dağıtmış ve satmış görünen basına verilen addır. Bir başka ifadeyle "Kanunların boşluklarından faydalanarak, onlara karşı hile mekanizmasını işleterek devletten para sızdıran bir basının adıdır naylon basın." (Danışman, 1982: 156).

Bu tartışmalar sık sık basın ilan kurumunun yöneticilerinin de gündemine gelmiş, yöneticiler yaptıkları birçok açıklamada naylon basını ortadan kaldırarak işi hakkıyla yapanların ayakta kaldığı bir sistemi inşa etmek için ellerinden geleni yaptıklarını söylemişlerdir. Eski BİK Genel Müdürü Mehmet Atalay, Muğla'da yerel basın temsilcileri ile yaptığı toplantıda naylon basın konusuna dikkati çekerek şunları kaydetmiştir:

> "*Tehditlerden de yılmayız. Babamızın oğlu olsa denetimler adaletli yapılacak. Artık, naylon gazeteler Basın İlan Kurumu'ndan resmî ilan ve reklam alamayacak. Gerçekten satılan ve halkın okuduğu yerel basın ilan alacak.*" demiştir. Atalay, 2014 yılında Bodrum'da şube müdürleriyle yaptığı bir toplantının ardından yine aynı konuya dikkati çekerek sahte tiraj konusuyla mücadele edeceklerini belirtti (Milliyet 21 Temmuz 2020).

Basın sektöründe yaşanan bazı aksaklıklar yıllarca tartışma konusu olmuştur. Birçok çalışan ya da okuyucu sık sık bu konuyu gündeme getirmiştir. Bu noktada Atalay'ın açıklamalarından da anlaşılacağı üzere konu önemlidir, ülkede bu tarz gazeteler vardır ve BİK bunun farkındadır.

Türkiye'de resmî ilan dağıtım politikası her dönem eleştiri konusu olmuştur. BİK'in kuruluşu öncesinde ilanların adaletsiz dağıtıldığı yönündeki tartışmalar BİK'in kuruluşundan sonra da farklı şekillerde hayat bulmuştur. BİK tarafından organize edilen ilan gelirleri, basın iktidar ilişkisi özelinde eleştirilere neden olurken farklı bir pencereden bakıldığında birçok gazetenin yaşamasına olanak sağlayarak çok sesliliğe önemli katkı sunmaktadır.

6. YEREL BASIN

Bu bölümde yerel basının tanımı, işlevi ve önemi hakkında bilgi verdikten sonra Türkiye'de yerel basının doğuşu ve gelişimi anlatılacaktır. Yerel basının faaliyette bulunduğu bölge için ne anlama geldiğinden bahsettikten sonra çalışma konumuz olan Kastamonu ve Çankırı'daki yerel basının tarihine yer verilecektir. İki kenttin basın tarihi hakkında yapacağımız değerlendirmenin Kastamonu ve Çankırı'daki basın kültürünün anlaşılması açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

6.1. Kavram Olarak Yerel Basın

Yerel basınla ilgili pek çok tanıma yer verilmiştir. Yerel ya da bir diğer adıyla yöresel basın, "Yalnızca belirli bir bölgede yayımlanan ve okunan, ulusal haberlerden farklı olarak yerel haber ve konuların yer aldığı gazeteler" ya da "genel olarak bir kasaba ya da kentte yaşayan insanları ilgilendiren haberlerin yer aldığı ve o kentte yayımlanan gazete" şeklinde tanımlanmaktadır (Girgin, 2001: 160).

Gazetecilik mesleğinin icra edildiği çevrelerde, akademik çevrelerde ve kimi zaman da siyasi platformlarda, "Anadolu basını", "mahalli basın" ya da "taşra basını" olarak tanımlanan yerel basın, Vural'a göre "Sınırları dar ve tanımlanmış bir bölgedeki bu bölge yalnızca bir kent ya da kasaba olabilir o bölge halkını haberdar etmeye (bilgilendirmeye), eğitmeye, eğlendirmeye ve o bölgede kamuoyunun serbest oluşumunu sağlamaya yönelik yayımcılık faaliyeti içinde bulunan, bölge halkının iletişim kurumu özelliği taşıyan kitle iletişim aracı ya da araçlarının bütünüdür." şeklinde tanımlanmıştır (Vural, Yeni Türkiye II, 1996: 1060).

Başka bir tanımlamaya göre yerel basın ülkenin tamamı yerine daha az bir dağıtımla belli bir il, ilçe veya birkaç ilçeyi kapsayacak şekilde belirli sayıda insana ulaşan ve bulunduğu bölgeyle ilgili haberlere yer veren yayımlardır. Yerel basının en önemli özelliklerinden biri bulunduğu bölgenin sesi olma iddiasıyla yola çıkmış olmasıdır. Bulundukları çevrenin ihtiyaçlarını ve taleplerini ulusal gazetecilere göre çok daha iyi bilen yerel gazeteciler, yerel gazeteler aracılığıyla bu sorunların çözülmesi için mücadele ederler. Yerel basın konusunda birçok tanım bulunmasına rağmen en

belirgin özelliği bulunduğu çevreye bağlı olarak ulaştığı kitlenin daha dar bir çevrede bulunuyor olmasıdır. Yerele hitap eden gazeteler bu şekilde tanımlanmıştır.

Ulusal ve uluslararası gazete ve televizyonlar, insanlara hiç görmedikleri ve belki hayatlarında hiç göremeyecekleri yerler hakkında haberler verirken kendi yaşadıkları coğrafyayı ve bu coğrafyanın sorunlarını zaman zaman unutturabiliyorlar. İnsanlar, yaşadıkları çevrenin sorunlarını görecek ve hatta yetkililere gösterecek yayım kuruluşlarına ihtiyaç duymaktadır. Ulusal kitle iletişim araçları dünyayı ve ülkenin çeşitli noktalarını haberleştirirken kişinin kendi yaşam alanındaki sorunları görmezden gelmektedir. Yerel basının en önemli özeliklerinden biri de o küçük coğrafyanın sorunlarının çözülmesine yardımcı olmak, o bölgenin kültür ve sanatının gelişmesine katkı sunmak, yerel düzeyde kamuoyu oluşmasını sağlamaktır. Bulunduğu yere hizmet etmesi açısından yerel bir gazete çalışanının bulunduğu coğrafyanın değerlerini, sorunlarını bilmesi çok önemlidir. O bölgenin sorunlarını en ince ayrıntısına kadar bilen yerel gazetecidir ve bu doğrultuda yayım yapan basın kuruluşu da yerel basındır.

Girgin'in de belirttiği gibi,

> "Bölgenin ve bölgede yaşayanların her türlü sorununu ve bu sorunların karşısında üretebilecek çözüm önerilerini gündeme getiren, tartışan yerel yönetim ile merkezi yönetim arasında köprü görevi gören, halkın gözü kulağı olduğu kadar, yerel yönetimin dili de olan bir işleyişle kişileri küreselleşme girdabından biraz olsun alıkoymaktadır. Yerel basın mensubu, doğrudan bölge halkıyla iç içe yaşadığı için, bölgede gelişen olaylara çok daha yakındır. Yerel halk, kendi gazetesinde kendi sorunlarını, gelişmelerini, sesini, yüzünü görür, kendisiyle ilgili her şeyi daha yakından izler; olaylara daha yakından sahip çıkar.'' (2001: 162).

Yerel gazeteler zaman zaman üst düzey kamu yöneticileri ile siyasilerin propaganda aracı gibi görülse de bir bakıma yönetenler ile yönetilenler arasında bir köprü görevi görerek toplumsal huzurun sağlanmasına da katkı sağlamaktadırlar. Bir kentteki eğitim, ekonomi, çevre kirliliği, trafik, su, hava ve benzeri alanlardaki sorunlar çoğu zaman yaygın basında kolay kolay yer bulamaz. Yaygın basında yer bulmaması, o kentte bir sorun olmadığı anlamına gelmez. Bu sorunları gündeme getirecek, zaman zaman çözüm önerileri üretecek, zaman zaman da yöneticilerin çözüm üretmesi için teşvikte bulunacak olan yerel basındır. Bazen de o kentte yapılan güzel şeylerin insanlara duyurulması, bunu yapanların gururlandırılması gerekmektedir. Bu görevi

de yerel basın yapmaktadır. Yerel basın o şehrin gözü, kulağı, sesidir. Kente dair mutlulukların, acıların, sorunların ve isteklerin paylaşıldığı yerdir.

6.2. Vilayet Gazeteleri ve Yerel Basının Doğuşu

Türkiye'nin gazetecilik tarihi Osmanlı Devleti'yle başlamaktadır. Osmanlı'da ilk Türkçe gazete olarak kayıtlara geçen, 1831 yılında çıkan Takvim-i Vekayi'den daha önce yerel çapta yabancı dillerde yayımlanmış gazeteler mevcuttur. Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye'de ilk gazete örnekleri, yerel gazetelerdir. Türkiye'de basının ortaya çıkışını hazırlayan süreç, Avrupa ülkelerinden farklı şekilde gelişmiştir. Avrupa'da ekonomik ve sosyal etkenlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan süreç, ülkemizde devlet desteğiyle oluşmuştur (Aydeniz, 2007: 10).

Osmanlı Devleti'nde yayımlanan ilk gazeteler, Fransa Büyükelçiliği tarafından İstanbul'da basılmıştır. 1795'te çıkan Bulletin des Nouvelles, Fransız Büyükelçiliği tarafından yayımlanmış bir haber bültenidir. Büyükelçilik tarafından 1796'da çıkarılan Gazette Française de Constantinople, Osmanlı'daki ilk gazeteler olarak tarihe geçmişlerdir. Levanten ve tüccarları hedef kitle olarak belirleyen bu gazeteler, Fransız Devrimi'nin düşünce iklimini yaymayı da amaçlamaktadır. Bizde gazetecilik tarihi, Osmanlı Devleti'yle başlamakta ve yerel gazeteler biçiminde ortaya çıkmaktadır. Osmanlı'da ilk Türkçe gazete olarak kayıtlara geçen Takvim-i Vekayi'den önce yerel ölçekte yabancı dillerde yayımlanan gazeteler bulunmaktadır (Özgen, 2004: 7).

Osmanlı Devleti'nde mahalli idarelerdeki ilk ve en önemli düzenleme yüzyıllardır kullanılan eyalet sisteminin kaldırılıp vilayet sistemine geçilmesidir. 7 Kasım 1864 yılında çıkartılan nizamnamenin ardından yeni vilayetler oluşturulmaya başlanmıştır. Bu süreçte her vilayet merkezine birer matbaa kurulmuştur. Öncelikle takvim, yıllık, dinî, edebî ve bilimsel eserler basan matbaalarda resmî vilayet gazeteleri de basılmıştır. Osmanlı'nın egemenliği altında bulunan birçok bölgede basın tarihi vilayet gazeteleri ile başlamaktadır (Girgin, 2009: 79).

Osmanlı Devleti'nde vilayet gazetelerine aslında önemli bir görev yüklenmiştir. Fransız Devrimi'nin getirdiği ulusçuluk akımlarına karşı toprak bütünlüğünü

korumak amacıyla yayım hayatına başlayan bu gazeteler hem Osmanlıca hem de bulunduğu coğrafyanın diliyle yayımlanmıştır. Bu konuya Hadikat al-Ahbar gazetesi örneğiyle açıklık getiren Koloğlu, vilayet gazetelerinin ayrılıkçı fikirlerle mücadele ettiğini ifade ederek Fuat Paşa da Beyrut'ta Arapça olarak yayımlanan Hadikat al-Ahbar gazetesini 1860'da yerel iktidarın resmî sözcüsü haline dönüştürmüştür, bununla birlikte Türkçe- Arapça ilk vilayet gazetesi yayımlanmıştı." (Koloğlu, 2006: 31).

Vilayet gazetelerinin ilk örneği Tuna Vilayeti'nde 14 Mart 1865'te Türkçe ve Bulgarca yayımlanmaya başlayan Tuna gazetesidir. Gazete yaklaşık iki yıl sonra yayım hayatına son vermiştir. Giderek yaygınlaşan uygulama sonucu 1876 yılında Osmanlı Devleti'nin İstanbul dışında kalan topraklarında yirmi ikisi vilayet gazetesi olmak üzere toplamda yirmi dokuz gazete yayımlanmaktadır. Bunların on biri bugünkü Türkiye sınırlarındadır (Girgin, 1997:16). Kentin kırtasiye ihtiyaçlarını karşılaması için kurulan vilayet matbaası bir adım sonra bölgenin kültürel yaşantısına da önemli katkılar sunmuştur. Vilayet sistemine geçiş aslında günümüz yerel basınının atası olarak kabul edilen vilayet gazetelerinin de kuruluşunun başlangıcı olmuştur.

Genelde haftalık olarak yayımlanan vilayet gazeteleri, bazı bölgelerde halkın kolayca ulaşabilmesi için duvarlara yapıştırılmıştır. Öncelikle padişahla ilgili haberlere yer veren bu gazeteler, bunun yanı sıra kamu görevlerindeki atamalar, yeni yasal düzenlemeler, kamu kurumlarının çalışmaları, iletişim ve ulaşımla ilgili bilgiler, yerel okulların sınavları, kolluk kuvvetlerinin başarıları, doğal afetler, buluşlar ve valinin konuşmaları gibi konulara yer vermekteydi. Konumuzla ilgili olması ve kentte basın kültürünün ne kadar köklü olduğunun anlaşılması açısında burada bir parantez açmakta fayda var. Vilayet gazetelerinden biri olan Kastamonu gazetesi de 1872 yılında Kastamonu'da Türkçe yayım yapmaya başlamıştır. Vilayet gazetelerinin devlet yayımı olması nedeniyle yayım politikasında zaman zaman yöneticileri bile rahatsız eden durumlar söz konusudur. Kastamonu Valisi Sırrı Paşa, "Hak söz acıdır" isimli yazısında bu konuya dikkati çekerek şunları yazmıştır:

> "İl gazeteleri mahallin hakiki vukuatını gizlemek, veyahut da uzakta olanları kandırmak için başka şekilde göstermeye çalışmak il gazeteleri için korudukları 34-1908

> harekâtından sonra ülkenin birçok yerinde bir anda çok sayıda süreli yayım çıkması vilayet gazetelerinin yüklendiği işlevleri ne ölçüde yerine getirdiklerinin bir kanıtı olarak görülebilir." (Girgin, 1996: 18).

Zaman zaman vilayet gazetelerinin tavrından rahatsız olan yöneticiler, çeşitli önlemlerle önlerini kesmeye çalışmışlardır. İkinci Abdülhamit döneminde Dahiliye Nezaretleri 1889 bir genelge yayımlayarak vilayet gazetelerinde İstanbul gazetelerinde yer alan yazıların içeriğinin dışına çıkılmaması emredilmiştir. Devletin işlerinden arta kalan zamanlarda özel sektörün işlerini de yapan vilayet matbaaları aslında yerel basının gelişimindeki en büyük etkenlerden biri olmuştur. Matbaa kuracak parası olmadığı için gazete çıkaramayan birçok özel teşebbüs, bu sayede çok önemli ve büyük bir masraftan kurtulmuştur ama kamuya ait bir matbaada basılan bu gazeteler bir nevi sansürden de geçmiş oluyordu (Aydeniz, 2007: 10).

Osmanlı'nın son döneminde taşranın kültür ve düşün hayatına önemli katkısı olan vilayet gazeteleri, Anadolu'da daha sonraki yıllarda çıkan yerel gazetelerin en fazla yararlandıkları deneyim olmuştur. Ama bu süreç bir başka paradoksu da beraberinde getirmektedir (Girgin, 2009: 82). O gün kendi okuyucusunu oluşturamadığı için ekonomik özgürlüğünü kazanamayan basın, bugün yine en temel sorun olarak bu problemle baş etmeye çalışmaktadır.

6.3. Kurtuluş Savaşı'nda Yerel Basın ve Mütareke basını

Birinci Dünya Savaşı etkileri çok uzun süren bir sürecin başlangıcı olmuştur. Savaş, 1918'de sona ermesine rağmen yıllarca hem Anadolu'yu hem de bölge ülkelerini etkilemiştir. Bu süreç birçok ülke için sorunlu ve sıkıntılarla geçmiştir. Mondros Mütarekesi'nden, saltanatın kaldırılmasına kadar geçen dört yıl "mütareke dönemi" olarak tanımlanmıştır. Mütareke döneminin başlamasıyla Avrupa ülkeleri Anadolu toprakları üzerindeki hayallerini yerine getirmek için hem içeriden hem de dışarından çalışmalara başlamıştır (Çakmak, 2012: 63).

Avrupa, "Hasta adam" olarak nitelendirdikleri Osmanlı'yı paylaşmak için kıyasıya bir mücadele içerisine girerken Osmanlı Devleti'nde süreç farklı görüşlerle değerlendirilmiştir. Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın geleceği hakkındaki fikrini

açık bir şekilde ortaya koyduğu Sevr Antlaşması hakkında ülkede 2 farklı görüş ortaya çıkmıştır.

Başını siyasetçi ve gazeteci Ali Kemal'in çektiği, gazeteci ve yazarların Millî Mücadele'nin verilmesine karşı olan tavırlarını ortaya koydukları basına daha sonradan Mütareke Basını adı verilmiştir. Ali Kemal, mütareke döneminde hem bulunduğu hükümetlerde hem de kaleme aldığı yazılarda, Kuvayımilliye'ye sert eleştirileri getiren kişilerin başında yer almıştır. İçişleri Bakanlığı da yapmış olan Ali Kemal, Millî Mücadele'ye olan düşmanlığından dolayı Türk tarihinde "Mütareke basını" deyiminin sembolü olmuş bir kişidir (Turan, Hürriyet, 10 Aralık 2007).

Ali Kemal'in başını çektiği 'Bâb-ı Âli' grubu, ağır şartlara rağmen Sevr Antlaşması'nın kabul edilmesini savunurken Kuvayımilliyeciler de Sevr Antlaşması'nın kesin reddini ve bağımsızlık uğruna savaşılmasını savunuyordu. Bu noktada Bâb-ı Âli taraftarları Şûra-yı Saltanatçılar, Kuvayımilliye taraftarları da Müdâfaa-i Hukuk olarak tanımlanmıştır (Tunaya, 1986: 20). Kurtuluş Savaşı sürecinde Millî Mücadele'nin karşısında duran basın, Büyük Taarruz'un ardından kendiliğinden yok olmuştur.

Yerel gazetelerin kendini bulduğu, ülkenin gidişatında ilk kez bu kadar etkili bir şekilde söz sahibi olduğu dönem Millî Mücadele yılları olmuştur. Anadolu'nun dört bir yanında Gazi Mustafa Kemal'in fikirlerini halka duyuran ve kurtuluş mücadelesinin elzem olduğunu her gün daha gür bir sesle sütunlarına yansıtan yerel basın, aslında bir açıdan da Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarından biri olmuştur.

"Basın milletin müşterek sesidir. Bir milleti aydınlatma ve doğru yolu göstermede, bir millete muhtaç olduğu fikri gıdayı vermekte, özetle bir milletin saadet hedefi olan müşterek istikamette yürümesini teminde basın, başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir." (Ktb.gov.tr). 1922 yılında TBMM'nin açılışında dile getirdiği bu sözlerle basına verdiği değeri anlatan Mustafa Kemal Atatürk, bu cümleleri söylemeden yıllar önce basının ne kadar önemli bir kurum olduğunu anlamış ve bu yönde çalışmalar yapmıştır.

19 Mayıs 1919'da kurtuluş savaşının fitilini ateşlemek için Samsun'a ayak basan Atatürk'ün Anadolu şehirlerine yaptığı ziyaretlerde bir şey dikkatini çekmektedir. Anadolu'daki birçok şehirde ya gazete yoktu ya da var olanlar etkisizdi. Öncelikle coğrafyanın haklı kurtuluş mücadelesini bu toprakların insanına anlatıp millî bilinç oluşturmak isteyen Atatürk, birçok kentte gazete kurulması için önayak olmuştur. Yerel basını bulunan şehirlerde ise gazetelerle irtibata geçen Atatürk, bölge insanına millî mücadeleyi anlatmaları için destek oluyordu (İnuğur, 1984: 5).

Millî Mücadele yıllarındaki etkileyen basını, Millî Mücadele'ye öncülük eden, destekleyen ve karşı olan gazeteler olmak üzere üç grupta toplamak olanaklıdır. Millî Mücadele'ye öncülük eden gazeteler arasında; Ankara'da Hâkimiyet-i Millîye, Sivas'ta İrade-i Millîye, İzmir'de Hukuk-u Beşer, Eskişehir'de Yeni Dünya, İstanbul ve Ankara'da Yeni Gün, Ankara'da Seyyare-i Yeni Dünya, Afyon, Konya ve Ankara'da Öğüt yer almaktaydı. Tıpkı Kastamonu'daki Açıksöz gazetesinin yaptığı gibi Anadolu'da çok sayıda gazete de bu mücadeleye destek veren gazeteler arasında yer almaktaydı (Girgin, 2009: 181).

Millî Mücadele sürecinde Kuvayımilliyecilere verdikleri desteklerle bulundukları bölgelerde bağımsızlığa olan inancı her geçen gün biraz daha güçlendiren yerel basın, Ankara ile yayım hayatlarını sürdürdükleri bölgeler arasında bir köprü oluşturmuşlardır. Savaş yıllarında üzerine düşen görevi yerine getiren gazeteler, Cumhuriyet'in ilanından sonra da yeni devletin ilkelerinin toplum tarafından benimsenmesinde önemli görevler üstlenmiştir.

6.4.Yerel Basının Önemi

Anadolu kültürünün yayılması, gelecek kuşaklara aktarılması açısından çok önemli bir yere sahip olan yerel basın bulunduğu bölge açısından hayati öneme sahiptir. Girgin, bu durumu şöyle anlatmaktadır: "Anadolu basını Türk toplumunun ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtan bir ayna gibidir. Anadolu basınında Türk aile düzenini, geleneğini, Anadolu'daki ekonomik felsefeyi, toplumsal düzenini, hayat tarzını görmek mümkündür." (Girgin, 2009: 240).

Türkiye'de yaygın basının olduğu kadar yerel basının da önemi göz ardı edilemez. Gerek yaygın gerekse de yerel basının çok sesli ve her anlamda bağımsız olması demokrasinin korunması ve güçlenmesi açısından önemlidir. Ulusal basın ülke demokrasisi ve fikir özgürlüğü açısından ne kadar önemliyse, yerel basın da bulunduğu bölge açısından aynı anlamlara gelmektedir.

Yaklaşık iki asrı bulan basın tarihimizdeki ilk gazete örnekleri aslında yerel gazetelerdir. Gazetelerin yayımlanmaya başlamasının ardından iktidarın da desteği ile kısa sürede ülkenin dört bir yanına yayılan bu gazeteler, bulundukları bölgelerin hem sesi hem de kulağı olmuşlardır. Yöneticiler gazeteler sayesinde halkı dinlerken yurttaşlar da sesini bu gazeteler sayesinde ulaşması gereken yere duyurma fırsatı bulmuştur. Yıllarca bir şeyi düzeltemeyeceği fikriyle susmayı tercih eden bir bölge sakini açısından gazeteler, aslında bir nevi bulunduğu bölgeye yön verme aracı olmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nda üstlendiği görevi layıkıyla yerine getiren yerel basın dün olduğu gibi bugün de çok önemli görevler üstlenmektedir. Her şehir aslında yaşayan bir varlıktır. Ekonomisiyle, insan ilişkileriyle, olaylarıyla canlı bir organizma gibi hareket hâlindedir. Bu hareketliliği insana aktaracak olan da yerel gazeteciler ve yerel gazetelerdir. Şehirlerin gündelik asayiş olaylarını, kültürel ve sportif etkinliklerini, tarihini aktaran bu gazeteler bir açıdan da tarih yazıcılığı görevini üstlenmektedir. Bugün bile geçmişte yaşanan birçok olayın gazeteler sayesinde gün yüzüne çıkartılması sık rastlanan bir durum olmaktadır.

Bulundukları ilin nabzını tutan yerel basın bir yandan da yayımlandığı yörede, insanların sorunlarını çözmelerinde önayak olmaktadır. Bireyler arasında ilişkilerin düzelmesine katkı sağlayan yerel basın, bölgesinde kamuoyunun oluşmasına katkı sunmaktadır. Demokrasilerin olmazsa olmazları arasında yer alan basın, seçim dönemleri dışında da yerel yönetimlerin denetlenmesine katkı sunmaktadır.

Yöneten ile yönetilen arasında bir anlamda köprü görevi gören yerel basın, bulunduğu ilde vatandaşların sorununu ve bu sorunlar karşısında üretilebilecek çözüm önerilerini gündeme getirerek bir taraftan da merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında köprü

vazifesi görmektedir. Halkın gören gözü, duyan kulağı olan yerel basın, bir taraftan da yapılan hizmetlerin aktarılması açısından yerel yönetimlerin dili olmaktadır (Girgin, 2009: 237).

6.5.Yerel Basının Sorunları

Gazeteciliğin devlet eliyle başladığı bu topraklarda ekonomik olarak hâlâ devlete bağlı olan basın, fikirsel olarak da bu bağlılığı sürdürmektedir. Güçlü bir yerel basın bulunduğu bölgenin demokrasisin gelişmesine de çok önemli katkılar sunmaktadır ama ne yazık ki ülkemizde yerel basın bir türlü üstesinden gelemediği sorunlar nedeniyle beklenen atılımı hâlâ yapamamıştır.

Kastamonu'daki Açıksöz gazetesinin yaptığı gibi Kurtuluş Savaşı'nda Millî Mücadele'ye en büyük katkıyı sağlayan unsurlardan biri olan yerel basın, günümüzde ne yazık ki eski gücünü kaybetmiştir. Son teknoloji makineleri ile dünya standartlarında baskı yaparak okuyucuyu etkilemeye çalışan yaygın basın karşısında ne yazık ki yerel basın etkisini her geçen gün biraz daha yitirmektedir.

Yerel basının yaşadığı sorunlara bakacak olursak bunların başında ilgi yetersizliği gelmektedir. Yaygın basın dediğimiz İstanbul gazetelerinin bölge sayfaları hazırlaması yerel basına ciddi anlamda zarar vermektedir. Modern baskı, renkli tasarım, yerel basını yeni yatırımlara zorlamıştır. Buna ayak uyduramayan gazeteler, kapanmak zorunda kalmıştır. Naylon kadro, Anadolu basınının bugün de hâlâ en önemli sorunlarından biridir. BİK, bu konuda son dönemde önemli adımlar atmış olsa da hâlâ gazete çalışanlarının birçoğunun soyadı imtiyaz sahibinin soyadıyla aynıdır.

Gazetesi bulunan matbaalar, bu avantajı kullanarak birçok devlet kurumundan iş alma eğilimine girdiğinde, diğer matbaalar da bunu fark edip bu yöntemi kullanmaya başlamıştır. Bu durum, Basın İlan Kurumu ilanlarının daha çok gazete arasında paylaşılmasına neden olmuştur. İlan pastasının çok daha fazla bölünmesi, gazeteleri ekonomik olarak zorlamıştır. Gazeteciliği meslek olarak seçen ve hakkını vererek yapan insanlar, bu mesleği sadece ticaret olarak görüp para için yapanlarla karşı karşıya gelmiştir. Mesleğini severek yapan birçok gazeteci kentte, nüfusa göre çok

fazla gazete olması ve yeni kurulan gazetelerden dolayı gelirlerin düşmesiyle mesleği bırakmak zorunda kalmıştır.

Teknolojik olarak altyapı eksikliği bulunan Anadolu basınının bir diğer eksiliği de nitelikli personel bulmakta zorlanmasıdır. Bu aslında iki taraflı bir çıkmazdır. Kendi akrabalarını zorunlu kadroya yerleştirdiği için eleman yetiştiremeyen gazete patronları, ihtiyaç duydukları zaman da yetişmiş eleman bulamamaktadır. Son dönemde açılan iletişim fakülteleri, bu durumun önüne geçilmek için atılan önemli bir adım olarak değerlendirilebilir ancak okullardaki teknik yetersizlikler, öğrencilerin yeterli eğitim almasının önünde en büyük engeldir. Ulusal basında çalışan bir muhabirle yerel basında çalışan bir muhabir arasında herhangi bir farkın bulunmaması gerekirken özellikle maaş ve sosyal haklar konusunda ciddi farkların olduğu bilinmektedir.

6.6. Çankırı'da Yerel Basının Doğuşu ve Gelişimi

Osmanlı, 1828'de Mısır'da çıkarılan Vekâyi-i Mısriyye ve İstanbul'da 1831 yılında yayım hayatına başlayan Takvim-i Vekayi ile birlikte gazete ile tanışırken bu tarihlerden neredeyse bir asır sonra Çankırı'da ilk gazete yayım hayatına başlamıştır. Başkentin hemen başucunda olmasına rağmen, Anadolu kentlerindeki yoksulluğu en derin şekilde yansıtan bu taşra kenti, ilk gazeteyle 1921 yılında Kengırı ile tanışmıştır.

6.6.1. Kengırı Gazetesi

Osmanlı kaynaklarına göre Kengırı Sancağı 1530 yılında Anadolu Eyaleti'ne, 1846'da Ankara Eyaleti'ne, 1849'da Bozok Eyaleti'ne bağlanmış, 1867 yılında Kastamonu Vilayeti'ne bağlı bir sancak merkezi hâline getirilmiştir. Köklü bir yerleşim olmasına rağmen yüzyıllarca çeşitli sancaklara bağlı olan Kengırı, 1924 yılında Çankırı adını alarak il olmuştur.

Uzun yıllar Kastamonu'ya bağlı bir sancak olan Çankırı, döneminin önemli haberlerini Kastamonu Vilayet gazetesi (1872-1938), Köroğlu (1908-1918) ve Açıksöz (1919-1931) gazetelerinden almıştır. Çankırı, Sinop ve bir dönem Bolu'nun da Kastamonu Vilayeti'ne bağlı olduğu düşünülürse Kastamonu'da çıkan gazeteler bu üç ili de ilgilendiriyordu. Kastamonu sancağına 3 ilin daha bağlı bulunduğunu

düşündüğümüzde bu gazetelerde Çankırı'ya dair haberleri yoğun bir şekilde görme şansımız olmasa dahi, dönemi anlamamız açısından bu üç gazete önemlidir (Türkoğlu, 1999: 8).

Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk ve arkadaşlarının bu toprakları emperyalist güçlere teslim etmemek adına yaptığı haklı mücadeleyi Anadolu insanına duyurmak adına birçok kentte kurulan gazeteler, savaşın ardından genç cumhuriyetin çağdaş ilkelerini Anadolu insanına anlatılması açısından önemli bir görev üstlenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın önemli lojistik yollarından biri olan İstiklal Yolu, İnebolu Limanı'ndan başlayıp Kastamonu ve Çankırı üzerinden cepheye kadar uzanmaktaydı. İstanbul'dan deniz yolu ile getirilen silah, cephane ve çeşitli malzemeler bu yol üzerinden Ankara'ya oradan da cepheye ulaştırılırdı. Çankırı'nın matbaa ile tanışması da İstanbul'dan getirilen makinaların İstiklal Yolu üzerinden Çankırı'ya ulaştırılması ile olmuştur.

Çankırı Mutasarrıfı Cemal Bardakçı, İstanbul'dan kullanılmış bir matbaa makinası aldırarak İnebolu'ya getirtmiştir. İnebolu'dan Hasan Üçok tarafından alınarak Çankırı'ya getirilen makineler şehrin ilk matbaası olma özelliğini taşımaktadır. Matbaa makinesinin kurulup gerekli hazırlıkların tamamlanmasının ardından 1921'in Eylül ayında vilayet gazetesi olan Kengırı gazetesi yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi konusunda herhangi bir bilgi bulunmayan gazete, Osmanlıca olarak haftalık yayımlanmıştır (Türkoğlu, 2007: 80).

Diğer birçok vilayet gazetesinde olduğu gibi resmî kurumların kararları ve çıkan kanunlar hakkında bilgiler veren gazete, sınırlarını biraz daha geniş tutarak hem yurt genelinde hem de dünyada yaşanan olayları haberleştirmiştir. Bir yandan da sosyal hayatın nabzını tutan bu gazete şiir ve hikayeler başta olmak üzere birçok edebî esere sayfalarını açmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında toplumun bilinçlenmesi açısından önemli bir görev üstlenen gazete, Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanattan edebiyata kadar yaptığı yayımlarla bölge insanının modernleşmesine önemli katkı sunmuştur.

Kastamonu sancağına bağlı Kengırı'nın 1924 yılında il olması ve adının Çankırı olarak değiştirilmesinin ardından gazete de Çankırı ismiyle yayım hayatına devam etmiştir. Uzun yıllar Osmanlıca çıkan gazete, 1928 yılında yapılan harf inkılabının ardından Latin harflerle basılmaya başlamıştır.

6.6.2. Necat Gazetesi

Matbaanın kurulması ve Kengırı gazetesinin yayım hayatına başlaması, şehrin aydınları ve gençler arasında büyük bir heyecan yaratmıştır. Gazetenin döneminin en önemli iletişim aracı olduğunun gören ve bu aracı değerlendirmek isteyen aydınlar, resmî gazetenin dışında kendi fikirlerini yazabilecekleri bir gazete kurmak için yola çıktılar. Çankırı Türk Ocağının kurucusu Tahsin Nahit Uygur'un başını çektiği bir grup genç gazete ve dergiler çıkararak kentin eğitim ve kültür çalışmalarına katkı sağlamak istiyordu. Ekonomik imkânsızlıklar bu gençlerin amaçlarına ulaşmalarının önündeki en büyük engeldi. Bir yanda kâğıt sıkıntısı diğer tarafta matbaa problemi vardı. Uzun uğraşlar sonunda bir çözüm bulundu. Gazete ve dergi vilayet matbaasında ücret alınmadan basılacaktı (Türkoğlu, 2007: 80).

Vilayet matbaasının verdiği bu destekle 1925 yılında kentin ilk özel gazetesi olan Necat gazetesi yayım hayatına başlamıştır. Haftalık olarak çıkan gazetenin yazı işleri müdürü olan Uygur, 1924 yılında Anadolu Ajansı muhabirliğine de atanmıştır. Gazetenin baskısı vilayet matbaası tarafından ücretsiz yapılmaktadır ancak satışlarından elde edilen gelir kâğıt ve mürekkep masraflarını dahi karşılamaya yetmemektedir.

Vilayet matbaasının bağlı olduğu İl Genel Meclisinde Necat gazetesinin borçları gündeme gelmiş, yapılan istişareler sonucunda gazetenin eski kâğıt borçlarının da silinmesine karar verilmiştir. Kentte çıkan birçok gazete ve derginin basılmasına büyük destek sağlayan il özel idaresi, gazetelerin yayım hayatını sürdürmeleri için uzun yıllar bu desteğini hem maddi hem de manevi olarak sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında heyecanla çıkarılan Necat gazetesi, bir süre sonra ismini İncegeliş olarak değiştirmiş, İncegeliş ismiyle bir sayı yayımlandıktan sonra ekonomik sebepler nedeniyle kapanmıştır. Gazete okuyucuyla buluşurken bilmece sütunu dahi açmıştır (Türkoğlu, 2007: 81).

6.6.3. Halk Yolu Mecmuası

Türk Ocakları, Kurtuluş yılları ve devamında yurdun birçok noktasında olduğu gibi Çankırı'da da yazın hayatında önemli çalışmalara öncülük etmiştir. Türk Ocağı Başkanı Kemal Cenap'ın girişimleri ile dergi olarak çıkarılan Halk Yolu Mecmuası'nın ilk sayısı 15 Şubat 1923'te çıkmıştır. Vilayet matbaası, o dönemde yayım hayatına verdiği desteği sürdürmeye devam etmiştir. Mecmuanın basımı ücret alınmadan bu matbaada gerçekleştirilmiştir (Türkoğlu, 2007: 82).

"Halk Yolu Halkın Yolu" parolasıyla yola çıkan dergi içtimai, fennî, ilmî ve iktisadi mecmua olarak 28 Şubat 1927'e kadar yayımlanmıştır. Muhtevası tarihî, sosyal, edebî, sıhhî ve iktisadi konular etrafında birleşen mecmua aynı zamanda oldukça zengin bir yazar kadrosuna sahipti. Büyük çoğunluğu Çankırılı olan bu yazarların mecmuadaki yazı ve şiirlerinden bölgedeki âşık ve saz geleneğini başarıyla temsil ettikleri anlaşılmaktadır. Çankırı muhitini etraflıca tanıtması ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki genel manzarayı yansıtması bakımından oldukça değerli olan derginin genel olarak fiziki özelliklerine bakıldığında; orta büyüklükte, iki sütunlu,16-23 sayfa aralığında olduğu gözlemlenmektedir. Halkçılık, milliyetçilik ve din umdelerine dayalı olarak neşredilen mecmua bütün bu vasıflarıyla oldukça kıymetlidir (Cansız, 2014: 80). Dergi muhtevası bakımından Çankırı tarihindeki en kıymetli kaynaklardan biridir. Yayım hayatına girdiği yıllarda Başkent Ankara 'da dahi bu nitelikte bir yayım görülmemektedir (Fehmi, Halk Yolu Mecmuası, Sayı 6: 95).

Güçlü bir yazar kadrosu bulunan dergide; Tahsin Nahit, Ali Kadri, Kemal Cenap, Asri Baba, Abdülkadir Bedri, Ahmet Talat Onay, Zeki Orhan, Ömer Faik, Mehmet Şakir gibi dönemin önemli şahsiyetleriyle beraber otuzu aşkın kişiden oluşmaktadır. Şiir, destan, makale ve gazeller başta olmak üzere değişik edebî türlerde eserler ortaya koyan yazarlar, bir yandan da yazılarıyla kentin başlıca sorunlarına çözümler aramışlardır. Bunların yanı sıra Türk Yurdu dergisi ve Hakimiyet-i Millîye gazetesinden alınan birçok yazıya dergide yer verilmiştir. Derginin farklı dönemlerde çıkan sayılarına bakıldığında Türk tarihi ve millî kültürü üzerine kaleme alınmış çok sayıda makale görülmektedir (Cansız, 2007: 16-1449).

6.6.4. Duygu Gazetesi

Kendisi de milletvekili olan Ahmet Talat Onay tarafından Ekim 1930'da yayımlanmaya başlayan Çankırı'da Duygu gazetesi haftada bir gün dört sayfa olarak çıkmaktadır. Başlangıcında perşembe günleri okuyucu ile buluşan gazete, zaman içerisinde yayımlanma zamanını cumartesi gününe almıştır. Bazı sayılarına bugün dahi ulaşılamayan gazete, dokuz yıl boyunca yayımlandıktan sonra Atatürk'ün ölümünden sadece dokuz gün sonra dört yüz dördüncü sayısının çıkmasının akabinde okuyucularına veda etmiştir. Gazete; dünya, Türkiye ve Çankırı haberlerine, resmî ilan ve tebliğler ile ilmî ve edebî konulara yer vermiştir. Siyasi eğiliminin devletten yana olduğu söylenebilir (atam.gov.tr).

Çankırı'da yayımlanan Duygu gazetesi, döneminde Türk Ocağı Genel Merkezi ve Çankırı Türk Ocağı'nın çalışmaları hakkında sık sık bilgi vermektedir. 1950 yılından öncesi yayımlanan son süreli yayım Birlik gazetesi olmuştur. Aslen avukat olan Evren Evrensel öncülüğünde haftalık çıkartılan bu gazete 1942-1950 yılları arasında yayımlanmıştır (Demirok, 2016: 50).

6.6.5. Çok Partili Dönem

Dönemin önemli gazetelerinden biri Kadri Korman tarafından Devrim matbaasında basılan Devrim gazetesidir. 1952 yılından itibaren çarşamba ve cumartesi günleri yayımlanan Devrim gazetesinden bir yıl sonra yani 1953'te, Taci Gürakan öncülüğünde haftalık Halk Yolu yayımlanmıştır. Dönemin en dikkat çekici olayı ise bir kadın tarafından kentteki ilk gazetenin yayım hayatına girmesi olmuştur. 8 Ocak 1954 tarihinde kurduğu Yeni Çankırı gazetesi ile sektöre giren Lütfiye Yazan'ın gazetesi haftada iki gün okuyucusu ile buluşmuştur. Yazan'ın 1954 yılında çıkardığı ikinci gazete olan Demokrat Çankırı gazetesi, günlük yayımlanmıştır. Mustafa Turcan tarafından 1958'de çıkartılmaya başlanan Güneş gazetesi 2007 yılına kadar çıkmıştır. Doğruyol matbaasında 1963 yılında haftalık gazete Hakikat, 1964 yılında Açıksöz, 1972 yılında da Demokrat gazeteleri çıkmıştır (Milli Kütüphane, 07.05.2019).

Kentte şu anda yayım hayatını sürdüren gazeteler ise şunlardır:

1 - Doğruyol: Mustafa Hoşafçıoğlu'nun sahibi ve yazı işleri müdürlüğünü yürüttüğü gazete 14 Nisan 1956 tarihinde günlük olarak yayımlanmaya başlamıştır. Mustafa Hoşafçıoğlu'nun vefatının ardından gazete eşi Şerife Hoşafçıoğlu tarafından çıkarılmaya devam etmiştir.

Üniversitede makine mühendisliği eğitimi almasına rağmen baba mesleği gazeteciliği sürdürmeyi tercih eden İrfan Hoşafçıoğlu, 1 Ocak 1976 tarihinde devraldığı yazı işleri müdürlüğü görevini 2002 yılına kadar sürdürmüştür. İrfan Hoşafçıoğlu, o tarihten sonra gazetenin imtiyaz sahibi olmuştur.

Kentteki tipo baskı tekniğini en son bırakan gazete olan Doğruyol gazetesi, 2014 yılında ofset baskı tekniğine geçerken 2006 yılında gazete sayfa sayısını 4'ten 8' çıkarmıştır.[1]

2 - Karatekin Gazetesi: 1969 yılında 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda okuyucuyla buluşan gazete Necati Asım Uslu tarafından çıkarılmıştır. Cevdet Ergip tarafından kısa bir süre sonra devralınan gazete Devrim matbaasından ayrılarak Kayıkçı matbaasında günlük olarak basılmaya başlanmıştır. Ahmet Kayıkçı, 1976 yılında imtiyazını aldığı gazeteyi 1994 yılında hayata geçirdiği teknolojik atılımlarla ofset baskı sistemine geçirmiştir. Gazetenin ilk sayısı 0.68 ebatlarında çıkartılırken günümüzde 1.20 ebatlarında yayım yapmaktadır. Gazetenin şu anki imtiyaz sahibi Ahmet Kayıkçı'nın oğlu Kazım Kayıkçı'dır.[2]

3 - Bizim Çankırı Gazetesi: Kentte uzun yıllardır yayımlanmaya devam eden Karatekin gazetesinin yazar kadrosundan ayrıldıktan sonra yeni bir gazete kurmaya karar veren bir grup genç, "Rekabet için değil, refakat için varız." ana fikrinden yola çıkarak "Çankırı'yı Sevenlerin Gazetesi" sloganıyla 4 Haziran 1984'te yayım hayatına başlamıştır. İlk etapta haftalık olarak yayımlanan gazete dört sayfa olarak basılmaktaydı.

Gazetenin sahibi ve yazı işleri müdürü Yaşar Ateşsoy olurken genel koordinatörü Ali Kör olmuştur. Gazetenin genel yayım sorumlusu Ali Kör, gazetenin sahibi olmuş,

[1] İrfan Hoşafçıoğlu ile yapılan görüşme.
[2] Kazım Kayıkçı ile yapılan görüşme.

gazete 2005 yılının haziran ayında tipo baskı sisteminden ofset baskı sitemine geçiş yaparak sayfa sayısını sekize çıkarmıştır. Ali Kör'ün hayatını kaybetmesinin ardından gazetenin imtiyazı, torun (küçük) Ali Kör'e geçmiştir.[3]

4 - Çankırı Yeni Gün Gazetesi: Genç bir matbaacı olan Ömer Karaman tarafından 6 Temmuz 2007 tarihinde yayım hayatına başlayan Çankırı'da Yeni Gün gazetesinin ilk Yazı İşleri Müdürü Özgür Alantor'dur. Çıktığı günden itibaren ofset baskı tekniğini kullanarak yayımlanan gazete, ilk bir ay renkli yayımlandıktan sonra birinci ve sekizinci sayfaları renkli olarak yayımlanmaya devam etmiştir.

İlk sayısında "Merhaba Çankırı" ifadesiyle okuyucuyla buluşan gazete "günlük siyasi yerel gazete" sözleriyle okuyucuyla buluşmaya devam ediyor. Alantor'un Anadolu Ajansına (AA) geçmesi nedeniyle yazı işleri müdürlüğü görevine son olarak İsmail Silahsız getirilmiştir. Çankırı'daki en yeni gazetelerden birinin imtiyaz sahibi olan Ömer Karaman aslında yıllarca amcası tarafından Antalya'da çıkartılan Yeni Gün gazetesinde çalışmıştır. 2003 yılında Çankırı'ya gelerek matbaacılık yapmaya başlayan Karaman, 2007 yılında gazeteyi çıkarmaya başladı.[4]

Anadolu'ya Tercüman: Kentte kurulan son gazete, eski bir gazeteci olan Harun Yüksel tarafından 26 Kasım 2018'de yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin genel yayım yönetmenliğini Sadık Softa, yazı işleri müdürlüğünü ise Selim Çelik üstlenmiştir.

Gazete tıpkı Yeni Gün gibi "Merhaba Çankırı" sürmanşeti ile çıkmıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi Yüksel, ilk sayıda yazdığı köşe yazısında "Bugünden itibaren akmayan suların, uğradığınız adalet, haksızlık ve yolsuzlukların takipçisi, istek ve umutlarınızın sesi olmak istiyoruz. Elbette gün geçtikçe zorlaşan hayat şartları bölgemizde küresel güçlerin oyunlarının oluşturmaya çalıştığı iç çatışma ortamında da karşı duracağız." ifadeleriyle gazetenin yayım politikasının çerçevesini çizmiştir.[5]

[3] Ali Kör ile yapılan görüşme.
[4] Ömer Karaman ile yapılan görüşme.
[5] Sadık Softa ile yapılan görüşme.

Çankırı gibi küçük ölçekli bir ilde, özel reklam gelirlerinin düşük olmasına rağmen beş tane günlük gazetenin çıkıyor olması hem çalışanlar hem de yönetim tarafından eleştirilen bir konudur. Kentin ekonomik gerçeklerine rağmen gazete sayısındaki bu artış, büyük oranda resmî ilan gelirleri ile açıklanabilmektedir. Gazetelerin büyük çoğunluğu da bu süreçte resmî ilan gelirleri ile ayakta durmaya çalışmaktadır.

6.6.6. Dünden Bugüne Çankırı Basını

Çankırı basınına ilişkin bir değerlendirme yapılacak olunursa Kengırı ile 1921 yılında ilk gazetenin yayım hayatına başladığı Çankırı, bu tarihten önce de sancak olarak bağlı bulunduğu Kastamonu'da çıkan bazı gazetelerden hem ülke hem dünya hem de çeşitli kültürel konularda bilgi alıyordu. Çankırı hem il hem de gazeteler anlamında Kastamonu'ya bağlıydı. Bu bağlılık dönemin yol şartları da düşünüldüğünde gerçek anlamda Çankırı'ya hitap etmiyordu. O nedenle Kengırı gazetesinin yayım hayatına başlaması hem kentin tarihi hem de kültürel gelişimi açısından önemli olmaktaydı.

Kengırı ile yerel basınını oluşturmaya başlayan Çankırı'da özellikle gençler, bağımsız ve özel bir gazete kurulması için girişimde bulunmuşlardır. Kurtuluş Savaşı süreci ve hemen arkasından gelen genç Cumhuriyet'in verdiği heyecan ile bölgenin aydınları işe koyulmuştur. Bu süreçte özellikle Türk Ocakları kültür hayatında adeta amiral gemisi görevini görmüştür. Türk Ocağı çevresine toplanan gençler tarafından çıkartılan gazete ve dergiler yazın hayatının oluşmasına önemli katkılar sunmuştur.

Kurtuluş mücadelesinden henüz çıkmış bir ülkenin şartları düşünüldüğünde sanayiden ticarete kadar devletin birçok noktada öncülük yaptığı görülmektedir. Çoğu kentte olduğu gibi Çankırı'da da özel gazetelerin çıkmasında Özel İdareye bağlı Vilayet Matbaası'nın verdiği destek çok önemlidir. Vilayet matbaasında birçok gazete ücret almadan basılmıştır. Necat, Çankırı'da İnce Geliş, Çankırı'da Halk Yolu ve Çankırı'da Duygu gazeteleri bu desteği alan gazetelerdendir. Bu gazeteler yeni cumhuriyetin ilkelerinden devrimlere kadar birçok gelişmeyi duyurma görevini üstlenmiştir. O günün gazetelerinde dikkat çeken bir diğer konu ise siyasetten ekonomiye, kültürel yayımlardan bilmeceye kadar geniş bir yelpazeye sahip olmasıdır. Kentte uzun yıllar gazetecilik yapan Aydın Demiröz, Çankırı'daki basını

1950 öncesi ve 1950 sonrası olarak ikiye ayırıyor. Demiröz'e göre 1950'den önce Çankırı'daki gazetelerin özellikleri şunlardır:

> "Daha eğitici ve yol gösterici, bir okul gibi, farklı fikirler karşılıklı olarak birbirlerini eleştirip, bunlar aynı gazetede yer alabiliyor, kamu kurumlarının hizmet kalitesinin eksikliği kişiselleştirilmeden eleştiriliyor, daha devletçi bir anlayış hakim, yerel gazeteler başka vilayetlere gönderildiği için o şehirdeki okuyucu tepkileri yerel gazetelerde yer buluyor, Türkiye genelindeki önemli gelişmeler çok detaylı yer alıyor, yerli malı kullanımının teşviki başta olmak üzere birçok konuda millilik vurgusu sıkça yapılıyor, tek parti dönemi olduğu için siyasi haberler seçim dönemlerinde, milletvekili aday tespit çalışmalarına kısmen oluyor." (2019: 25).

Demiröz, 1950 sonrası basını şöyle tanımlıyor: "Siyasi haberlere çok önem veriliyor, gazeteler destekledikleri partiye hatta adaya göre yayım politikası belirliyor, ticari kaygılar ön plana çıkıyor, bazı gazetelerin çıkış amacı sadece bir partinin propagandasını yapmak, günlük yayım yapan gazete sayısı hızla artıyor, il dışına gazete gönderme geleneği kaybolmaya başlıyor." (Demiröz, 2019: 178).

Kentte 2000'li yılların ilk yarısında azalan gazete sayısı resmî ilanların artışına bağlı olarak dörtten altıya yükselmiştir. Başlangıcından günümüze Çankırı'da yayımlanan gazete ve dergiler ise şöyledir: (Taşdemir ve Dereli, 2017: 166-167)

Tablo. 1.1 Çankırı'da yayımlanan gazete ve dergiler

"**Yayın İsmi**	**Türü**	**Periyot**	**Kuruluş**	**Alfabe**	**Sahibi**
		1921-1950			
Kengırı	Gazete	Haftalık	1921	Arapça	Valilik
Çankırı'da Halk Yolu	Dergi	15 günde bir	1923	Arapça	Kemal Cenap
Çankırı	Gazete	Haftalık	1924	Latin	Valilik
Necat	Gazete	Haftalık	1925	Arapça	Tahsin Nahit
Çankırı'da İnce Geliş	Gazete	Haftada iki	1928	Arapça	Mustafa
Çankırı'da Duygu	Gazete	Haftalık	1930	Latin	Ahmet Talat Onay
Birlik	Gazete	Haftada iki	1942	Latin	Evren Evrensel
		1950-1980			
Kurşun	Gazete	Haftalık	1951	Latin	Belirtilmemiş
Devrim	Gazete	Haftada iki	1952	Latin	Kadri Korman
Halk Yolu	Gazete	Haftalık	1953	Latin	Taci Gürakan

Yeni Çankırı	Gazete	Haftada iki	1954	Latin	Muazzam Alparslan
Toprağın Sesi	Dergi	Aylık	1953	Latin	Ziraat Müdürlüğü
Çankırı	Gazete	Günlük	1954	Latin	Lütfiye Yazan
Demokrat Çankırı	Gazete	Günlük	1954	Latin	Lütfiye Yazan
Eskipazar Postası	Gazete	Haftalık	1954	Latin	Belirtilmemiş
Yeşil Ilgaz	Gazete	Haftalık	1955	Latin	Sırrı Türközü
Doğruyol	Gazete	Günlük	1956	Latin	Mustafa Hoşafcıoğlu
Güneş	Gazete	Günlük	1958	Latin	Mustafa Turcan
Çerkeş	Gazete	Haftalık	1959	Latin	Turhan Dal
Ilgaz	Dergi	Aylık	1961	Latin	İsmail Karaahmetoğlu
Hakikat	Gazete	Haftalık	1963	Latin	Fahrettin Tümer
Açık Söz	Gazete	Haftalık	1964	Latin	Ali Kör
Karatekin	Gazete	Haftalık	1969	Latin	Necati Asım Uslu
Çankırı'nın Sesi	Dergi	On beş günde bir	1969	Latin	Eğitim ve Yardımlaşma Derneği
Milliyetçi Ilgaz	Gazete	On beş günde bir	1970	Latin	Abdurrahman Akmanoğlu
Demokratik	Gazete	Belirtilmemiş	1970	Latin	Saffet Sakarya
Çerkeş Express	Gazete	Haftalık	1972	Latin	Semih Güney
Şirin Çerkeş	Dergi	Özel Sayı	1973	Latin	Murat Çevik
Ülkücü İşçiler	Dergi	Dergi	1974	Latin	Ülkücü İşçiler Der.
Çerkeş	Dergi	Belirtilmemiş	1975	Latin	Belirtilmemiş
Hakikat	Gazete	Haftalık	1977	Latin	Ali Kör
Yaylabaşı	Dergi	Belirtilmemiş	1978	Latin	Faruk Karapınar

1980 Sonrası

Öğretmen	Dergi	Yıllık	1981	Latin	MEB
Bizim Çankırı	Gazete	Haftalık	1984	Latin	Yaşar Ateşsoy
Çankırı Birlik	Gazete	Günlük	1986	Latin	Ali Kör
Teknik Tarım	Dergi	İki ayda bir	1988	Latin	Teknik Ziraat Müdürlüğü
Gündüz Postası	Dergi	Aylık	1989	Latin	Belirtilmemiş
Ilgaz	Gazete	Haftalık	1989	Latin	Ahmet Kayıkçı
Ilgaz'ın Sesi	Dergi	Aylık	1991	Latin	Belediye
Yapraklı İlkbahar	Dergi	Aylık	1991	Latin	Belediye
Şabanözü'nün Sesi	Dergi	Aylık	1991	Latin	Belediye
Büyük Çankırı	Gazete	Haftalık	1992	Latin	Yaşar Ateşsoy
Tek Ses	Gazete	Haftalık	1993	Latin	Belirtilmemiş
Şapka	Dergi	Özel Sayı	1998	Latin	Gazeteciler Cemiyeti
Duygu	Dergi	Aylık	1999	Latin	Sadık Softa
Çankırı Cemiyet	Dergi	Üç ayda bir	2002	Latin	Gazeteciler Cemiyeti
Çankırı Araştırmaları	Dergi	Yılda bir	2006	Latin	Belediye
Çankırı	Dergi	Aylık	2007	Latin	Ali Harmancı

Türk Ocağı					
Çankırı'da Yeni Gün	Gazete	Günlük	2007	Latin	Ömer Karaman
Paylaşım	Dergi	Aylık	2007	Latin	RAM
Çankırı Postası	Gazete	Haftalık	2008	Latin	Ercan Şeker
Çerkeş Gelişim	Gazete	Aylık	2009	Latin	H. Doğan Berçin

6.7.Kastamonu'da Yerel Basının Doğuşu ve Gelişimi

Osmanlı'da eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilmesinin ardından vilayet matbaa ve gazetelerindeki artıştan daha önce bahsetmiştik. Bu dönemde ilk vilayet gazetelerinin kurulduğu illerden biri de Kastamonu olmuştur. Kastamonu Vilayet Matbaası Vali Reşit Paşa zamanında 1868 yılında kurulmuş ve ilk müdürü Hafız Hüseyin Hüsnü getirilmiştir. Kastamonu'ya kurulan bu matbaa teknolojik olarak İstanbul'daki matbaalarla benzer donanıma sahiptir (Eski, 1995: 1).

Matbaanın kurulmasından dört yıl sonra şehrin ilk gazetesi olan Kastamonu gazetesi yayım hayatına başlamıştır. Vilayetin resmî yayım organı konumundaki Kastamonu gazetesi, altmış altı yıl yayımlandıktan sonra 1938 yılında kapanmıştır. Kastamonu dışında sancaklarda da dağıtılan gazete vilayet haberlerinin yanı sıra genelgeler, ilanlar, resmî görevlilerin ataması ve çeşitli olayların haberlerine de yer vermiştir. Haftalık yayım yapan gazetede, o dönemin birçok tanınmış isminin yazılarına yer verilmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar kentteki tek yayım organı Kastamonu gazetesi olmuştur. 1908'de Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından kentte gazete sayısı hızla artmıştır. Bu dönem Köroğlu, Serbaz (1909), Nazikter (1910), Şule (1910), Ilgaz (1911), Zafer (1911) ve Yeşil Ilgaz (1918) gazeteleri yayım hayatına başlamıştır. Gazeteler dışında bu dönem çıkan tek dergi, kültür ve edebiyat ağırlıklı yazıların yer aldığı Tiraje dergisidir. İttihat ve Terakki Partisi'nin Kastamonu şubesi tarafından 1908 yılında kurulan Köroğlu gazetesi dönemin önemli gazetelerinden biri olmuştur. Kentin ilk özel gazetesi olan Köroğlu gazetesi, aydınların çevresinde bir araya gelmesiyle Kastamonu basınına yeni bir yön vermiştir. Çankırı ve Bolu gibi bağlı illerin haberlerine de yer veren gazete 1918 yılında kapanmıştır (Eski, 1995: 3).

Burada özellikle Zafer gazetesine bir parantez açmakta fayda var. Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı olan Hoca Tevfik Efendi tarafından çıkarılan gazete, başta tarafsızlık vurgusuyla okuyucuları ile buluşmuştur. Gazetede bir süre sonra İttihat ve Terakki'yi

eleştiren yazılar çıkması Köroğlu gazetesi ile sık sık atışmalarına neden olmuştur. Zafer gazetesi Kurtuluş Savaşı'nın karşısında duran bir gazete olarak tarihteki yerini almıştır. Gazete yazılarında Atatürk ve çevresindeki Kuvayımilliyecileri tehdit ederken Kastamonu'da da idareye başvurarak Açıksöz'ün yazılarına sansür uygulanmasını istemişlerdir. Zafer gazetesi ve yazarlarının oluşturmaya çalıştığı böyle bir ortama rağmen Açıksöz, görevini yerine getirmekten geri durmamıştır.

Görüldüğü gibi Kastamonu'da II. Meşrutiyet döneminde basın – yayım alanında dikkat çeken bir hareketlilik gözlemlenmektedir. Millî Mücadele'nin sesi olan Kastamonu'da yayımlanan Açıksöz gazetesinin etrafında toplanan idealist ve aydın genç kadronun bir kısmı da Meşrutiyet dönemindeki bu ortamda kendilerini yetiştirmişler ve geliştirmişlerdir (Yılmaz, 2008: 118).

Türkiye'deki basın kültürünün en köklü olduğu illerden biri olan Kastamonu, Valilik bünyesinde kurulan Vilayet Matbaası ile ilk gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Basın kültürü bir yandan da kentte bir bilinç oluşturmuştur. Bu bilinç Kurtuluş Mücadelesi döneminde de gazeteler yoluyla kendini göstermiştir.

6.7.1. Açıksöz Gazetesi

Mondros Mütarekesi'nin ardından İstanbul'daki birçok Millî Mücadele karşıtı gazeteye rağmen Anadolu'da da bunun tam tersi bir tablo yaşanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın yanında duran bu Anadolu gazeteleri, Millî Mücadele'nin fikirsel alt yapısının Anadolu insanına anlatılmasında çok önemli bir görev üstlenmiştir. Vatan için ölüm kalım mücadelesinin başlatıldığı bu dönemde basının öneminin farkında olan Atatürk, gittiği yerlerde gazetecilerle görüşerek bu mücadeleye destek istedi.

Millî Mücadele'ye destek veren gazeteler; İzmir'de Sadai-Hak, Anadolu, Ankara'da Hâkimiyet-i Millîye, Ankara'da Yeni Gün, Balıkesir'de İzmir'e Doğru, Ses ve Doğrusöz, Adana'da Yeni Adana, Edirne'de Ahali, Kastamonu'da Açıksöz, Konya'da Babalık ve Nasihat, Trabzon'da İstikbal, Erzurum'da Albayrak ve Varlık, Amasya'da Emel, Artvin'de Yeşil Yuva, Hakikat ve Hadise, Trakya ve Yeni Edirne, Giresun'da Işık, Gedikkaya ve Yeni Giresun, Samsun'da Aksiseda ve Ahali,

Elazığ'da Servet-i Millîye, Maraş'ta Amal-i Millîye, Bolu'da Dertli ve Türkoğlu, şeklinde sıralayabiliriz (İnuğur, 2005: 354).

Kastamonu Vilayet Matbaası'nda basılan en önemli yayım organından biri şüphesiz ki Açıksöz gazetesidir. Kastamonulu gençler, Mondros Mütarekesi'nden sonra gelişen olaylardan son derece rahatsız olmuşlar; vatanın ve milletin kurtarılarak yeniden bağımsızlığa kavuşması için bir kurtarıcı aramışlardır. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasından kısa bir süre sonra bu genç kadro 15 Haziran 1919 tarihinden itibaren Açıksöz gazetesini çıkarmaya başlamıştır. İlk sayısından itibaren Mustafa Kemal yanlısı bir politika izleyen Açıksöz gazetesi, bu tutumunu sonraki yıllarda da cumhuriyetçi ve çağdaş bir çizgide devam ettirdi (Eski, 1995: 3).

Gazetenin kurucusu aynı yıl liseyi bitiren Hüsnü Açıksöz, Ahmet Hamdi ve Tahir Karaoğuz adındaki gençlerdir. Gazetecilik bilgisi olmayan, politikadan anlamayan, paraları dahi bulunmayan, sadece ülkenin içerisinde bulunduğu koşullar nedeniyle ulusa seslerini duyurabilmek için heyecan duyan bu gençler Lise Müdürü Behçet Nida ve Tarih Öğretmeni İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın yazı ve yardım vaatlerine güvenerek işe başlamışlardır. Gazetenin başyazarı Hüsnü Açıksöz ilk nüshada, "Kara Günler" başlıklı yazısında şunlara yer vermiştir:

> "Garbın parlak, güneşli semasında beliren siyah ve korkunç bulutlar, kasvetini yıldırımlardan alan ölüm kargaları şarka yönelip bizim semamızı da kararttığı, bizim yollarımızı da toz dumana kattığı zamanlar, müthiş ve hain bir fırtına bizim de yollarımızı dağıtmış, bizi de yokluk diyarına sürüklemiş ve her birimizi bir dağa, bir tepeye fırlatmıştı" (İnuğur, 2005: 350).

Kurtuluş Savaşı'nda işgal altına girmemesine rağmen büyük bir bilinçle Millî Mücadele'ye sahip çıkan Kastamonulu aydınlar, vatanın her köşesinin özgür kalması için işgal altındaki halkın sesi olmaya çalışmışlardır. Batı Karadeniz bölgesinin hemen hemen tamamına hitap eden gazete bölge halkının millî mücadeleyi anlamasının yanı sıra siyasi ve kültürel açıdan gelişmelerine önemli katkılar sunmuştur. Dönemin siyasi koşullarını anlatan haberlerin yanında şiir, makale ve çeşitli araştırma yazılarına yer veren gazete, kentte bulunan önemli simaların yazılarını sayfalarına taşımıştır.

İstanbul ile Anadolu'yu bağlayan en önemli limanlardan biri olan İnebolu Limanı, özellikle İstanbul ve Rusya'dan getirilen silahların İstiklal Yolu üzerinden cepheye ulaştırılmasında önemli lojistik merkez olmuştur. İstanbul'dan Anadolu'ya bu güzergâh üzerinden geçen birçok aydın da Ankara'ya giderken Kastamonu'da Açıksöz gazetesine mutlaka uğramışlardır. Millî Mücadele'sinin Kastamonu'daki karargâhı gibi görülen gazete, aydınların sık sık uğradığı bir yer hâline dönüşmüştür. Mehmet Akif Ersoy başta olmak üzere Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ahmet Emin Yalman, Yusuf Akçura ve İsmail Habib Sevük, Mustafa Necati, Mustafa Hakkı Uzunçarşı ve Ahmet Ağaoğlu gibi dönemin önemli fikir adamlarının yazıları gazetede yer almıştır. İstanbul'dan Anadolu'ya gazetelerin gelişinin yasaklanmasının ardından gazetenin tirajı bin 500'ü geçmiştir. Millî Mücadele'nin gazetelerinden Açıksöz gazetesi, ekonomik sıkıntılar nedeniyle 14 Aralık 1931'de kapanmıştır. Sebilürreşat Dergisi de İstanbul'un işgali sırasında Kastamonu Vilayet Matbaası'nda basılarak 25 Kasım 13 Aralık 1920 tarihleri arasında yayımlanmıştır. Bu arada Sebilürreşat'ın başyazarı Mehmet Akif de Açıksöz gazetesindeki yazılarının yanında Kastamonu'daki Nasrullah Cami'sinden halkta heyecan yaratan tarihi vaazlarda bulunmuştur (Eski, 1995: 5).

Açıksöz gazetesi, Kurtuluş Savaşı'nın Kastamonu'daki bayraktarlarından biri olmuştur. Gazete, bir yandan halka millî mücadele bilinci verirken bir yandan da dönemin önemli yazarlar ve fikir insanlarına sayfalarını açmıştır. İstanbul'dan Anadolu'ya uzanan yolda önemli bir kapı hâline gelen Kastamonu'da basın, bu dönemde birçok fikir adamını da ağırlamıştır.

6.7.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Kastamonu Basını

Açıksöz gazetesi başta olmak üzere, Kastamonu'daki gazeteler millî mücadelenin yanında olup halkın bu mücadeleyi sahiplenmesinde önemli rol üstlenmiştir. Bu gazeteler yoluyla Anadolu insanının haklı mücadelesi Anadolu'nun her köşesinde duyurulmuş ve bu mücadeleye sahip çıkılmıştır. Millî Mücadele ve arkasından gelen genç cumhuriyet döneminde Kastamonu basınının sayfalarını açtığı birçok isim, daha sonraki dönemlerde edebiyatımızda adından sıkça söz ettiren isimler olmuştur.

Millî Mücadele'nin önde gelen gazetelerinden biri olan Açıksöz gazetesinin yayımlandığı şehir olan Kastamonu'da, Cumhuriyet'in ilk yıllarında basın anlamında küçük de olsa kıpırdanmaların yaşandığı görülmektedir. Kentin ilk mizah gazetesi olan "Çalçene" Yusuf Niyazi tarafından 1927'de çıkarılmaya başlanıyor ama yayım hayatı kısa süren dergi, 1929 yılında okuyucularına veda etmiştir. Bu dönem Güzel İnebolu gazetesi (1925-1931), Tosya'da Dilek dergisi (1927-1936) kentin önemli gazetelerinden biri olan Doğrusöz gazetesi, 1937'de haftalık olarak başladığı yayım periyodunu bir süre sonra günlüğe çevirmiştir. Çok partili yaşama geçilmesinin ardından kentteki gazete sayısında önemli bir artış yaşanıyor. 1946 yılından itibaren Dikkat, Kastamonu, Karadayı, Mücadele ve Yenises gibi gazeteler yayım hayatına başlamışlardır. Basın alanında 1946 yılında başlayan hareketlilik 1950 yılında çok partili hayata geçilmesiyle birlikte daha da artarak devam etmiştir. Özellikle ilçelerde çok sayıda gazete çıkması bu sürecin il geneline ne kadar yoğun bir şekilde yayıldığını göstermektedir. Bu dönem; Çatalzeytin, Devrez, Araç, Azdavay, Büyük, Ülkü, Güzel Abana, Günegöre, Halk, İnebolu Hizmet, Meşale, Millet, Hür Anadolu, Gökırmak, Karadeniz, Taşköprü, Tosya Postası, Yeşil Cide, Terazi, Yeni Tosya, Yeşil Daday gibi çeşitli periyotlarda süreli yayımlar çıkmıştır (Demircioğlu, 1989: 157).

Ulaşım olanaklarının artması, özellikle İstanbul basını diye tabir edilen yaygın basının taşradaki birçok şehre ulaşımının önünü açmıştır. 1950'lerin sonuna gelindiğinde bazı gazeteler günlük yayımlarını Anadolu'daki birçok kente ulaştırmaya başlamıştır. Bu dönem radyonun yaptığı atılımı da göz ardı etmemek lazım. Anadolu'daki şehirlerde yavaş yavaş dinlenmeye başlanan radyo hem yaygın hem de taşra basınının satışlarını olumsuz etkilemiştir. Yaygın basın ve radyonun geçirdiği bu süreç, yerel basının üzerinde olumsuz bir etki oluşturmuş ve okuyucu sayısında düşüşe neden olmuştur. İşte bu yüzden Kastamonu'da 1950'lerde çıkan birçok gazetenin yayım hayatı kısa sürmüştür.

Türkiye'nin birçok şehrinde olduğu gibi Kastamonu'daki yerel basında da yaşanan iniş çıkışlara rağmen Millî Mücadele döneminde gösterdiği özverili ve yeri doldurulamaz mücadelesiyle Türkiye'de yerel basın denildiğinde ilk akla gelen şehirlerden biri olmaya devam etmektedir. Zaman zaman sayıda değişiklik olmasına

rağmen Kastamonu'da günlük olarak yayım hayatını sürdüren Nasrullah, Açıksöz, Kastamonu, Doğrusöz, Kastamonu Sözcü ve Gündem 37 gazeteleri bulunmaktadır.

6.7.3. Dünden Bugüne Kastamonu Basını

Çankırı'ya göre daha köklü bir basın kültürüne sahip olan Kastamonu'nun, bu kültürle Türkiye'deki birçok ilden çok daha önce tanıştığı görülmektedir. Türkiye'de ilk vilayet matbaalarının kurulduğu illerden biri olan kent, atılan bu büyük adımın meyvelerini kısa sürede toplamaya başlamıştır. Vilayet matbaasının kurulmasıyla düşün dünyasındaki bu önemli dönüşüm, kısa bir süre sonra şehrin gazeteyle tanışmasına vesile olmuştur.

İkinci Meşrutiyet'in ardından yaşanan özgürlük ortamı kentte gazete sayısının artmasına neden olmuştur ancak Kastamonu basınını bugün bildiğimiz anlamda Türkiye'nin yakından tanımasına sebep olan süreç Millî Mücadele döneminde başlamıştır. İstanbul'dan gelen cephane ve aydınların Anadolu'ya geçişini sağlayan en önemli yer İnebolu Limanı'dır. İnebolu'dan yerel kayıkçılar tarafından karaya ulaştırılan cephaneler, bugün "İstiklal Yolu" diye bildiğimiz güzergâh üzerinden kağnılarla Çankırı'ya oradan da cepheye ulaştırılıyordu. Bu yol Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması için hayati öneme sahipti. Öyle ki Atatürk'ün "Gözüm Sakarya'da, Dumlupınar'da, Kulağım İnebolu'da" sözlerini söylemesine sebep olmuştur (inebolu.gov.tr).

Lojistik açıdan bu kadar önemli bir kentin basınına da önemli görevler düşüyordu. Kurtuluş Savaşı'nı başlatan Atatürk ve silah arkadaşları İstanbul hükümeti tarafından hain ilan edilmiş, tutuklanmaları yönünde karar alınmıştı. Böyle bir ortamda İstanbul hükümetine karşı Kurtuluş Savaşı'nın haklılığını Anadolu insanına duyuracak gazetelerin olması gerekiyordu. İşte Kastamonu basınının amiral gemisi Açıksöz gazetesi böyle bir ortamda yayım hayatına başladı. İnebolu Limanı'ndan Anadolu'ya geçen birçok yazar ve edebiyat adamına kapısını açan gazete, bu dönem adeta Kastamonu karargâhı görevini üstlendi. Anadolu insanı, kadını, çocuğu yaşlısı demeden bu mücadeleye el verdi. Bu sürece basının çok büyük katkısı olmuştur. 1872 yılından itibaren günümüze gelene kadar Kastamonu vilayet merkezi ve ilçelerde iki

yüzden fazla süreli yayın, yani gazete ve dergi yayın yapmış; bu yayınlarda 2 bin dolayında kişi yazı kaleme almıştır (Eski, 2012: 151).

Yerel basın kavramı üzerinde dururken yerel sorun ve konuları ele alan, bulunduğu bölgenin günlük hayatını ön plana çıkararak bir kamuoyu oluşmasına katkı sağladığından bahsetmiştik. Köklü bir geçmişe ve kültüre sahip olan Kastamonu basını, bugün de özellikle yerel haberlere ağırlık vererek ekonomiden turizme, spordan sosyal hayata kadar insanların memleketinden haberdar olmasını sağlıyor. Bugün, Kastamonu merkez ve ilçelerinde yerel basın zor şartlarda yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. İl merkezindeki basının yanı sıra özellikle ilçelerde gazetelerin, matbaa işlerini de büyük oranda yaparak hayatlarını sürdürmeye çalıştıkları gözlenmektedir. İnsanların gazete almak yerine sosyal medya ya da internet gazeteleri üzerinden habere ulaşma arzuları, gazete satışlarını büyük oranda etkilemiştir. İlçelerdeki gazeteler de bu açığı matbaa işlerine ağırlık vererek kapatmaya çalışmaktadır.

7. RESMÎ İLANLARIN DAĞITIM YÖNTEMİNİN GAZETELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Türkiye'de resmî ilan geleneğinin tarihsel arka planına daha önceki bölümlerde yer vermiştik. BİK tarafından Türkiye'de elli iki ilde şube ve temsilcilikler aracılığıyla resmî ilan dağıtımı gerçekleştirilmektedir. Bulunduğu ildeki ilan gelirlerinin yüzde on beşini alan Basın İlan Kurumu, gelirlerin masraflarını karşıladığı yerde şube kurarken karşılamadığı yerlerde büyük oranda bu görevi valiliklere bırakmaktadır. Normal şartlarda BİK tarafından yapılan denetimler, bu illerde Valilik Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü aracılığıyla yapılmaktadır (BİK resmî başvuru. 06.08. 2020).

Özellikle ilan gelirlerinin valilikler aracılığıyla dağıtıldığı bir sistemde paradoksal bir durum karşımıza çıkmaktadır. Asli görevlerinden biri bulunduğu bölgede devlet kurumlarını kamu adına denetlemek olan yerel basın, bir yandan da resmî ilan gibi yaşamsal bir geliri valilikler aracılığıyla alarak karmaşık bir ekonomik süreçle karşı karşıya kalmaktadır. Kamu adına valilik ve bağlı kurumları denetleyen basın, bir yandan da valilik tarafından denetlenmektedir.

Basının valiliği, valiliğin de basını denetlemesi gazetelerin asli görevini yaparken resmî ilan gibi yaşamsal bir gelirle sınanabilme ihtimalini de doğurmaktadır. Bu süreç bazen basının asli görevini yerine getirmesinin önünde bir engel olarak değerlendirilebilir. Bu paradoksal durum somut bir uyarı olmamasına rağmen gazeteci üzerinde psikolojik baskıya neden olup basın özgürlüğü üzerinde kimi zaman engel kimi zaman da özdenetim olarak karşımıza çıkmasına neden olabilmektedir.

Devletin BİK gibi bir kurum aracılığıyla basın kuruluşlarına finansman sağlaması tarihsel olarak tartışmalı bir konudur. BİK'in varlığı bile tartışmalı bir konuyken devletin basının finansmanını, yapısı itibariyle yerelde daha fazla taraf olan valilikler aracılığıyla yapması, tartışmanın daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Valilik ve basının karşılıklı olarak birbirini denetleme sürecinin basın özgürlüğü üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı bu araştırmanın ana konusudur. Bu amaçla Basın İlan Kurumunun temsilciliği bulunan Kastamonu ile ilan dağıtımının valilik aracılığıyla gerçekleştirildiği Çankırı merkezde şu anda faaliyette bulunan gazetelerin

imtiyaz sahipleri, yazı işleri müdürleri ve birer muhabiriyle yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır. Çankırı'da faaliyette bulunan beş gazeteden sekiz kişiyle görüşme yapılırken Kastamonu'da faaliyette bulunan altı gazeteden sekiz kişiyle görüşme yapılmıştır.

Tartışmalı bir konu olan resmî ilanlar ve BİK'in basın üzerine etkisiyle ilgili bugüne kadar farklı dönemlerde farklı araştırmalar yapılmıştır. İlan gelirlerinin valilikler aracılığıyla dağıtılmasının gazeteler ve gazeteciler üzerine etkisine dair bir çalışma yapılmamıştır. Valilikler tarafından ilan gelirleri üzerinden basın özgürlüğünü zedeleyebilecek noktaya varan müdahaleler aslında demokrasiye yapılan müdahalelerdir. Kastamonu ve Çankırı basınında BİK ya da valiliğin ilan sürecini yönetirken gazeteler üzerinde bir etki oluşturup oluşturmadığını ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışma, bu manada ilk olacaktır.

7.1. Çankırı'daki Gazetecilerle Görüşmeler

Çankırı'da yayım hayatını sürdüren Doğruyol, Bizim Çankırı, Karatekin, Çankırı'da Yeni Gün ve Anadolu'da Tercüman gazeteleri bulunmaktadır. Kimisi altmış beş yıldır sektörün içerisinde hizmet veren kimisi de daha birkaç yıldır basın sektöründe bulunan bu gazetelerin imtiyaz sahipleri, yazı işleri müdürleri ve muhabirleri ile yüz yüze görüşülmüştür. Bu bölümde gazetecilerle yapılan görüşmelere yer verilecektir.

Çankırı'da BİK'in şubesinin bulunmaması nedeniyle kentteki gazetecilerin valilik yoluyla ve BİK yoluyla ilan dağıtım süreci arasında bir kıyaslama yapmaları mümkün görünmemektedir. Önceki bölümlerde de zaman zaman bahsettiğimiz gibi kentteki basın mensuplarının hepsi birebir sansüre maruz kalmasalar da bir iradenin başlarında olduğunun bilinciyle hareket etmektedir.

Kentte 1956 yılında yayım hayatına giren, babasına ait Doğruyol Gazetesi'nde altı yaşında çırak olarak gazeteciliğe başlayan İrfan Hoşafçıoğlu, makine mühendisliği eğitimi almış olmasına rağmen küçük yaşta başladığı ve bugüne kadar hiç ara vermeden çalıştığı gazetenin bir süredir imtiyaz sahipliği görevini yürütüyor. Şu ana kadar sansür konusunda acı bir tecrübe yaşamadıklarını ifade eden Hoşafçıoğlu, yaşadığı deneyimler hakkında şunları paylaşmaktadır:

> "Valilikler bu konuda yetkili olduğu için daha dikkatli davranıyoruz. Otokontrol yapmak zorunda kalıyoruz. Bu biz kamuyu hiç eleştirmiyoruz, yazmıyoruz demek değil ama acaba sorusu kafamızda olmuyor dersek yalan söylemiş olurum. Basın İlan Kurumunun daha özgür bir ortam oluşturacağı muhakkak ama sonuçta ne olursa olsun her halükârda vali, validir."[6]

Çankırı basınında Hoşafçı ile benzer görüşte olan çok sayıda gazeteci bulunmaktadır. Aynı gazetede sayfa editörlüğü yapan otuz bir yıllık gazeteci Mehmet Ateş ise muhabir ve diğer kadrolardaki personelin gazetelerin asıl gelirinin ilan olduğunun bilincinde olduğunu, bunun da farkında olmadan bir otokontrol sürecine dönüştüğünü belirtmektedir.

Resmî ilan gelirinin bir gazete için ne kadar önemli olduğunun farkında olan Ateş ve diğer gazetecilerin en önemli tespitlerinden biri ise gazetelere yapılan denetimlerin BİK ya da valilikler yerine bağımsız kurumlar tarafından gerçekleştirilmesi gerekliliğidir. Bu sürecin gazeteler ve gazeteciler üzerinde psikolojik baskının da yok olmasına katkı sunacağını kaydeden Ateş, şu öneride bulunmaktadır:

> "Valilik belki bir taraf ama BİK'in durumu da pek farklı değil. BİK hem pay alıyor hem de idarenin bir parçası. Her vali farklı olabiliyor ama bu farklılıkların her biri gazeteci üzerinde yeni bir farkındalık oluşturabiliyor. Denetleme art niyetli bir vali için fırsattır ama bugüne kadar denk gelmedik. Sonuç olarak idarenin elinde böyle bir gücün bulunması yerine bu görevi bağımsız bir kurumun yapması gereklidir." [7]

Resmî ilan geliri özellikle yerel gazeteler açısından çok önemli, çünkü Çankırı'daki gazetelerin gelirlerinin yaklaşık %75- %80'lik kısmını ilan gelirleri oluşturmaktadır. Gazeteler açısından hayati öneme sahip resmî ilanlar, aynı zamanda kamu ihalelerinin daha fazla insana duyurularak objektif şekilde yapılmasına katkı sunmaktadır. Resmî ilanların gazeteler aracılığıyla ilan edilmesi, aslında ihale sürecinde yaşanabilecek art niyetli tutumların da önüne geçilmesi açısından önem arz etmektedir.

Çankırı'daki gazetelerin abone satış ve reklam gelirlerinin çok düşük seviyede olduğunu aktaran İrfan Hoşafçıoğlu, gazetede ilanların yayımlanmasıyla aslında

[6] İrfan Hoşafçıoğlu ile yapılan görüşme.
[7] Mehmet Ateş ile yapılan görüşme.

kamunun ihalelerde yaşanabilecek yolsuzlukların önüne geçtiğini kaydetmektedir. Resmî ilanları gazetelerde yayımlatarak kamunun gereksiz bir harcama kalemi oluşturduğu yönündeki görüşlerin aksine, bu sayede kamunun para kaybetmediğini hatta para kazandığını savunan Hoşafçıoğlu, süreci şöyle özetlemektedir:

> "Son dönemde gelirler iyice azaldı. Bizim bir taraftan da matbaamız var. Eskiden matbaanın kazancı gazeteyi taşırdı, şimdi gazete yani resmî ilan gelirleri diğerlerini taşıyor. Gazetelerin ilan yayımlama sürecini gereksiz görenler oluyor. Bunu çoğu zaman hissediyoruz ama kaçırdıkları bir nokta var. İhale ilanları piyasada rekabet ortamı doğuruyor. Resmî ilanlar gazeteden yayımlanmamış olsa el altından birileri ihaleleri alarak zengin edilebilir. Bu ihale ilanları olmasa el altından kişiye teslim satışlar olur. Süreç aslında ihalelerdeki usulsüzlerin önüne geçip rekabet ortamı oluşturuyor. Biz ilanlar karşılığında bize ödenen paraları bedavadan almıyoruz. Bunu bir hizmet karşılığında alıyoruz. Günlük çıkan bir gazeteyiz, belli sayıda personel çalıştırmamız gerekiyor. Gazetelerin bir sorumluluğu var, bu görevleri yerine getirmek zorunda. Bir kamu hizmeti yapıyorsun. İnsanların sorunlarını, problemlerini anlatıyorsun, bir yandan da kamunun reklamını yapıyorsun. Bu ilanlar sayesinde kamu para kaybetmiyor, aslında büyük kârlar ediyor." [8]

Basın İlan Kurumunun kuruluş aşamalarında tartışmalardan daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Bu dönemde yapılan tartışmalardan biri de resmî ilan gelirlerinin naylon gazetelerin artmasına neden olmasıydı. Çankırı'da aktif olarak mesleğin içerisindeki en eski gazeteci Hoşafçıoğlu, Çankırı'daki gazetelerin köklü geçmişe sahip olduklarını belirtirken bazı illerde resmî ilan gelirleri nedeniyle bir kişinin üç gazetenin imtiyaz sahibi olduğuna dikkati çekmektedir.

Resmî ilan süreci hem gazete sahibini reklam ve abone bulma hem de muhabiri tembelliğe ittiği yönündeki eleştirileri değerlendiren Hoşafçıoğlu, bir yandan da öz eleştiri yaparak bu tartışmalara katkı sunmaktadır:

> "Ben Makine mühendisliği eğitimi alan biri olarak babamı kıramadığım ve mesleği sevdiğim için işimi yapmak yerine gazetecilik yapan biriyim. Bu gazeteyle aslında onun hayalini yaşatıyoruz, o nedenle daha dikkatli bir yayım politikası izlememiz lazım. Süreç tabii bizi farklı noktalara sürüklüyor. Resmî ilan artık olmazsa olmazımız haline geldi. 2000'li yıllardan itibaren gazeteler için çok daha önemli bir hâl aldı. Resmî ilansız da olmuyor, resmî ilanlı da olmuyor ama resmî ilan gazeteciyi tembelleştiriyor. Resmî ilan geliyor diye gazeteler araştıran, gelir getirecek hem de okuyucu artıracak zenginlikte haberler yapmaktan geri duruyor. Abone ve haber zenginliği birbirini tetikleyen şeyler. Ama resmî ilan olduğunda nasılsa gelirimiz yetiyor ne olacak deyip geçiştirilebiliyor. Tabii bu sürece ilişkin şunu da söylemeden geçemeyeceğim. Resmî ilan olmasa birçok gazete yayım hayatını sonlandırır."[9]

[8] İrfan Hoşafçıoğlu ile yapılan görüşme.

[9] İrfan Hoşafçıoğlu ile yapılan görüşme.

Bir basın kuruluşunun özgürlüğünün önündeki en büyük engellerden biri, ekonomik bağımsızlığını elde edememiş olmasıdır. Abone sayısının yetersizliği ve kendi kendine yetmesi için gerekli olan reklam gelirine sahip olamayan bir gazete, farklı şekillerde ihtiyacı olan finansmanı sağlamanın yollarına gidebilmektedir. Hoşafçıoğlu'nun "Resmî ilan geliri aslında gazetecinin etik olmayan yollara sapmasının önüne geçiyor. Her meslekte kötü niyetli insanlar çıkabilir. Resmî ilan olmasa abone ve reklam gelirinin az olduğu yerlerde gazeteler, parayla haber yapmak gibi istenmeyecek yollara sapabilir. Resmî ilan aslında bunun da önünü kapatıyor." cümleleriyle özetlediği gibi BİK, ilan finansmanıyla gazetelerin bu gibi etik olmayan yollara sapmasının önünde bir engel olarak görülmektedir. Ama başka bir açıdan bakıldığında, ilan gelirleri ile tembelleşen gazeteci, kendi ayakları üzerinde durmayı unuttuğu için BİK ya da valilik gibi ilan dağıtımını üstlenen kurum ya da kuruluşlara daha çok bağımlı hale gelmektedir.

Bulunduğu bölgede halkın sorunlarını idareye iletmenin yanı sıra idarenin yanlışlarını da ortaya çıkartarak bir nevi denetim görevi gören yerel basın, aslında kentin dördüncü gücü olma görevini de yerine getirmektedir. Denetim görevini yaparken bir yandan aynı kurum tarafından denetlenme gibi bir süreçle karşı karşıya kalması gazeteciler tarafından da eleştirilmektedir. İdareyi denetlerken aynı idare tarafından denetlenmenin bir "çelişki" oluşturduğunu vurgulayan Karatekin gazetesinin imtiyaz sahibi ve yirmi yedi yıllık gazeteci Kazım Kayıkçı, babasının yaşadığı bir sorunu şu cümlelerle anlatmaktadır:

> **"**Benim gazetenin başında olduğum dönemde valilikler tarafından bir yaptırımla karşı karşıya kalmadık. Açıktan ya da ima yoluyla 'Neden böyle bir haber yaptınız?' diye soran da olmadı. Ama şunu biliyorum:1980'lerde babamın gazetenin başında olduğu yıllarda dönemin Vali'si gazete patronlarını toplayarak 'İlan gelirlerini biz organize ediyoruz. Sizleri ben denetliyorum. Haberleri bizi eleştirecek şekilde değil, benim tarif edeceğim şekilde yapacaksınız.' diye uyardığını biliyorum. Vali'nin elindeki bu güç aslında ona bu uyarıyı yapma yetkisi veriyor. İşte bu tür yaşanmışlıklar da bazen gazetecileri bazen de valileri etkileyebiliyor. İlan dağıtım sürecinin valilikler aracılığıyla yapılmasının fiilen bir şey yaşamasak dahi psikolojik olarak etkileri oluyor ama ben elemanlarıma bugüne kadar bir uyarıda bulunmadım. Sonuçta burası ticari bir kuruluş ve gazete gelirleri önemli katkı sağlıyor. İşte bu yüzden, ister istemez bu ekonomik süreç psikolojik de olsa bir baskı oluşturuyor. O nedenle denetimlerin valilik ya da BİK tarafından değil, özerk bir yapı tarafından gerçekleştirilmesi gerekiyor." [10]

[10] Kazım Kayıkçı ile yapılan görüşme.

Gazeteyi ya da iletişim araçlarını özgür ve bağımsız yapacak şey aslında ekonomik olarak kendi kendine yetecek duruma gelmeleridir. Son dönemde dijitalleşmenin de etkisiyle abone sayısında büyük kayıplar yaşayan gazeteler resmî ilanlara daha da bağımlı hâle gelmektedir. Abone sayısındaki düşünün gazeteleri geriye götürdüğünü anlatan Kayıkçı, bu durumu şöyle özetlemektedir:

> "Okuyucunun gazeteye sahip çıkması lazım. Benim 10 bin abonem olsa, resmî ilan geliri bizim için ikinci plana düşer. Şu anda da özgür bir şekilde yazıyoruz ama belirttiğim sayıda bir abone oranı kafamızdaki psikolojik baskıyı da ortadan kaldırır. Özgür haber için en önemli kriter ekonomik özgürlüktür." [11]

İdarenin elinde denetleme gibi çok önemli bir gücün bulunması, bunu hiçbir zaman kullanmayacağı anlamına gelmeyeceği gibi sık sık kullanacağı anlamına da gelmemektedir. Burada asıl sorun, böyle bir güç ve yetkiyi 'demokrasinin kılıcı gibi' gazetelerin ve gazetecilerin her zaman üzerinde hissetmesidir. Dedesine ait Bizim Çankırı gazetesinde 2010 yılında muhabir olarak çalışmaya başlayan Ali Kör, dedesinin hayatını kaybetmesinin ardından 2015 yılında gazetenin imtiyaz sahibi oldu. Valiliğin elinde bulunan bu yetkinin aslında ne kadar önemli olduğunun en somut kanıtlarından birinden bahseden Kör, dedesinin gazetenin başında olduğu bir dönemde başlarından geçen bir olayla ilgili şu bilgileri vermektedir:

> **"**Çankırı'ya bir kurum binası yapılacaktı. Vali, kurum binasının yapılacağı yerle ilgili bir bölgeyi düşünüyordu. İldeki sivil toplum kuruluşları da bu kurum binasının yerinin Ankara yolu üzerinde olması gerektiğini, şehrin gelişmesine katkı sağlayacağını düşünüyordu. Sivil toplum kuruluşları bir araya geldi, sık sık bunu dillendirdi. Dedem de bunu destekleyen yazılar yazıyordu. Dedemin o dönem yer konusundaki eleştirilerinden rahatsız olan Vali, basın ve halkla ilişkiler müdürü aracılığıyla gazetemizin defterlerini istedi. Normalde gazeteleri basın ve halkla ilişkiler müdürü belli dönemlerde toplu hâlde denetler. Bu olayın yaşandığı süreçte herhangi bir denetim yoktu. Zaten sonra öğrendik ki sadece bizim defterleri istemiş Vali Bey. Defterleri gönderdikten sonra dedem, durumun son dönemdeki haberlerle ilgili olduğunu anlayarak 'Bugün son sayımız' diye bir manşetle haber hazırladı. Vali, ilan gelirlerimizi düşürme ya da herhangi bir baskı uygularsa bu yazıyı koyup gazetemizin son sayısını çıkartacaktık. Bir süre sonra Vali evraklarımızda bir usulsüzlük bulamadı ve gönderdi. Ama bize özel böyle bir denetimin yapılmış olmasının amacının ne olduğunu çok iyi anlamıştık. İnsanlar iyi olabilir, eleştiriyi de kaldırabilir ama belli bir yere kadar eleştirebiliyorsun, çünkü sana karşı kullanabileceği enstrümanları var. Bu da ister istemez kafalarda soru işareti oluşturuyor. O nedenle bağımsız bir yapının denetimleri yapması daha doğru olur." [12]

[11] Kazım Kayıkçı ile yapılan görüşme.
[12] Ali Kör ile yapılan görüşme.

Bizim Çankırı gazetesinin başından geçen olay aslında bu tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Bir kurum, her ne sebeple olursa olsun bir gazeteye ekonomik olarak bir katkı sunuyorsa bir gün gelip bu katkının hesabını sorma yetkisini kendinde bulabiliyor. Halkın taleplerini, sorunlarını yansıtacak bir gazete, halkın arkasında durduğu bir gazete olmalıdır. Kör, "Vatandaşın gazetesine, gazetecisine sahip çıkması lazım. Ekonomik özgürlüğünü sağlaması lazım. STK'ler de vatandaş da çoğu zaman gazetelerin arkasında durmuyor. İnsanlar gazeteye sahip çıkmazsa gazetelerde insanlara sahip çıkamaz, o nedenle güçlü bir abone sayısı çok önemli." süreci bu cümlelerle anlatmaktadır. [13]

Küçük şehirlerde gazetecilerin çoğu hem bir gazetede çalışır hem de aynı zamanda ajansların o ildeki temsilciliğini yapmaktadır. Tezin konusu olan hem Kastamonu hem de Çankırı'da aynı anda birkaç yerin muhabirliğini yapan çok sayıda gazeteci olduğu bilinmektedir. Çankırı'da altı yıldır gazetecilik yapan Ramazan Sarıcı, bu psikolojik baskının gazetecinin iki işini de etkilediğini belirterek şunları söylemektedir:

> "Bizim Çankırı gazetesinde çalışıyorum. Zaman zaman köşe yazıları da yazıyoruz. Yazarken, çizerken birkaç kere düşündüğümüz zamanlar oluyor. Yazarsak bize olumsuz bir dönüş olur mu, gazetemize zarar verir mi diye. Bu psikolojik baskı mesleği bence köreltiyor. İnsanlar istediği gibi yazamıyor, vatandaş doğruyu öğrenemiyor. Bir gün Çankırı'ya bir Bakan Yardımcısı geldi ama hiçbir gazetecinin haberi olmadı. Bakan Yardımcısının geldiğini valiliğin fotoğraflarından öğrendik. Ben de haberime 'Bakan Yardımcısı gelmiş' diye başlık atmıştım. Bir gün sonra basın müdürü tarafından resmî yazıyla adeta uyarıldık. Çok basit konularda bile resmî yazıyla dönüş yapıyorlar."[14]

Yetkinin yetkiyi kullanan üzerinde bir değişim oluşturacağı muhakkaktır. Gazetelerin imtiyaz sahipleri ve muhabirleri de aslında en çok bundan rahatsız olmaktadır. Gazetelerin karşısındaki bir yapıda böyle bir gücün varlığı, onların alanlarını daralmaktadır. Bu yetki ve gücü kullanma ne kadar kişinin yapısına bağlı olsa da karşı taraf bunu hiçbir zaman bilemeyeceği için ona göre, zaman zaman gardını almaktadır. Bu psikolojik baskı sonucu yapılan gazeteciliğin zaman zaman vatandaşlar tarafından da fark edilip eleştirildiğini kaydeden Sarıcı, "Bu yetki ve güç kullanma kişinin yapısına bağlı. Bu gücü kullanmasa bile karşımızda bu yetkilere sahip birinin olması bizi etkiliyor. Zaman zaman vatandaş da gazeteciliğin hakkını vermiyorsunuz diye

[13] Ali Kör ile yapılan görüşme.
[14] Ramazan Sarıcı ile yapılan görüşme.

eleştiriyor. Bu yüzden karşılıklı denetim yanlış bir şey. Baskı hep üzerimizde hissediliyor.” ifadelerine yer verdi. [15]

Yerelde çalışan birçok gazeteci, ekmek teknesi olarak tanımladıkları gazetelerinin olmazsa olmazının resmî ilanlar olduğunun farkındadır. Gazeteciler, herhangi bir sebepten resmî ilanlarının kesilmesi durumunda gazetelerinin kapanmaya gidebilecek kadar ciddi bir problemle karşı karşıya kalacağının farkındadır. Karatekin gazetesinde yaklaşık yirmi yıldır muhabirlik yapan Çalışan Gazeteciler Derneği Başkanı Murat Demir, “Resmî ilanlar, yerel basının can damarıdır.” vurgusunu yaparak resmî ilanların kendileri için ne anlama geldiğini şu cümlelerle anlatmaktadır:

> “Anadolu’da ki yerel basının büyük bir kısmı resmî ilanlar ile hayatını sürdürmeye çalışıyor. Özellikle okuma alışkanlığının fazla olmadığı ve özel reklamların çok kısıtlı olduğu birçok yerde yerel basın sadece resmî ilan sayesinde ayakta durabiliyor. Bütün kaynağın resmî ilanla karşılanması da bazı sıkıntılarında yaşanmasına neden oluyor. Özellikle birçok ilde resmî ilanın valilik kanalıyla dağıtılması nedeniyle yerel basında yayımlarını temkinli bir şekilde sürdürüyor. Çünkü yaşanabilecek herhangi bir sorunda resmî ilan yayımlama hakkını kaybedecek olan yerel gazete, gelirinin büyük bir kısmını hatta tamamına yakınını da kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalabiliyor. Bu nedenle yayımlarında özellikle kamu ile ilgili konularda bu yaşanabilecek durumu hep akıllarında tutuyorlar.”[16]

Basın üzerindeki baskı sadece yukarıda saydığımız kurumlar aracılığıyla olmamaktadır. Zaman zaman hoşlarına gitmeyen başlıklar ya da haberler nedeniyle sivil toplum kuruluşları, siyasi partiler ve hatta sadece vatandaş bile bu yolu tercih edebilmektedir. Kimisi reklamı keserek, kimisi gazete aboneliğini iptal ederek bu sürece katkı sunmaktadır. Abonelik usulü ile çalışan gazetelerin sık sık bu durumlarla karşı karşıya kaldığını vurgulayan Demir, “Abone usulü ile çalışan gazetede çoğu zaman yaptığı haberlerden dolayı aboneliklerin iptal edilmesine şahit olan yerel basın, resmî ilanının kesilmemesi için kamu ile ilgili haberlerde bin kere düşünmek zorunda kalıyor.” bilgilerini vermektedir.

Bugüne kadar pek dikkat çekilmeyen konulardan biri ise gazetelerin yayımlanmaya başlamasının ardından hangi aşamalardan geçerek resmî ilan yayımlayabilir duruma geldikleridir. Gazeteler yayım hayatına başladıktan sonra belli bir kadro ve sayfa

[15] Ramazan Sarıcı ile yapılan görüşme
[16] Murat Demir ile yapılan görüşme

sayısını oluşturarak ilindeki BİK şubesine, şube yoksa Valilik Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğüne başvuruda bulunmaktadır. Gazete, başvurusu alındıktan sonra ilinin genel durumuna bakarak yirmi dört ay yayım hayatını sürdürmesi gerekiyor. Bu süreçte valilik ya da BİK tarafından denetlenmektedir. Bekleme süresi dolduktan sonra gazetenin ilan yayımlamasına ya da yayımlanmamasına karar verilmektedir.

Kentteki en yeni gazetelerden birinin imtiyaz sahibi olan Ömer Karaman, 2007 yılında Çankırı'da Yeni Gün gazetesini çıkarmaya başladı. O dönem gazetelerin resmî ilan almak için on sekiz ay bekleme süreleri olduğunun altını çizen Karaman, sürece dair şu bilgileri vermektedir:

> "Bu süreç bir anlamda iyi, bir anlamda da kötü. İyiliği şu, bu mesleğe sadece para ya da kişisel hırsları için girmeye çalışanların aslında önündeki önemli bir engel. Kötülüğü ise özellikle bekleme sürecinin oldukça meşakkatli geçmesi. Çünkü yeni bir söz, yeni bir soluk olarak gazete çıkarmaya başlıyorsunuz. Diğerlerinden bir farkınız olması lazım ki insanlar sizin gazetenizi okusun. Bir yandan da 18 ay sonra ilan alıp almayacağınıza dair tüm yetki valilikte. Valilik sizi belli dönemlerde denetliyor ve bunun sonunda bir karar veriyor. Biliyoruz ki yerel basın, yerel yönetimleri denetleme noktasında vatandaşa karşı sorumlu. Siz de yeni bir gazetesiniz ve sizden daha çok şey bekleyen bir okuyucu kitleniz var. Valilik veya idare tarafından zaman zaman gazetemizdeki haberlere yönelik eleştiriler olmadı desem yalan söylemiş olurum. Özellikle bekleme sürecinde, bu baskıyı hep hissettik. İlan almaya başlamış olsak bir seviyeyi atlamış olacağız ama daha ilan almıyoruz ve alıp almayacağımıza dair yetki, bizim denetlememiz gereken kuruma ait. Vatandaş bizden onları denetlememizi beklerken onlar da bizim ilan alıp almayacağımıza karar veriyor. Bu süreç çok karmaşık ve aslında zor geçen bir süreç. Uzun bir bekleyişin ardından bu süreci sorunsuz atlattık."[17]

Gazeteci, yaşadığı şehrin hem aynası hem de aydınıdır. Bir yandan şehrin varoşlarında gezerken bir yandan da bu şehrin en üst kademesindeki bürokrat ve iş adamları ile bir araya gelmektedir. Bu özelliği nedeniyle şehrin damarlarında dolaşan her türlü bilgiye hâkim olan gazeteci, bir yandan kentin kültürel birikimine hâkimdir. Çankırı'da gençlik yıllarında gazetecilik yaptıktan sonra mesleği bırakıp öğretmenliğe yönelen Sadık Softa, emekli olduktan sonra hiç unutamadım dediği gazeteciliğe yeniden döndü. Çankırı'daki en yeni gazete olan, Anadolu'da Tercüman gazetesinin genel yayım yönetmeni olan Softa, mesleğini aslında bir vali yüzünden bırakmak zorunda olduğunu anlatmaktadır.

[17] Ömer Karaman ile yapılan görüşme.

Kendisiyle birlikte çok sayıda gencin meslekten uzaklaşmasına sebep olan bu olayın aslında resmî ilan gücüne dayanan bir süreç olduğunu vurgulayan Softa, başından geçen olayı şu ifadelerle anlatmaktadır:

> "İlk şiirimi 1978'de yazarak gazeteciliğe başladım. Biz, o dönem bir grup genç olarak araştırmacı gazeteciliğe yöneldik. Lisede okuyan 12 genç, ciddi bir şekilde gazeteciliğe başladık. Bu genç grup para almıyordu ama şehirde ciddi bir şekilde gazetecilik yapıyordu. 1980'lerdeydik ve bu aktif gazetecilik kentte kendini hissettirmeye başlamıştı. Yeri geliyor eleştiriyor, yeri geliyor yanlışları yazıyor, yeri geliyor yorumlar yaparak neler yapılması gerektiği konusunda fikir beyanında bulunuyorduk. Bu işi çok seven, para almayan, gönüllülük usulüne göre çalışan gençlerdi bunlar. Dönemin Vali'si, gençlerin çalıştığı gazete sahipleriyle bir araya gelerek bu gençlerin dağılmasına neden oldu. Onlardan önce böyle bir gazetecilik ciddi anlamda yapılmamıştı. Bu dönem o ekip ciddi, güzel işler çıkarmıştı. Bu gazeteciliği istemeyen dönemin Vali'si o grubu dağıttı. Dönemin gazetecilik anlayışı belki de önü kesilmese şehrin kaderini değiştirecekti. Bu gazetecilik aslında Çankırı'nın basın hayatına çok büyük katkılar sağlamıştır. Bu gençler dağılmasa Çankırı'nın gelişmesine çok büyük katkı sunacaktı. Valinin bir müdahalesi aslında şehrin kaderiyle oynadı. Bundan sonra ben öğretmen okuluna kayıt yaptırdım ve gittim. Daha sonra öğretmenlik yapmaya başladım ama meslekten uzaklaşmadım. Emekli olduktan sonra tekrar başladım."[18]

Çankırı'daki basın mensupları ile yapılan görüşmelerde, gazetecilerin birçoğu samimi açıklamalarda bulunarak başından geçenleri detaylı bir şekilde anlatmışlardır. Yapılan görüşmelerde en fazla dikkati çeken konu, hemen hemen tüm gazetecilerin valiliklerle bir şekilde bir sorun yaşamış olmasıydı.

7.2. Kastamonu'daki Gazetecilerle Yapılan Görüşmeler

Türkiye'ye matbaanın 1729 yılında girmiş olmasına rağmen Anadolu'da yaygınlaşması biraz daha zaman almıştır. Kastamonu, Anadolu'da vilayet matbaalarının ilk olarak kurulduğu illerden biridir. 1868 yılında vilayet matbaası kurulan kentte, ilk gazete de Vilayet gazetesi adıyla 1872 yılında yayım hayatına girmiştir. Aydınlar, öğretmenler ve şehrin eli kalem tutan isimleri yazdıkları yazılarla bu gazetede toplumu aydınlatmışlardır.

Uzun yıllar Kastamonu Eyaleti'ne bağlı bir sancak olarak kalan Çankırı, bu süreçte bir gazetesi olmadığı için havadisleri daha çok Kastamonu gazetelerinden almıştır. Çankırı'nın Kastamonu'dan yaklaşık elli yıl sonra ilk gazete ile tanıştığını göz önüne aldığımızda, aslında Kastamonu'daki basın kültürünün ne kadar köklü olduğunu görmek mümkündür. Bu bölümde Kastamonu'da yayım hayatını sürdüren Açıksöz,

[18] Sadık Softa ile yapılan görüşme

Kastamonu, Kastamonu'da Sözcü, Gündem 37 ve Doğrusöz gazetelerinin sahipleri ve çalışanları ile birebir yapılan görüşmelere yer verilecektir.

Basın İlan Kurumunun Şubesi bulunması nedeniyle Kastamonu'daki gazeteler, Çankırı'daki gazetecilere nazaran valilik uhdesinde dağıtılan ilanlar ile BİK uhdesinde dağıtılan ilanlar arasında bir değerlendirme yapabilecek tecrübeye sahiptir. Kastamonu'da 2013 yılında faaliyete başlayan Basın İlan Kurumu, o günden beri ilde faaliyetlerini yürütmektedir.

Dijitalleşmeyle birlikte okuyucu kaybeden yayımların başında gazeteler gelmektedir. Geçmişte her evde, her kahvehanede gazete okunur, esnaf soluklanmak için dükkânının önündeki tabureye oturduğunda elinde bir gazete olurdu. Zamanla birçok alışkanlık gibi bu alışkanlıklar da yerini başka şeylere bıraktı. Artık insanlar haber dahi okuyacak olsa her fırsatta eline bir gazete almak yerine cep telefonu ile olaylardan haberdar olmaktadır. Dijitalleşme ve yeni medya hem gazetelerin okunurluğunu hem de abone sayısını ciddi oranda azaltmıştır.

İstanbul'da kardeşiyle birlikte tekstil eğitimi almış olmalarına rağmen babalarının yadigârı olan Kastamonu gazetesinden hiç kopamayan Cemil ve Melih Özel kardeşler, 1981'de babalarını kaybettikten sonra gazetenin başına geçmiştir. Şu anda gazetenin imtiyaz sahibi olan Melih Özel; abone, reklam ve resmî ilan gelirleri arasındaki hassas dengenin zaman içerisinde bozularak yerini farklı bir sürece bıraktığını şu sözlerle anlatmaktadır:

> "Biz bu işi babadan yapan bir gazeteyiz, bugün de geçmişte de hiçbir zaman bu işi resmî ilan için yapmadık. Her zaman gazetecilik yapmak için bu gazeteyi çıkardık. Geçmiş yıllarda gazetemizin bayi geliri, abone geliri, zayi ilanları, reklamlar, tüzük ilanları belli bir yekûn tutuyordu. Eskiden resmî ilan geliri %35-%40, abone gelirleri %30-%35, reklam gelirleri de %30-%35 civarındaydı. Yani üç kalem de birbirine yakındı. Bugün bu tablo değişti. İlan gelirleri üçte ikilere yaklaştı. Diğer kalemlerin tamamı da üçte birlere düştü."[19]

Hem BİK hem de valilik tecrübesini uzun yıllar yaşamış olan kentte, iki kurumun da sonuç itibariyle devlete bağlı kurumlar olduğunun farkında olduklarını belirten Özel, "Basın İlan Kurumu ne kadar da özgür gibi gelse de sonuçta devletin bir kurumu.

[19] Melih Özel ile yapılan görüşme.

Kurumun yönetimine gelen kişiler de çoğunlukla atamayla geliyor ama ben kendi adıma şunu söyleyeyim: İlanlar nedeniyle şu ana kadar herhangi bir şey hissetmedim." ifadeleriyle yaşadığı deneyimler hakkında bilgi verdi.

Yaklaşık bir buçuk asırlık basın geçmişi bulunan Kastamonu'da gazeteler ve gazeteciler de çok sayıda valiyle çalışma fırsatı bulmuştur. Bu süreçte iyi anlaştıkları, zaman zaman da problem yaşadıkları valilerle de çalışmak zorunda kalmışlardır. Kastamonu Gazetesi'nin Yazı İşleri Müdürü Cemil Özel, yaklaşık 40 yılı bulan meslek hayatında bir valinin kendilerine resmî ilanı hatırlatarak uyarmasına rağmen, bu uyarının yayım politikalarını hiçbir zaman etkilemediğini belirtmiştir. Özel, başlarından geçen bu olayı şöyle anlatmıştır:

> "Yıllarca resmî ilan hizmetini valilikler üzerinden aldık. Bir örnek dışında başımıza bir şey gelmedi. İki binli yılların başında yazılan bir yazı nedeniyle dönemin Vali'si arayarak resmî ilanın valilikler tarafından dağıtıldığını bize hatırlattı. Tabii, bu bizim yayım politikamızı etkilemedi. 40 yıldır gazeteciyim. Çok sayıda vali geldi geçti. Aramasına çok şaşırmıştım. O güne kadar tek arayan Vali'ydi. O da eyleme geçmedi. Bizim yayım politikamızı da hiçbir zaman etkilemedi."[20]

Kastamonu'da Valiliğin ilan dağıtım görevini BİK'e devretmesinin ardından bir dizi değişiklikler de beraberinde gelmiştir. Kente kurumun şubesi açılmış, BİK'in kıstasları ile valiliklerin kıstasları arasında küçük de olsa farklılıklar bulunması nedeniyle gazetelerden istenen bazı şartlarda değişiklikler gözlemlenmiştir. Bunlar gazetecilerin mevcut şartlarını da zorlayan istekler olmuştur. Cemil Özel, bu sürecin gazetelere getirisini şu ifadelerle anlatmaktadır:

> "Bu arada valiliklerden Basın İlan Kurumuna geçiş oldu. Valilik, dağıtımı yaparken ilanlardan pay almıyordu. BİK ise %15'lik bir pay alıyor. Basın İlan Kurumu bizim ekmeğimizi aldı aslında. Bunun yanında birçok gazeteye de kaldıramayacakları yük getirdi. Gazetelere bir nizam, intizam getirdi mi? Getirdi ama ekstra bir fayda sağladı mı diye bakıyorum, göremiyorum."

BİK'in Kastamonu'ya şube açarken kurumlar tarafından ilansız yapılan bazı ihalelerin önüne geçeceği yönünde söylemleri olduğunu, bu söylemlerin gerçekleşmesi durumunda gazetelerin önemli bir gelir artışı yaşayacağını vurgulayan kentteki gazeteciler, şubenin açılmış olmasına rağmen bekledikleri gibi bir durum olmadığını anlattılar. Dönemin tanıklarından Cemil Özel, BİK'in artıları ve eksileri ile ilgili şunları belirtti:

[20] Cemil Özel ile yapılan görüşme.

> "İhale kanunu bellidir. Belli satışlarda bu ihalenin yapılması lazım. Kimi daireler askı yoluyla ya da başka yollarla ilansız ihalelerini yapıyorlar. Bunu takip etmesi gereken BİK ama adam kitabına uyduruyor. Mesela orman ilanları. Gazeteler eskiden orman ilanlarından geçilmezdi. BİK'in kamu ihale yasasının aşağılarda iyi takip edilmeyip işin bir şekilde kolayına gidilip ilansız ihaleler yapılması gazetelerin soluğunu kesmiş durumda. Bu kaçağı ben denetlemeyeceğim. BİK'in bunun peşinden ayrılmaması lazım. BİK'in denetleyiciliğinin özellikle resmî ilan vermesi gereken müesseseler üzerinde yeterli olmadığını düşünüyorum. Basın İlan Kurumu da hükümetin bir kuruluşu. Bu yüzden insan şüpheye düşüyor. Acaba onlar mı izin veriyor diye. Türkiye'nin bu şartlarında bağımsız gazete çıkma şansını görmüyorum. Ya dağıtım tekeli var ya da başka tekeller. Basın İlan Kurumu, devletin kurumu; devletin kurumu, hükümetin kurumudur. İdare hoşuna gitmeyeni ayıklayabilir ama bu yapılıyor mu? Yapılıyor desem yalan olur. "[21]

Tıpkı Çankırı'daki gazeteciler gibi gazetelerin resmî ilan yayımlamasının aslında kamuda yaşanabilecek ihale yolsuzluklarının önüne geçen bir süreç olduğunu belirten Kastamonulu gazeteciler, kamunun yapacağı işlerde gizli kapaklı şeyler yaşanmaması için ihale ilanı yayımlanmasının devam etmesi gerektiğine dikkat çekmektedirler. Diğer gazeteciler gibi Özel de ilan sürecinin basındaki çok sesliliği sağladığını savunarak "Bir anlamda çok seslinin yayılması adına basının sübvansiyonudur. İlan olmasa yerel gazetelerin ayakta durması, bu kadar yerel gazete olması çok zor." ifadelerini kullanmaktadır.

Kastamonu basını, tıpkı Çankırı basını gibi uzun yıllar matbaacıların elindeydi. Çankırı'da bu süreç büyük oranda devam ederken Kastamonu'da gazete patronluğu konusunda zamanla bazı değişimler yaşandı. Özel, "Gazete, televizyon ve radyo sahipliği masum matbaacıların elinden sermayenin eline kaydı." ifadeleriyle kentteki basın kültürünün değişimini özetlerken gazete okuyan sayısının azalması nedeniyle artık gazetelerin "hükmünün kalmadığını" söylemektedir.

Kamu kurumları yazılan haberden rahatsız olduğunda (yanlış varsa eğer) bunu yazıyla düzeltmek yerine o kurumdan biri gazetenin sahibi, yazı işleri müdürü veya haberi yapan muhabiri arayarak haberin aslında yapılmaması gerektiğini bazen kapalı bazen de açık bir şekilde belirtir. Kastamonu Sözcü gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Kazım Bolat, buna benzer birçok örnekle karşı karşıya kaldıklarını şu ifadelerle anlatmaktadır:

[21] Cemil Özel ile yapılan görüşme.

> "İlanları valiliklerden alırken çok defa uyarıldık. 2012 yılında Çatalzeytin ilçesinde bir olay oldu. Biz bu haberi yaptık. Ertesi gün bu haberi neden yaptınız diye uyarı geldi. Bu uyarı ister istemez kafalarda soru işareti yaratıyor. Başka bir haberde de vali yardımcısı tarafından bu haberleri neden yaptınız diye uyarıldık. Bir ara resmî ilanlarda çok hakkaniyetli davranılmıyordu. Bazen atlanıyor, es geçiliyordu. Bazen ödemeler gecikiyordu."[22]

Resmî ilan dağıtımının valilikler tarafından yapıldığı yerlerde, gazeteler ilanı yayımladığında kurumlar tarafından ücreti belli bir süre sonra gazetenin hesabına yatırılmaktadır. Kurum, ücreti uzun bir süre yatırmasa da bununla ilgili yasal süre zorunluluğu bulunmamaktadır. Kurumlar resmî ilan yayımlatmaktan kaynaklanan borcunu uzun bir süre yatırmadığı dönemler olmuştur. Kastamonu ve Çankırı'da kurumlar ve gazeteler arasında bugüne kadar bu sebepten adli bir süreç yaşanmamıştır. BİK'in şubesinin bulunduğu yerlerde ise resmî ilan dağıtımı yapan BİK, gazetelerin hak ettiği ücreti ayın on beşi ve otuzunda olmak üzere iki parçada yatırmaktadır. Yani en geç bir ay içerisinde hak edişlerini gazeteler almaktadır.

Uzun yıllar valilikler aracılığıyla ilanların dağıtıldığı Kastamonu'da ilan ücretlerinin kurumlar tarafından gazetelerin hesabına yatırılırken, geciktirilerek aslında o gazeteye bir mesaj verildiği zamanlar olmuştur. Sözcü gazetesinden Kazım Bolat, bu süreçle ilgili başlarından geçen bir olayı şu ifadelerle anlatmaktadır:

> "Resmî ilan dağıtım sürecinin valiliklerin aracılık yaptığı yerlerde, kurumlar ilan paralarını gazetelerin hesabına yatırıyordu. Bazen bir kurum hakkında olumsuz bir eleştiriye yer verdiğinizde ödemeleri geciktirebiliyordu. Geçmişte Kastamonu'daki bir kurumla ilgili böyle bir olay yaşadık. Kurum, kendisini eleştiren bir habere yer verdiğimiz için ilan ücretlerini uzun süre aksattı. Ödeme yapmama şansı yok ama ödemeyi geciktiriyorlardı. Bu şekilde aslında bir uyarıda bulunuyordu. Bugün bu işi Basın İlan Kurumu yapıyor. Siz kurumla hiç muhatap olmuyorsunuz. Basın İlan Kurumu, direkt ay sonunda hesabınıza parayı yatırıyor." [23]

Basın İlan Kurumunun şubesinin bulunduğu yerlerde en büyük eleştirilerden biri kurumun yüzde on beş gibi bir pay almasıdır. Kentte yayımlanan toplam ilanın %15'ini alan BİK, bunu personel, ofis ve diğer giderlerde kullanmaktadır. Aynı zamanda BİK, ilanı yayımlatan kurumdan ücretini almamış dahi olsa gazetelere bir ay içerisinde ödemesini yapmaktadır. Kendisi bu ücreti aylar sonra dahi alsa gazetelere bir ay içerisinde ödeme yapmaktadır. Bolat, BİK'in ilan gelirlerinden

[22] Kazım Bolat ile yapılan görüşme.
[23] Kazım Bolat ile yapılan görüşme.

yüksek bir pay aldığını savunarak "RTÜK televizyonlardan yüzde beş pay alırken BİK, etliye sütlüye dokunmadan yüzde on beş pay alıyor. BİK, denetimlerde eksik kalıyor diye düşünüyorum. Denetimler sadece evrak üzerinden yapılıyor. Satış rakamları doğru mu, aboneler gerçek mi, fason mu? Ciddi anlamda bakılmıyor." ifadelerine yer vermektedir.

Çankırı veya Kastamonu fark etmiyor, tüm gazeteler için resmî ilan gelirlerinin hayati öneme sahip olduğundan daha önceki bölümlerde bahsetmiştik. Yeni tip koronavirüs (Kovid-19) salgın sürecinde reklam gelirlerinin düşmesi ve abone sayılarının azalması, ilan gelirlerini çok daha önemli hâle getirmiştir. Kentte yirmi iki yılı aşkın süredir farklı gazetelerde çeşitli görevlerde bulunan Kastamonu Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Mustafa Balcı, kendisi gibi düşünen birçok meslektaşı gibi, resmî ilan olmasa gazetelerin çoğunun kapanacağına dikkati çekerek ilanların valilik tarafından dağıtıldığı dönemde bazı gazetelerin yazdıkları haberler nedeniyle sözlü olarak uyarıldığını hatırladığını kaydetmektedir.

Valiliğin gazeteler açısından en büyük artısının herhangi bir pay almadan ilan dağıtım sürecini gerçekleştirdiğini belirten Balcı, "Valilik denetimleri biraz daha esnekti. BİK denetimleri daha standart. BİK denetimleri ile gazetelere daha bir çekidüzen geldi. Bu denetimlerle gazeteler arasında istenilen standartların sağlanması açısından bir hakkaniyet oluştu." ifadelerine yer vermiştir.[24]

Valiliklerle BİK arasındaki en büyük farklardan biri, Basın İlan Kurumunun bulunduğu yerlerde bir standardın olmasıdır. Kurumun yerelle ilgili çok fazla işinin olmaması, ona daha geniş bir alanda kurallarını uygulama olanağı sağlamaktadır. Uzun yıllar Çorum'da gazetecilik yaptıktan sonra şu anda Doğrusöz gazetesinde Yazı İşleri Müdürlüğü yapan Ali Sağır, bu farklılığı şu sözlerle anlatmaktadır:

> "Basın İlan Kurumu senden bir düzen istiyor. Çalışan sayısına, evraklarının düzenli olmasına bakıyor. İstediği talepleri yerine getiriyorsan senin haberine karışmıyor. Ama her valide farklı bir uygulamayla karşı karşıya kalabiliyoruz. Valinin durumuna, bakış açısına göre size bakışı değişebiliyor. Valiliklerin baktığı yerlerde her ilde farklı bir

[24] Mustafa Balcı ile yapılan görüşme.

> uygulamayla da karşılaşabiliyoruz. Valilikteyken üzerinizde gizli bir baskı var. Basın İlan Kurumu böyle değil. Senin belirtilen yeterlilikleri yerine getirip getirmediğine bakıyor. Belli bir düzenin varsa haberinin içeriğine bakmıyor. Valilik ise ben senin işvereninim der gibi sürekli tepende duruyor. Neredeyse Valilik Basın ve Halkla İlişkiler Müdürü bile farkında olmadan senin işvereninmiş gibi davranmaya başlayabiliyor. Bir sıkıntın olduğunda da çözmek için hiçbir şey yapmıyorlar." [25]

Gazeteler, bulundukları bölgede yöneticiler ile halk arasında çok önemli bir köprüdür. Halkın sesini yöneticilere ileten gazeteler, idarenin çalışmalarını halka gösteren bir ayna gibidir. Devlet, belki resmî ilanlar yoluyla basına ekonomik olarak katkı sağlamaktadır ama bir yandan da yapılan hizmetlerin ücretsiz olarak vatandaşa ulaşmasına aracılık yapmaktadır. Kastamonu gazetesi Sayfa Editörü Erhan Veren, bu süreci "Yerel gazeteler illerin nefesi, kalbi, gözü kulağı. Bir şekilde o ilanı veren devlet kurumunun hizmetlerini halka duyuracağı yer gazetelerdir. Gazeteler iki taraf için de aracı görevi üstlenmektedir." ifadeleriyle anlatmıştır.

Araştırmamızın konusu olan iki kentte de bazı gazeteciler, valilikler ile Basın İlan Kurumunun devlet kurumu olması nedeniyle aslında çok da fazla bir farkın olmadığı üzerinde durmaktadırlar. Bu gazetecilerden biri olan Erhan Veren, valiyi atayan iradenin BİK yönetimini belirleyen iradeyle aslında aynı irade olduğunu, denetimleri valilik ya da BİK tarafından değil bağımsız bir kurum tarafından yapılması gerektiğini ifade ederek şu örnekleri vermektedir:

> "Her ne kadar BİK'in yönetiminde gazeteciler olsa da yönetim, devleti yönetenlerin iki dudağı arasında. Beni denetleyen kişilerin benim meslek grubumdan kişiler olması gerekir. Beni, ne yaşadığımı bilen daha bağımsız bir kurumun denetlemesi lazım. Hiç gazetecilik yapmamış, benim sorunlarımı bilmeyen kişilerin beni denetlememesi lazım. Mesela Barolar Birliği var. Nasıl avukatları baroları Türkiye Barolar Birliği denetliyor, kendi kendilerini denetliyorlar. Gazeteleri de kendi bağımsız kurumları denetlemeli. Yeri geldiğinde de gazetecilerin sorunlarının çözülmesi için devletten bu sorunları çözmesini istemelidir. Denetim mekanizması daha bağımsız olmalı. İşte o zaman gazeteler daha bağımsız olacaktır. Bağımsız bir kurum olsa, diğer getirilerinin yanı sıra, kurumların resmî ilana çıkmadan yaptığı ihaleleri, gözden kaçan ilanlarla ilgili de belki o kuruma dava açabileceğiz. Ama BİK olduğunda devlet, devlete dava açamıyor, sadece sözlü olarak söylüyor."[26]

Kastamonu ve Çankırı'daki gazetecilerin büyük bölümünde BİK'in, valiliklere göre daha az müdahaleci olmasının sebebini görev alanıyla ilişkilendirmektedir. BİK'in yerel gündem içerisinde boğulan bir kurumsal yapıya sahip olmadığını öne süren

[25] Ali Sağır ile yapılan görüşme.

[26] Erhan Veren ile yapılan görüşme.

gazeteciler, yerelde daha çok bu gündem içerisinde valiliklerin bulunduğunu savunmaktadır. Açıksöz gazetesi Yazı İşleri Müdür Burak Yumukoğlu, ve Gündem 37 gazetesi muhabiri Emrah Palabıyık, bunula ilgili şunları söylemiştir:

> "Basın İlan Kurumu yerelle çok fazla işi olmayan ama sonuçta yöneticileri de tıpkı valiler gibi iktidarlar tarafından atanan bir kurum. Belki yerelde gazetelere çok fazla müdahalesi yok, en azından ben bugüne kadar herhangi bir müdahalesini görmedim. Ama genel siyasetle ilgili eleştiriler, uyarılar yapıldığında BİK de bu konuda girişimlerde bulunmaz, uyarmaz diye bir düşünce bence yanlış." [27]

Yaklaşık sekiz yıldır BİK üzerinden resmî ilan işlemlerini gerçekleştiren Kastamonu'daki gazetelerin çalışanları ve imtiyaz sahipleri, BİK'in aldığı paydan büyük oranda rahatsızdır. BİK'in çalışan personel sayısı, sayfa düzeni gibi bazı standartlar dışında yayın politikalarını etkileyecek bir girişimde bugüne kadar bulunmadığını vurgulayan çalışanlar, yüzde on beşlik pay dışında çalışmalarından büyük oranda memnun olmaktadır.

[27] Burak Yumukoğlu ve Emrah Palabıyık ile yapılan görüşme.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

İlk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi'nin yayımlanmaya başladığı tarihten itibaren iktidar-basın ilişkisi pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu problemli süreç sektör açısından olumsuz diyebileceğimiz birçok eleştirel tanımlamanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tek partili dönemde basına yönelik negatif eleştiriler "güdümlü basın" tanımlaması altında toplanırken Demokrat Parti döneminde iktidar ile kendisine yakın gazeteler arasındaki ilişki "besleme basın" kavramıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Gazetelerin iktidar ile olan ilişkisini eleştirmek amacıyla ortaya atılan tanımlamalar sadece bu dönemle sınırlı kalmamıştır. Basın İlan Kurumunun kurulmasının ardından resmî ilan almak için zorunlu şartları, göstermelik olarak yerine getiren gazeteleri tanımlamak için ortaya atılan "naylon basın" kavramı bugün de çoğu zaman kullanılmaya devam etmektedir.

Gazetelerin okur sayısının her geçen gün azaldığı, reklam verme kültürünün yok olmak üzere olduğu taşrada, gazeteler açısından resmî ilanlardan gelecek para hayati öneme sahiptir. Birçok yerde resmî ilandan elde edilen gelir, neredeyse gazetelerin toplam gelirinin yüzde seksenine yakındır. Gazeteler açısından resmî ilan gelirinin hayati öneme sahip olduğunun farkında olan idare (valilikler) zaman zaman bunu basın özgürlüğünü zedeleyecek şekilde kullanma eğilimine girebilmektedirler. Demokrasinin vazgeçilmezi olan kitle iletişim araçlarının görevlerini layıkıyla yerine getirebilmesi için özgür bir ortama ihtiyaç duyulmaktadır. Basın özgürlüğü üzerinde kurulacak her türlü tahakküm aslında demokrasiye vurulacak en büyük darbelerden biridir. İlan gelirleri üzerinden gazetelere yapılacak bir baskı hem idareye olan güveni hem de asli görevi haber vermek olan gazetelere olan güveni sarsacaktır.

Bu araştırmada, Basın İlan Kurumu aracılığıyla resmî ilan dağıtımının yapıldığı Kastamonu ile valilik aracılığıyla ilan dağıtımının gerçekleştirildiği Çankırı'da ilan gelirleri üzerinden gazetelere yönelik baskı ortamı oluşturup oluşturulmadığı üzerinde durulurken, Kastamonu ve Çankırı'da gazetecilerle görüşmeler yapılarak ilan dağıtım sürecinin üzerinde herhangi bir baskı aracı olarak kullanılıp kullanılmadığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çankırı'da yayım hayatını sürdüren gazetelerin imtiyaz sahipleri ve çalışanları ile görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerde gazetecilerin zaman zaman valilik tarafından sözlü olarak uyarıldığı zaman zaman da yaptıkları haberler nedeniyle farklı uygulamalara maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır.

Bir ildeki tüm devlet kurumları valiye bağlıdır. O kurumla ilgili yaşanacak aksaklık veya başarı valiyi doğrudan etkileyecek sonuçlar doğurabilmektedir. Gazetelerin imtiyaz sahipleri ve çalışanları bu durumun farkındadır ve ona göre tavır alırlar. Mehmet Ateş başta olmak üzere Çankırı'da görev yapan diğer birçok gazeteci, valinin ilan gelirleri üzerindeki etkisi ve gücünün farkında olduklarını belirterek hiçbir uyarı ya da eleştiri almasalar bile bu sürecin gazeteciler üzerinde bir öz denetime neden olduğunu vurgulamaktadır. Valilik veya herhangi bir devlet kurumu, ilan gelirleri üzerinden hiçbir uyarıda bulunmasa dahi gazeteciler üzerinde oluşan bu psikolojik baskı bile basın özgürlüğü açısından sorunlu bir süreçtir.

Çankırı gibi satış ve reklam gelirlerinin çok düşük olduğu yerlerde ilan gelirleri, çok daha büyük öneme sahiptir. Hem gazetelerin imtiyaz sahipleri hem de çalışanlar bu durumun farkındadır. Okuyucu sayısını artırarak abone gelirlerini yükseltmek gazetelerin ekonomik bağımsızlıkları açısından çok önemlidir. Bir gazetenin ekonomik kaygısının olmaması, onun daha özgür bir yayın politikası izlemesini sağlayacaktır. Gazeteciler yaptıkları haberlerle yeni abone elde edip kendileri açısından ekonomik olarak daha bağımsız bir sürecin başlamasının önünü açacaktır. İlan gelirleri nispeten gazeteleri ekonomik olarak rahatlattığı için gazetecilerin toplumun dikkatini çekecek yeni haberler bularak abone sayısının artmasını olumsuz etkilemektedir. Uzun yıllardır Çankırı'da gazetecilik yapan İrfan Hoşafçıoğlu, resmî ilanla ilgili "Onunla da olmuyor onsuz da olmuyor." ifadelerini kullanarak ilan gelirlerinin gazetecileri tembelleştirdiği savını doğrulamaktadır. Hoşafçıoğlu'nun bu ifadesi aslında çift taraflı olarak değerlendirilmelidir. Basın mensuplarını tembelleştiren resmî ilan süreci, bir açıdan da gazetecilerin ekonomik anlamda sıkıntı yaşamamasına imkân sunarak kalemlerini kötü amaçla kullanmasının önüne geçmesini sağlamaktadır.

Resmî ilan veren birçok kamu kurumu, ilanların yayımlanması için gazetelere verilen ödenekleri gereksiz görmektedir. Kamu birçok ihaleye çıkmaktadır, resmî ilanlar kamunun yaptığı bu ihalelerin duyurulmasının önünü açmaktadır. Kamu, ilan için gazetelere belirli bir ödenek aktarmaktadır ama bir yandan da bu ilanlar sayesinde ihalelere çok sayıda kişinin katılmasının önü açılarak kamunun daha fazla gelir elde etmesi sağlanmaktadır.

İlan gelirleri üzerindeki etkilerini ve gazeteleri denetleme yetkisinin elinde olduğunu bilen valiler, zaman zaman bu durumu basın üzerinde kullanmaktan çekinmemişlerdir. 1980'li yıllarda Çankırı'da bu durumun çok açık bir örneği ortaya çıkmıştır. Kentte yayım hayatını sürdüren gazetelerin yayın politikasından memnun olmayan dönemin Vali'si, gazete sahiplerini bir araya getirerek "İlan gelirlerini biz organize ediyoruz. Sizleri ben denetliyorum. Haberleri bizi eleştirecek şekilde değil benim tarif edeceğim şekilde yapacaksınız." diyebilecek kadar işi ileri götürmüştür. Elindeki ilan gücünün kendisine büyük yetkiler verdiğinin farkında olan Vali, bunu çekinmeden kullanacağını gazete sahiplerine açık bir şekilde göstermiştir. Bu durum gazeteciler üzerine psikolojik bir baskının oluşmasına neden olmuştur.

Yıllar geçse de valilerin ilan gelirinin dağıtımındaki yetkisi ve bazı valilerin bunu gazetecilere sık sık hatırlatma alışkanlığı değişmemiştir. İki binli yıllarda, Çankırı'da bir kamu kurumunun yapılacağı yerle ilgili yaşanan tartışmalara sık sık yer veren Bizim Çankırı gazetesinin haberlerinden memnun olmayan dönemin Vali'si, gazetenin defterlerini inceletmiştir. Yeni yapılacak bir devlet kurumu binasının yeriyle ilgili yapılan haberlerin dönemin Vali'sini rahatsız etmesi ve denetim zamanı dışında sadece o gazetenin defterlerinin incelenmesi, ilan gelirleri üzerinden gazeteye verilen bir mesaj olarak değerlendirilebilmektedir. Vali'nin defterleri incelemek için almasından oldukça rahatsız olan gazete yönetimi, ilan gelirlerinin kesilmesi durumunda gazeteyi kapatmayı düşünmüştür.

Karatekin ve Bizim Çankırı gazetelerinin başından geçen bu iki olay, valiliklerin bu yetkiyi kullanmasalar bile ellerindeki gücün farkında olduklarını ve bunu gerektiğinde gazetecilere hatırlatmaktan çekinmediklerini göstermektedir.

Çankırı'da valilerin ilan gelirleri üzerinden gazeteler üzerinde oluşturmaya çalıştığı vesayet bununla da sınırlı kalmamıştır. Kentte 1980'li yıllarda yaşanan bir olay valilerin basına bakışını anlamamız açısından önemli olacaktır. Lise çağındaki 12 genç kentte gazetecilik yapmaya başlar ve oldukça etkili haberler yaparlar. Bu gençlerin haberlerinden rahatsız olan Vali, gazete sahipleri ile görüşerek gazetecilik yapmalarını engellemiştir. Kentte gazetecilik yapan Sadık Softa, Vali'nin bu davranışı nedeniyle gençlerin gazeteciliği bıraktığını, bu müdahalenin aslında şehrin gelişimini bile engellediğini aktarmıştır.

Çankırı'daki gazetelerin imtiyaz sahipleri ve çalışanların en fazla üzerinde durduğu nokta, basın özgürlüğünün ekonomik özgürlükle olacağı, vatandaşın gazeteye abone olup sahip çıktığı sürece, ilan konusunun önemsiz bir hale geleceği, BİK'in de valilikler gibi sonuç olarak bir devlet kurumu olduğu ve aldığı payın gazeteleri zor duruma düşürmesi nedeniyle denetimlerin bir devlet kurumu yerine meslek örgütleri tarafından yapılmasının daha doğru olacağıdır.

2013 yılında Basın İlan Kurumunun kurulmasıyla birlikte ilan dağıtım sürecini BİK üzerinden yapmaya başlayan Kastamonu'daki gazetelerin çalışanlarının anlattıkları, iki uygulama arasındaki farkın ortaya konması açısından önemli olacaktır. Kastamonu'da faaliyet gösteren Kastamonu, Sözcü, Açıksöz, Doğrusöz ve Gündem 37 gazetelerinin çalışanları ve cemiyet başkanı ile görüşmeler yapılmıştır.

Geçmiş yıllarda gazetelerin gelirleri olan abone, reklam ve resmî ilan arasında bir denge vardı. Bu denge artık ilan gelirleri lehine bozulmuştur. Birçok gazetecinin de belirttiği gibi, ilan gelirleri yerel gazetelerin gelirlerinin yüzde seksenini karşılayacak duruma gelmiştir. Dengelerdeki bu durum, gazeteci ve gazete sahibinin ilan gelirine bakışını da değiştirmiştir.

BİK tıpkı valilikler gibi devletin bir kurumudur ama BİK, valiliğe nazaran daha bariz kuralları olan bir kurumdur. O nedenle BİK'in Kastamonu'da faaliyetlerine başlamasından sonra gazetelere bir standart gelmiştir. BİK ile ilgili en büyük eleştiri ise ilan gelirlerinden aldığı %15'lik payın çok yüksek olduğudur. Her valinin basına farklı bakış açısı olduğunu, bu bakışın ona bağlı olan kurumları da etkilediğini anlatan

Ali Sağır ise ilan dağıtım sürecini valilik yaparken üzerlerinde gizli bir baskının olduğunu ama BİK döneminde böyle olmadığını, BİK'in gazetede çıkan haberin içeriğine değil daha çok istenilen yeterlilikleri yerine getirip getirmediğine baktığını kaydetmiştir. Farklı illerde valiliklerin farklı uygulamalar yapabildiğini dile getiren Sağır, valinin tutumuna göre zaman zaman Valilik Basın ve Halkla İlişkiler Müdürünün dahi farkında olmadan işverenmiş gibi davranmaya başlayabildiğini söylemiştir.

Valiliklerin yanı sıra ona bağlı kurumlar, valiliklerden bağımsız olarak gazetelerin kurumla ilgili olumsuz haber yaptığında kendi yöntemleri ile zaman zaman gazeteleri uyarabilmektedirler. BİK döneminde ilan paraları bir standart çerçevesinde ayda iki kez yatarken valiliklerin bu görevi yaptığı yerlerde bir standart yoktur. Bazı kurumlar hoşuna gitmeyen haberlerle muhatap olduklarında, hukuki boşluktan da yararlanarak gazetelere ödemeleri gereken ilan paralarını uzun süre bekletmektedir. Bu durum bazı kamu kurumlarının zaman zaman ilan gelirleri üzerinden gazetelere ayar vermeye çalıştığını göstermektedir.

Basının denetlemekle mükellef olduğu kamunun yereldeki en üst düzey temsilcisi olması nedeniyle valiliğin ilan dağıtım sürecinde yer almasını istemeyen Çankırılı gazeteciler, valiliğin orada duruyor olmasının kendileri üzerinde psikolojik bir baskı unsuru olduğunu vurgulamaktadırlar. Hem aldığı pay hem de idarenin bir başka temsilcisi olması nedeniyle bu görevi BİK'in yapmasını istemeyen gazeteciler, gazetecilerden oluşan bağımsız bir yapının bu görevi çok daha iyi bir şekilde icra edeceğini savunmaktadırlar.

Yaklaşık sekiz yıldır BİK üzerinden resmî ilan işlemlerini gerçekleştiren Kastamonu'daki gazetelerin çalışanları ve imtiyaz sahipleri, BİK'in aldığı paydan büyük oranda rahatsızdır. BİK'in çalışan personel sayısı, sayfa düzeni gibi bazı standartlar dışında yayın politikalarını etkileyecek bir girişimde bugüne kadar bulunmadığını vurgulayan çalışanlar, yüzde on beşlik pay dışında çalışmalarından büyük oranda memnun olmaktadır. Buna rağmen tıpkı Çankırı basınında olduğu gibi Kastamonu basını da denetimlerin bağımsız bir meslek örgütü tarafından

yapılmasından yanadır. İki ilde de ortak görüş, ilan gelirleri olmazsa gazetelerin büyük bölümünün yayımlarına son vereceği yönündedir.

Her iki ildeki gazetecilerin ilan organizasyonunun valilikler tarafından yapıldığı dönemlerle ilgili olumsuz örnekler yaşadığı görülmektedir. Yerelde bu kadar taraf olan bir yapının gazeteleri denetleyerek ilan yoluyla finansman sağlayacak bir konumda olması zaman zaman olumsuz örneklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çankırı ve Kastamonu'daki gazetecilerin ilan dağıtımını valiliğin yaptığı dönemlerle ilgili farklı uygulamalar ve basın özgürlüğünü etkileyebilecek uyarılarla karşılaştığı ortadadır. Ortaya konan somut örneklerden de anlaşılacağı üzere basın özgürlüğünün tam manasıyla oluşturulabilmesi için resmî ilan dağıtım sürecinden valiliklerin bir an önce alınması gerekmektedir.

Gazetecilik bir görevden ziyade insanın içerisinde taşıdığı çalışma arzusuyla yapılabilen bir meslektir. Kastamonu ve Çankırı illerinde, ekonomik olumsuzluklara ve birçok imkânsızlığa rağmen bu mesleği gönülden yapmak isteyen birçok gazeteci bulunmaktadır. Defalarca idare ile karşı karşıya geliyor, tenkit ve baskıya maruz kalıyor olmalarına rağmen toplumun onlara yüklediği misyonun farkında olan gazetecilerin yaşadığı bu sıkıntılar aslında mesleği hâlâ en iyi şekilde yapmaya çalıştıklarını göstermektedir. İlan gelirlerinin alım şeklinin illere göre değişiklik göstermesi, aslında yerel basının sorunların bir diğeridir. Zor ve meşakkatli şartlarda gazetecilik mesleğini yerine getirmeye çalışan gazetecilerin, özellikle valiliklerin sorumlu olduğu bölgelerde, ilan gelirinin dağıtımıyla ilgili sorunları bulunmaktadır.

İletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı dönüşüm, okuyucuların alışkanlıklarını da değiştirmektedir. Her pazar evlere giren gazetenin yerini zamanla tabletler, televizyonlar almaya başlamıştır. Bu baş döndürücü değişim karşısında ayakta duramayan birçok köklü gazete yayın hayatına son verirken kimisi de yeni teknolojilerden yararlanarak okuyucuya ulaşmaya çalışmaktadır.

Okuyucu alışkanlıklarındaki değişime paralel olarak gelişen ve hem dijital hem de analog gazeteyi mümkün kılan QR kodu yeni bir gazete anlayışı diyebileceğimiz hibrit gazeteyi mümkün kılmıştır. Dijital teknolojilerin hızlılığı ve biçimsel artıları

nedeniyle okuyucu kaybeden gazeteler için QR kodu uygulaması, gazetelerin dijital ortamda da varlığını sürdürebilmeleri açısından can suyu olmuştur. Dijitalleşmeyle birlikte abone sayısının azalması ve buna bağlı olarak reklam gelirlerinin düşmesi nedeniyle daha fazla ilan gelirine muhtaç hâle gelen yerel basın açısından hibrit gazete alternatif olarak değerlendirilmelidir. Her geçen gün kan kaybeden ve ileride tamamen ortadan kaybolup dijitale doğru bir dönüşüm geçireceği düşünülen gazetelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için dijital ortamda QR kodu uygulamalarını etkin olarak kullanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Açıksöz, H. (2019). *İstiklal Harbinde Kastamonu*iTürk Ocakları Derneği Kastamonu Şubesi Yayınları. Kastamonu.

Alemdar, K. (1999). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumları.* Afa Yayıncılık. İstanbul

Alemdar, K. (2009). *Demokrat Parti Döneminde Resmî ve Özel İlanlar.* Türkiye'de Kitle İletişimi Dün-Bugün-Yarını. Prof. Dr. Korkmaz Alemdar (Ed). Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. Ankara.

Altun, A. (1995). *Türkiye'de Gazetecilik ve Gazetele.* Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları. Ankara

Aydeniz, H. (2007) *Tarihsel ve Literal Açıdan Yerel Gazetecilik. Türkiye'de Yerel Basın*, Prof. Dr. Suat Gezgin (Ed.). İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. İstanbul:

Ballar, S. (2004). *Bir Atatürk Kurumu Türk Eğitim Derneği.* Türk Eğitim Derneği İstanbul Koleji Vakfı Yayınları. İstanbul

Basın İlan Kurumu. (1963). *Yönetim Kurulu 1962 Yılı Faaliyet Raporu.* İstanbul Matbaası. İstanbul

"Basın İlan Kurumu ve Resmî ilanlar", Milliyet, 16 Haziran 1960, No: 3

"Basın İlan Kurumu kuruluyor", Ulus, 13 Ocak 1961, No: 5

"Cemal Gürsel Gazete Sahipleri ile Görüştü" Milliyet, 24 Haziran1960, No: 1

Cansız, D. (2014). *Halk Yolu Mecmuası, Çankırı*. Çankırı Belediyesi Yayınları.

Çaycı, B. (2015). *Hibrit İletişim Teknolojilerinin Basılı Medyayada Meydana Getirdiği Dönüşüm,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi. İstanbul

Çizmeli, Ş. (2007). *Menderes Demokrasi Yıldızı?* Arkadaş Yayınevi. Ankara

Danışman, A.(1982). *Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri.* Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi. Ankara.

Deniş, H.E. (2019). *Türk Basınında Vesayet Rejimi ve Basın İlan Kurumu*. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul

Demircioğlu, A. (1989), *Kastamonu Basın Tarihi Hakkında Notlar. Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler*, Ayyıldız Matbaası.Ankara

Demiröz, A. (2019). *Bir Şehrin Kısa Öyküsü- Çankırı Basın Tarihi*. Çankırı Vakfı Kültür Yayınları. Ankara

Dönmezer, S., Bayraktar, K. (2016). *Basın Hukuku*. Beta Yayıncılık. İstanbul.

Demirkent, N. (1995). *Medya Medya*. Dünya Yayınları. İstanbul

Demirok, F. (2012). *Çankırı Türk Ocağı Tarihçesi (1925-1931).* Türk Yurdu Elektronik Dergisi. (2), 43

Ecevit, B**.** "Türk Basınında Hastalık Yuvaları", Ulus, 12 Temmuz 1960, No: 5

Eski, M. (1995) *Kastamonu Basınında Millî Mücadelenin yankıları*. Türk Tarih Kurumu yayınları. Ankara

Eski, M. (2012). *Kent Kültürünün Oluşmasında Basının Görevi: Kastamonu Örneği.* Dörtöğe Felsefe ve Bilim Tarihi Yazıları Hakemli Dergi, 1, 141-152.

Eşidir, O.V. (2016). *Türk Basın Sektörünün Finansmanında Basın İlan Kurumu'nun Yeri ve Önemi.* Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Taşdemir E. Dereli, A.B. (2017). *Kengiri'den Günümüze Çankırı basını*, G*azi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 44, 160-172. Ankara

Faik, B. (2001). *Matbuat, Basın Derken. Medya, 1. Cilt.* Doğan Kitapçılık, İstanbul

Faik, B. (2001). *Matbuat, Basın Derken. Medya, 2. Cilt.* Doğan Kitapçılık. İstanbul

Heywood, A. (2014). *Siyaset.* Çeviren: Bekir Berat Ozipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Secilmişoğlu, Atilla Yayla. Adres Yayınları. Ankara

Herman, E. Chomsky, N. (2017). *Rızanın imalatı: Kitle medyasının ekonomik politiği.* Bgst Yayınları. İstanbul.

Girgin, A. (1997). *Türkiye'de yerel basının gelişimi.* Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. İstanbul.

Girgin, A. (2000). *Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i*. İnkilap Yayınevi. İstanbul:

Girgin, A. (2001). *Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik*. İnkilap Yayınevi. İstanbul

Girgin, A. (2009). *Türkiye'de yerel basın*. Der yayınları. İstanbul

Girgin, A. (2005). *Haber Yazmak*. Der Yayınları. İstanbul

Görgülü, G. (1991). *Basında Ekonomik bağımlık ve tekelleşme*. Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. İstanbul

Gözler, K. (2004). *Anayasa Hukukuna Giriş,* Ekin Kitabevi Yayınları. Bursa

Topuz, H. (2012). *2. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. Remzi Kitabevi yayınları. İstanbul

Tokgöz, O. (2000). *Temel Gazetecilik,* İmge Kitapevi Yayınları. Ankara

İçel, K. (1985). *Kitle Haberleşme Hukuku*, İstanbul Üniversitesi Yayınları. İstanbul

İnuğur, M.N. (2005). *Basın ve Yayın tarihi*. Der yayınları. İstanbul

İnuğur, M.N. (1984) *Atatürk ve Basın.* Denizin sesi dergisi. Türkiye Denizcilik İşletmeleri Yayını 45, 5. Ankara

İskit, S.R. (200). *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. Akara.

İşler, E. İ. (2007). *Demokrat Partinin Halkla İlişkiler Stratejileri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme (1946-1960). Yayınlanmamış doktora tezi.* Selçuk Üniversitesi. Konya

Jeanneney, J.N. (2009). *Başlangıcından Günümüze Medya tarihi*. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Kaya, A. R. (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Teori Yayınları. Ankara

Kaya, A. R. (2009). *İktidar Yumağı Medya-Sermaye-Devlet*. İmge Kitabevi. Ankara

Kabacalı, A. (2000). *Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür yayınları. İstanbul

Keane J. (2010). *Medya ve Demokrasi*. Ayrıntı yayınları. İstanbul

Kışlalı, A.T. (200). *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. İmge Kitabevi. Ankara

Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. Pozitif Yayınları. İstanbul

Kuyucu, M. (2012). *Türkiye'de Medya Ekonomisi*. Esen Kitap Yayınları. İstanbul

Küçük, S. (1998). *Divan Şiirinde 'Güneş' Üzerine Bir Deneme*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara

Mutlu, Erol. (2008). *İletişim sözlüğü*, Ayraç Yayınları. Ankara

Özsever, A. (2004). *Tekelci Medya Örgütsüz Gazeteci*. İmge Kitabevi. Ankara

Özmen, Ö. (2009). *Uyuşturucu veya Uyarıcı Madde Suçları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bahçeşehir Üniversitesi. İstanbul

Özgen, M. (2004). *Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları. İstanbul

Perin, C. (1974). *Tarih Boyunca Düşünce ve Basın Özgürlüğü*. Remzi Kitabevi. İstanbul

Selek, S. (1965). *Türkiye'de İlan Mevzuatı*. Basında İlan ve Reklam Semineri. Samih Tiryakioğlu (Haz). Türkiye Basın Enstitüsü. İstanbul

Turan, R, "Mütareke basını' nedir" Hürriyet, 10 Aralık 2007, No: 8

Türkoğlu, Ö. (1999). *Salnamelerde Çankırı*. Çankırı Valiliği Yayınları. Çankırı

Türk, Ş. (2021). *XIX. Yüzyıl Mizah Gazete ve Dergileri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

Türkoğlu, Ö. (2007). *Çankırı Basın Tarihine Dair Kısa Notlar ve İncegeliş Gazetesi*. Çankırı Araştırmaları Dergisi. 2, 79-91.

TBMM Tutanak Dergisi, (1951), 27 Kasım 1957 tarihli resmî gazetede yayınlanan 4/9714 sayılı Kararname. Cilt 5, 59.

Ünal Özrkut, N. (2002). *Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 51, 67. Ankara

Üstün H. (2010). *Türkiye'de Devletin Yazılı Basına İlan ve Reklâm Dağıtım Politikaları ve Basın İlan Kurumu Örneği*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Vural, A.M. (1996). *Yerel Kamuoyunun Kitle İletişim Aracı Olarak Yerel Basın*. Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı 12, 160. Ankara.

Yılmaz, M. S. (2008). *II. Meşrutiyet Devri Kastamonu Basın Tarihi (1908-1918)*. Berikan Yayınevi. Ankara

Yücel, S. (1995). *İktidar ve Basın Kartı*.Çağdaş Gazeteciler Derneği yayınları. Ankara.

Çevrimiçi kaynaklar

URL-1 https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 02.10.2019).

URL-2 https://www.bik.gov.tr/kurumsal/resmî-ilan-tarihcesi/ (Erişim tarihi: 22.07.2020).

URL-3 https://www.ktb.gov.tr/TR-96477/basin.html (Erişim tarihi: 22.07.2020).

URL-4 https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/mugla/bik-baskani-atalay-dan-sahte-tiraj-uyarisi-10064164/ (Erişim tarihi: 20.09.2020).

URL-5 https://www.bik.gov.tr/gorevlerimiz/kurumun-gorevleri/ (Erişim: 20.07.2020)

URL-6 https://www.bik.gov.tr/mevzuat/ (Erişim Tarihi: 21.07.2020)

URL-7 https:// www.atam.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 28.09.2020).

URL-8 http://www.inebolu.bel.tr/galeri-detay.asp?Id=24&fotovideo=gozum-sakaryada-dumlupinarda-kulagim ineboluda#:~:text=Kurtulu%C5%9F%20Sava%C5%9F%C4%B1'n%C4%B1n%20Anadolu'ya,%C4%B0nebolu'ya%20verdi%C4%9Fi%20%C3%B6nemi%20g%C3%B6stermektedir. (Erişim Tarihi: 24.09.2020).

URL-9 https://www.bik.gov.tr/gorevlerimiz/kurumun-gorevleri/ (Erişim tarihi: 20.07.2020)

URL-10 Üzen, İsmet, www.atam.gov.tr, (Erişim Tarihi: 28.09.2020).

Yüz yüze görüşmeler

Ateş Mehmet, kişisel görüşme, 30 Temmuz 2020

Balcı Mustafa, kişisel görüşme 17 Ağustos 2020

Bolat Kazım, kişisel görüme, 15 Ağustos 2020

Demir Murat, kişisel görüşme, 30 Temmuz 2020

Hoşafcıoğlu İrfan, kişisel görüşme, 30 Temmuz2020

Karaman Ömer, kişisel görüşme 02 Ağustos 2020

Kayıkçı Kazım, kişisel görüşme, 30 Temmuz2020

Kör Ali, kişisel görüşme 01 Ağustos 2020

Sarıcı Ramazan, kişisel görüşme, 01 Ağustos 2020

Sağır Ali, kişisel görüşme 15 Ağustos 2020

Softa Sadık, kişisel görüşme, 30 Temmuz2020

Özel Cemil, kişisel görüşme, 16 Ağustos 2020

Özel Melih, kişisel görüşme, 16 Ağustos 2020

Palabıyık Emrah, kişisel görüşme 25 Ağustos 2020

Veren Erhan, kişisel görüşme 16 Ağustos 2020

Yumukoğlu Burak, kişisel görüşme 29 Ağustos 2020

EKLER

EK A: Görüşme Soruları

Gazete çalışanlarına sorulan sorular:

1. Kaç yıldır gazetecilik yapıyorsunuz?
2. Şu an çalıştığınız gazetede kaç yıldır çalışıyorsunuz?
3. Bugüne kadar gazetecilik mesleğinde hangi görevlerde bulundunuz?
4. Gazetenin gelirlerinin nereden sağlandığını biliyor musunuz?
5. BİK veya Valilik tarafından ilan sürecinin yayın politikanıza etkisi oluyor mu?
6. Bugüne kadar yaptığınız herhangi bir haber nedeniyle BİK veya valilik çalışanları tarafından size herhangi bir eleştiride bulunuldu mu?
7. Katıldığınız programlarda BİK veya valilik çalışanları tarafından gazetelerin yayın hayatını sürdürmesinde ilan gelirlerinin önemli olduğu yönünde size herhangi bir telkinde bulunuldu mu?
8. Haberlerinizi yaparken ilan gelirleri nedeniyle kendinizi herhangi bir baskı altında hissediyor musunuz?
9. Bugüne kadar yaptığınız bir haber nedeniyle vali, basın müdürü ya da herhangi bir valilik çalışanı denetimlerde bununla ilgili gereğinin yapılacağına dair size uyarıda ya da imada bulundu mu?
10. Gazetenin maddi olarak valiliğe ya da BİK'e bağlı olduğunu düşünüyor musunuz?
11. Haberlerinizi yaparken gazetenin valilik ve BİK'ten ilan geliri elde ettiğini aklınıza geliyor mu?
12. Basın İlan Kurumunun Kastamonu'da şube açması sizce iyi olmuş mudur?
13. Basın İlan Kurumu sizce Çankırı'ya şube açmalı mı?
14. Basın İlan Kurumunun Kastamonu'da şube açması, gazeteleri olumlu ya da olumsuz nasıl etkiledi?
15. Bulunduğunuz ilde yerel gazeteler görevini yapıyor mu?

16. Yapmadığını düşünüyorsanız sizce bunun nedeni nedir?

17. İlan gelirleri sizce hayati mi?

18. Kastamonu'daki gazeteler hem valilik hem de Basın İlan Kurumu tecrübesine sahip. Sizce bu işi hangi kurum daha iyi yapıyor ve hangisi yapmalı?

19. Bulunduğunuz şehirde gazete sayısı fazla ya da az mı ve bunun sebebi nedir?

Gazetelerin imtiyaz sahiplerine sorulan sorular:

1. Kaç yıldır gazetecilikle uğraşıyorsunuz?
2. Gazetenin ilk sahibi misiniz?
3. Ailenizde gazetecilik yapan başka biri var mı?
4. Gazetenizin aylık geliri yaklaşık ne kadar?
5. İlan, reklam ücretleri gazete gelirinin yüzde kaçını oluşturuyor?
6. Basın İlan Kurumu şubesi bulunan illerde, ilan gelirlerinden pay alıyor. Bu payın olması BİK'i tercihinizde ya da istemenizde etkili mi?
7. İlan gelirleri nedeniyle kendinizi valiliğe ya da BİK'e karşı sorumlu hissediyor musunuz?
8. Gazetenizde çıkan bir haber nedeniyle valilik veya size özel reklam veren bir kurum ya da kişi tarafından uyarıldınız mı?
9. Sizce gazeteler ekonomik bağımlılıktan nasıl kurtulur?
10. Bulunduğunuz şehirde gazete sayısız fazla ya da az mı ve bunun sebebi nedir?